د حبيبي شعري کليات

ټولونه، سمون او ترتيب:

مطيع الله روهيال

باسمه تعالی

د حبيبي شعري کليات

شاعر: **علامه عبدالحی حبيبي**

ټولونه، سمون او ترتيب: **مطيع الله روهيال**

خپروونکی: **علامه رشاد خپرندويه ټولنه** - کندهار

کمپوز او ډيزاين: **روهيال کمپيوټر اداره** - کندهار

چاپ کال: ۱۳۹۳ش

چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

د مخونو شمېر: ۳۲۸ مخه

د خپرونو لړ: ۸٤

چاپځای: ملالۍ مطبعه

تليفون: ۰۷۰۰۳۲٦۰۱۱

ايميل: mrohyal@yahoo.com

د علامه حبيبي شعري كليات

نن (۱۵ / اپرېل / ۲۰۱۴ع) د ګران مطيع الله روهيال له خوا د علامه عبدالحي حبيبي د پښتو او دري اشعارو كليات د ايميل له لاري د كتلو له پاره كاناډا ته راورسېد. ګران روهيال د دغه كليات مواد د اتو، نهو كالو په جريان كي له بېلابېلو موقوتو او غيرموقوتو خپرووونو څخه راغونډ كړي دي. په دې موادو كي ځيني ئې پخوا د مستقلو رسالو په توګه چاپ سوي دي، خو ښايسته زياته برخه ئې هغه متفرق اشعار دي چي د تېرو څه دپاسه اتيا كالو په جريان كي په هيواد كي دننه او تر هيواد دباندي خپاره سوي ول. د دغو خورو ورو موادو موندل او راغونډول څه اسانه خبره نه ده او څېړونكي د دغه كار د دروندوالي بوج احساس كولای سي.

روهيال تر دې وړاندي هم د علامه حبيبي د ادبي، ژبنيو، تاريخي او نورو علمي څېړنو يوه لړۍ راپيل كړې وه چي هري برخي ته ئې د (شل مقالې) نوم وركړی دئ او ما ته د دې لړۍ لس برخي رارسېدلي دي. دغه راز ئې د اروابناد استاد بېنوا نثري ټوټې، د اوسني ليكوال ټول ټوكونه او د پښتانه شعراء ټول ټوكونه په يوه مجلد كي له نوو زياتوونو سره بې له كومي مادي تمي او امتيازه خپاره كړي دي. پر همت دې بركت وي. په نورو هيوادو كي دغه شان كارونه د اكاډميو او علمي مركزو له خوا په ګروپي ډول سر ته رسېږي.

د لويو استادانو د خپرو سوو مقالو او اشعارو راغونډول او سره يو ځای

کول له محققینو سره مرسته کوي چي د خپلو څېړنو پر وخت مجبور نه سي چي د یوې لیکني د موندلو له پاره د بېلابېلو کتابتونو د رواقونو او الماریو دوړي پر ځان ومني. زما یقین دئ چي که یو وخت د هیواد په پوهنتونو کي حبیبي پوهنه د یوه مضمون په توګه تدریس کېدله، د روهیال دغه خپاره سوي آثار به هم له استادانو او هم له محصلینو سره ښه پوره مرسته وکاندي. ده او نورو زلمیو ته زما سپارښتنه دا ده چي د دغه راز کلیاتو د ترتیبولو پر وخت دي له زیات دقت څخه کار واخلي چي نه ګانه د موادو اصلي بڼه د چاپي او طباعتي تېروتنو ښکار نه سي.

زه ګران روهیال ته د دغه کلیات د برابرولو او خپرولو له اسیته مبارکي وایم او له پاک خدایه ورته د نورو سترو علمي کارو د تر سره کولو توفیق غواړم.

محمدمعصوم هوتک

آشاوا –انټاریو – کاناډا

۱۵ /اپرېل / ۲۰۱۴ع

د ټولوونکي له خوا

لوی استاد علامه حبیبي د خپلو تاریخي او تحقیقي لیکنو او څېړنو له اسیته ډېر مشهور دئ، ډېر لږ کسان به د هغوی له شعر ویلو څخه آګاه وي. د هغوی د شعر و شاعرۍ په باب ډېر څه نه دي ویل سوي، که ویل سوي هم وي فقط د یادونو حیثیت لري. استاد د پښتو او دري یو مقتدر شاعر دئ، چي د فرهنګي فعالیتونو له پیله ئې شاعري هم پیل سوې او د ژوند تر پایه ئې دغه لاره پاللې ده. د استاد یوه پښتو شعري ټولګه او پنځه دري مثنویات په مستقل ډول چاپ سوي دي، د دې تر څنګ ئې په متفرق ډول خورا ډېر شعرونه د هیواد او تر هیواد دباندي په بېلابېلو موقوتو او غیرموقوتو خپرونو کي خپاره سویدي، چي ما ئې تر خپله وسه د راټولولو کوښښ کړی دئ.

د استاد پښتو شعري مجموعه (ملي پسرلی) نومېږي چي په ۱۳۱۸ش کال له کندهاره د طلوع افغان اداري خپره کړه. (پیغام شهید) د استاد لومړی دري مثنوي دئ، چي په ۱۳۱۷ش[۱] کال په کابل کي خپور سو، ورپسې ئې د غزني، سلطان محمود او ابن سینا په باب یو بل مثنوي ووایه او د (قطرات سرشک در بارګاه محمود و سنائی یا برخرابه زار شهرستان تاریخی غزنی)[۲] په نامه ئې د (۱۳۱۵) په کابل مجله کي خپور کړ. تر دې وروسته ئې دوه نور مثنویات د (درد دل) او (پیام عصر) په نومومو په (۲۶ - ۱۳۳۰) کلونو کي ویلي او په (۱۳۷۹ش) له پېښوره خپاره کړي دي. د استاد وروستی مثنوي (خلیلي نامه)[۳] نومېږي چي د پردېسۍ په شپو و ورځو کي

---

[۱] په "آفریده های مهجور علامه حبیبی" کي د دې مجموعې د چاپ کال ۱۳۱٤ش دئ.

[۲] په افغاني مطبوعاتو کي دغه مثنوي د (غزنه) په نوم مشهوره ده.

[۳] "خلیلي نامه" په دې کلیات کي نه ده راغلې.

ئې له پېښوره خپور کړ.

د استاد پښتو متفرقات په طلوع افغان، کابل مجله، آريانا مجله، کندهار مجله او لار مجله کي خپاره سوي دي، دري متفرقات ئې په آزاد افغانستان، کابل مجله او ژوندون مجله کي خپاره سوي دي.

له يوې خوا که د پښتو لومړی آزاد شعر استاد ته منسوب دئ، له بلي خوا ئې په شعر کي د کلاسيکي شاعرۍ تر څنګ د نوي شاعرۍ څرکونه هم ليدل کېږي. د پاړسي شعر ډېره برخه ئې د مثنوي په فورم کي ويلې خو د غزل رنګيني ئې هم نه ده هېره کړه. پښتو شاعري ئې مثنوي، غزل، قطعه، رباعي، قصيده او نور فورمونه هم لري. څنګه چي د استاد د تحقيقاتو او څېړنو په باب دا خبره مشهوره ده چي له پيله تر پايه د مقصد پر خبرو راګرځي، زوايد او اضافات ځای نه پکښې لري، شاعري ئې هم دغه ډول مقصدي او د خپل هدف د توضيح او تشريح له پاره ده. الفاظ ئې ښکلي او ساده دي، مفهوم او هدف ئې لوړ او عالي دئ. ترکيبونه ئې روان او له ابهامه خالي دي، له پېچلو او نامانوسو کلماتو څخه ځان ساتي. د استاد په شعر کي د خپل محيط او خپلو خلکو ناخوالي انعکاس سوي دي، د خپلو خلکو دردونه د ځان بولي او د هغوی په غمونو ځان شريک بولي، د پيرمحمد کاکړ دغه بيت:

بېلتانه په غم شريک کړم د غمجنو
د هـــر چـــا پر غـــاړه ژاړم له نی

د استاد په ټوله شاعري کي ځان ښکاره کوي، استاد چي څه ويلي او ليکلي دي، ټول ئې د خپل وطن، خلکو او ژبي په باب ويلي او ليکلي دي. د دوی دردونه او مصيبتونه ئې په شعر او ليکنه کي منعکس دي، او د خپلو خلکو او خپل محيط غمونه او رنځونه ئې ژړوي. استاد خپل ټول ژوند تر خپلو خلکو او وطن قربان کړ. په دغه قربانۍ کي ئې له خپل محبوب وطن څخه لس کلن تبعيد هم وګاله، چي د وخت د حکامو له خوا د وطن دوستۍ

او خپلو خلکو د واقعي استازي په تور له وطنه ليري سو او لس کاله ئې د خپل وطن او خلکو په جدايي کي د غم او ناورين شپې و ورځي تېري کړې.

استاد د يوه لوی انسان په توګه د افغان او افغانيت نامه ته کار کړی دئ، او د دغه نامه د روښانه کولو او ځلولو له پاره ئې خواری و زحمتونه ګاللي دي. استاد د دې وطن د ټولو هستوګنو له پاره يو لوی او آباد وطن غوښت، دغه آبادي ئې د دې وطن د خلکو په يووالي او اتحاد کي ليدله. د دې وطن ګډه ارزښتونه ئې د ټولو وطنوالو بلل او د هغوی د ساتلو او پاللو له پاره ئې د ټولو ګډ کار غوښت.

استاد که له يوې خوا په شاعري کي د اسلافو پر قدم قدم ايښی دئ، له بلي خوا د پښتو په معاصره شاعري کي هم د پام وړ ځای لري. د استاد په شاعري کي داسي غزلونه هم ليدل کېږي، چي د موضوع او مفهوم له مخي نوی والی لري، د استاد لاندي غزله په څو څو واره لوستلو ارزي:

د شعر هنګامه

چي زاهد په ميو لړ شونډه لنده کړه
په تيندکو کي ئې جوړه عربده کړه
تنده نه سوله په ماته د رندانو
په ايندو، ايندو ئې تشه ميکده کړه
ساقي نه وو هسي مست او غرق په ميو
دا رندي او مې نوشي ئې له ما زده کړه
خلک وايي د پردې تر شا اسرار دي
څه خو نه وه چي ئې پورته دا پرده کړه
سيل د اوښو ئې له سترګو را ايله سو
شرمنده ئې هم آمو هم نربده کړه

پس له ډېره مې دا ښکلي شعر ووې
هنګامه د ساړه شعر مې توده کړه

ځيني کسان داسي فکر کوي چي دا به د استاد له وروستيو شعرونو څخه وي، خو په دې کليات کي به تاسي داسي غزلي ووينی چي تر دغه غزلي وروسته ويل سوي دي، معنی دا چي استاد د ژوند تر پايه د شاعرۍ لمنه نه ده ايله کړې، خو د شاعرۍ پر ځای ئې تحقيقاتو او څېړنو ته زيات وخت ورکړی وو، همدغه علت دئ، چي د دوی پر شاعري باندي ډېري خبري نه دي سوي.

د دغه کليات په ترتيبولو او راټولولو کي ما تر ډېره دا کوښښ کړی دئ، چي د استاد ټول تخليقات را يوځای کړم، خو بنده تر خپله وسه پړ دئ. زما د ډېرو کوښښونو سره سره بيا هم په دې و نه توانېدم چي د استاد ټوله شاعري سره رايوځای کړم، دا ځکه چي ځينو هغو اخبارونو او مجلو ته مي د اوس له پاره لاس نه رسېدی، چي د استاد شعرونه پکښي خپاره سوي دي.

د دې کليات شعرونه د هغوی د چاپ پر اساس ترتيب سوي دي. په پای کي زه د پوهاند حبيبي له زوی ډاکټر خوشحال حبيبي څخه مننه کوم چي ما ته ئې د استاد ځيني شعرونه راواستول، تر څو د دغه کليات په تکميل کي استفاده ځني وکم او د دې تر څنګ د ښاغلي استاد محمدمعصوم هوتک او ښاغلي محمدهارون خپل شعشعي د مشورو او لارښوونو هم پوروړی يم، دواړو ته اوږد او صحتمن ژوند غواړم.

مينه او ادب

مطيع الله روهيال

نوی ښار – کندهار

۱۷ تله ۱۳۹۳ش

فهرست

ملي پسرلی

پښتو متفرقات

پيغام شهيد

غزنه

درد دل

پیام عصر

متفرقات پارسی

ملي پسرلی

پسرلی سو

پسرلی پر "پښتونخوا" سو   غوړېدلي دي گلونه
غوټۍ هري خوا ته خاندي   او مسا وهي موجونه
د غاټوی رېدي دوران دئ   شا وخوا عجب رنگونه
د پسرلي نسيم چلېږي   غوړوي مړاوي باغونه

د پسرلي وږمې الوزي، پر هر لوري "پښتونخوا" كي
ځلمي، جوني گل پر سر ږدي ناڅي گرزي په صحرا كي

د بلبلو پر باغونو   الوتني چوڼهار دئ
هري خوا و ته چي گورم   د گلو تود بازار دئ
غرا و سمه زرغونېږي   څه عجب ښكلی بهار دئ
بورا تل پر گل كرېږي   زما د او ښكو جويبار دئ

با كه څاڅكي د شبنم دي، او بوي مړاوي گلونه
خندوي صحرا د ښتونه، رنگوي تش ډگرونه

راسه وگوره دنيا ته   رنگ په رنگه ننداري دي
يوې خوا ته اتڼونه   پر بل كور ناري سوري دي
په كټكي كه زركي خاندي   د بلبلو ستر گي سرې دي

په خندا ده ژړا ګډه دلته څه نوي پېږي دي
دلته ږوږ دئ د ژړا وو، دلبا خته بلبل کړېږي
کله دلته کله هلته، د بسمل په دود تپېږي
لمر را وخوت په ګلشن کي هره خوا زرافشاني کړي
د دې لويو غرو لمني په روڼا خپل نوراني کړي
د پښتون په غره بېديا کي د قدرت لاس نقاشي کړي
شين تغرئې غوړولی پر هر لوري ګل پاشي کړي
دلته رنګ دئ دلته خوند دئ، دلته حظ دلته فرحت
هلته جوړي ننداري دي، سترګي غواړي د عبرت
د ځوانۍ موسم بهار دئ نن شباب د ګلشن راغی
وچ ډګر د ګلو ډک سو پسرلی پر چمن راغی
څه تازه ښکلې بېديا ده ګل افشانه دمن راغی
د بهار نشاط دئ ګوره ښه موسم پر وطن راغی
د بورا پر ګلو ښور دئ، د بلبلو شخول چمن کي
مينان دي لاس تر غاړه، سره ګلونه په لمن کي

زه او پسرلی

ارغندا او د رود پر غاړه په لمن د لويو غرونو
په ساړه سيوري کي ناست يم د پسرلي په ښو خوندونو

زړه مې الوزي خوښي کا   د پښتون په شنو رغونو
د دې غرو پر ککريو   په فضا دئ په ټوپونو

خپل وطن دئ خپل مي کور دئ، خپل مي غر دئ خپل مي باغ
د بلبل په څېر پر ګرزم، خپل چمن دئ خپل مي راغ

د خوښۍ پيام راوړينه   د پسرلي نسيم چلېږي
زيړی لمر پر دغو غرونو   په څه ناز ادا ځلېږي
د فطرت د لاس انځور[1] دئ   په کمال نقاشي کېږي
په ليدو ئې زړه سور نه سي   نه مي سترګي په مړېږي

دلته حسن آب و تاب دئ، ښکلی مخ د مځکي برېښي
ټول ښايست دئ رنګ و بو دئ، بورا شونډې د ګل ځېښي

د نسيم لاس د غوټيو   له ښه مخه نقاب اخلي
هره ونه زرغونېږي   له پسرلي نه شباب اخلي
مشاطه د قدرت ګوره   تري دنيا آب و تاب اخلي
د پسرلي سندري لولي   هر سړی چي رباب اخلي

په نغمو په جوش کي ياره، دلته اوري حسن و رنګ
د زړه ږغ له سينې کاږم، په تا اورمه دا ترنګ

زما ږغ او د خوشحال خان ياد

د زړه ږغ دئ د زړه سوي دئ   يو څو اوښکي سرې او سپيني

---

[1] انځور: نقش، رسم.

بـل څـه نـه دي اې پـښتونه! چـــي تـــويېږي پـــر لمنـــي
اې پـــښتون مړو چـــه قامـــه درتـــه گـــډ يمـــه لـــه مينـــي
ملـي ژونـد دي نوبهـار سـه خـداى دي وسـاته لـه منـي

زه بـه تـا تـه ولولـمـه د خوشـحال ختـهـک سـندره
جـان افـروزه ده دلـسوزه، د پـښتون بابـا خبـره

"راشـــه وغــــړوه ســــترگي د جهـــان ننـــداره گـــوره
چي ښايست لري په ستوريو د اســـمان ننـــداره گـــوره
د دې خپـل وجـود پـه بـاغ کـي پـه هـر شـان ننـداره گـوره
چـي هـر گـل وتـه نظـر کـړې د بـاغوان ننـداره گـوره[1]"

سترگي وپرانـزه پـښتونه! ييـا نـو گـوره شـاوخوا تـه
د خوشحال پيغام کـه غـوږ تـه، غـور وکـړه دې وينـا تـه

د زړو تــاروتو ترنـــگ دئ رســوم ئــې تــا تــه نــوى
دا د هغـــه ســـړي ږغ دئ چــي پــه اور د مينــي ســوى
د پــښتون پــر ننگــه مــړ دئ ژونـد ئـې دا شـاني تېـر سـوى
د خوشـحال بابـا پيغـام دئ هغـه پـلار کـه څـه دى نـه وى

نو بـه اوس ويجـاړ لـه تـا واى، د پـښتون د "مليت" کـور
نـه بـې ژبـه نـه ادب واى، نـه سـاتلى پـه غيـرت کـور

دې بهــار کــي مــي ناڅاپــه د پـښتون بهـار پـه يـاد سـو
هغـــه دور مـــخ تـــه راغـــى چي پښتون په پښتو ښاد سو

---

[1] دا اته مسرۍ د خوشحال خان خټک دي.

وو شباب د پښتونوالي   د پښتون کور په آباد سو
پښتنو وطن ساتلی   ځان او تن بې پر برباد سو

وو بهار د پښتونوالي، د حمید[۱]، فرید[۲] دوران
یا محمود[۳] زموږ په مېړانه، بری موند پر هندوستان

د خوشحال ختهک په توره   "پښتونخوا" به ځلېدله
په دې غرونو کې هر کله   د ده توره برېښېدله
د مغولو غلامي وه   پښتنو نه قبلوله
د "اورنگ[۴]" غلیم خوشحال وو   خپله مېني تري ساتله

په مېړانه ئې ژوندون وو، سر ئې ایښی پر وطن وو
دغه خاوره ئې ساتله، له غلیمه غیرتمن وو

د پښتون بهار له تا وو   اې مېړه نره سرداره!
تا پښتو ده ژوندۍ کړې   له ختهک تر کندهاره!
پښتانه دې یادوینه   ننګیالی ښاغلې پلاره!
چې پر مرګ دې هېره نه وه   د پښتو د ننګې لاره!

"تا ول پسله مرګه هلته، تاسي ښخ کئ مړ خوشحال
د مغولو د پښو ګرز ئې چیري نه کې بیا پایمال[۵]"

نه یې مړ ته خو ژوندۍ یې   اې ادیبه ننګیالیه!

---

[۱] شیخ حمید لودین پښتون د هند پاچا. [۲] فریدخان د شېرشاه سوري پښتون مشهور شهنشاه نوم دئ. [۳] سلطان محمود زابلی. [٤] اورنګزېب عالمګیر د هند مغولي پاچا چل تل ئې د پښتنو سره جنګونه کوله. [٥] دا د خوشحال خان آخرنی وصیت وو: "ما هلته ښخ کئ، چي د مغولو د سپرو د پښو ګرزونه زما پر قبر و نه لوېږي".

دا ښه نوم دي دايمي دئ — په ابد ژوندون ژونديه!
ته زموږ ملي پېشوا يې — د "پښتو پلار" توريالیه!
پښتونواله دي ژوندۍ كړه — د پښتو لوی بريالیه
تا و موږ ته وښووله، د پښتو دا سمه لاره
ستا په توره به نازېږو، د پښتو پښتونه پلاره

د پښتون بېړۍ چپه وه — د غزني[1] دوران وو تللی
د غوري[2] لويي وه ورکه — د سوري[3] قام وو تتلی
د لودين[4] جنډۍ نسکوره — قطب الدين[5] په زړه داغلی
د مغولو طالع لوړ وو — د اورنګ توغ رپېدلی
يو څو ستا د سوز ناري وې، چې پښتون ئې راولاړ کی
که نه ژر وو چې خپل کور بې، د مغل په لاس ويجاړ کی

د ادب ماڼۍ دي لوړه — د پښتو پر لوړ آسمان کړه
بيا اشرف[6]، شيدا، قادر دي — د ښايست ورنقاشان کړه
ته باني د دې بنا يې — پښتانه دي اديبان کړه
تا په ښو نغمو، بدلو — د ځلمو زړونه روښانه کړه

---

[1] د غزني د عظمت او مدنيت دوره.

[2] د غوري پاچهانوي شهنشاهي.

[3] شېرشاه سوري د هند پښتون شهنشاه.

[4] د هند پښتانه لودينان پاچهان.

[5] سلطان قطب الدين ايبک د هند پښتون شهنشاه. [6] اشرف خان هجري او عبدالقادر خان د خوشحال خان زامن او کاظم خان شيدا ئې نمسی وو چې درې سره د پښتو نامور شاعران دي.

ته استاد يې شاګردان دي، که رحمان[۱]، حميد که ګل
ته يې پلار دا نور زامن دي، پيرمحمد[۲] که شمس که بل

د خټک له اکوړې[۳] نه   تا بيرغ د پښتو لوړ کی
په پښتو او پښتونواله   دي مغل ميرڅمن[۴] پرړ کی
د اورنګ پر کور دي وير کی   د مغلو شان دي ځوړ کی
د پښتون چې څوک غليم وو   په ميړانه به دي مړ کی
ته حامي د مليت وې، د پښتون د غرو زمريه
اکوړخېل په تا نازېږي، اې پښتونه برياليه
د خټکو افتخاره   اې ملي نامتو شاعره
فردوسي د پښتنو يې   ستا قلم توره ظاهره
شکسپير[۵] يې که ګوئټې[٦] يې   تر هغو لوړ يې په توره
د قلم فيض دي جاری دئ   بريښ د توري دي ظاهره
د پښتون په لويو غرو کي، ستا قلم توره روڼا کي
څو پښتون ژوندی وي تل به، احترام ستا په رشتيا کي
ته بيده يې ستا له قبره   د ارمان ناري راخېژي
د پښتون قوم په زړه کي   ستا د لاري تګ ټينګېږي

---

[۱] رحمان بابا او حميد بابا مهمندان او ګل محمد د مالګير د هلمند د قندهار شاعر.
[۲] پيرمحمد او شمس الدين کاکړ د کندهار د پښتو شاعران او د دېوانو خاوندان.
[۳] اکوړه د خوشحال خان خټک د ځای نوم دئ، او اکوړخېل ئې د خټکو په لوی قوم کي قبيله ده.
[٤] يعني غليم او دښمن [٥] د انګلستان مشهور شاعر. [٦] د جرمني مشهور شاعر.

په پښتو او پښتونواله   نن ورځ ستا پیروي کېږي
دغه ستا میراث دئ پلاره   چې پښتون ته پاته کېږي

ستا د ږغ ازانګې ګرزي، لا ترا اوسه پښتونخوا کې
نه یې مړ ښاغلې پلاره! څو پښتون وي په دنیا کې

ستا د توري شرنګ ترا اوسه   زموږ غوږ کې دئ خوشحاله
ستا د توري خړې ئې وخوړ   مغول ورک غلیم پایماله
میرویس[1] ستا پر لاره تللی   چې ئې مېنه کړه سنباله
د احمد[2] اکبر[3] پېش روه   په پښتو او پښتونواله

د وطن د مینې درس وو، تا ورکړی پښتنو ته
ته که ولاړې ستا وینا ده، مرغلري زموږ غوږو ته

د وطن مینې بندي کړې   په دهلي په رنتهبور[4] کې
ستا د توري ږغږغه وه   په دکن او په لاهور کې
د وطن پروانه ته وې   خود به سوځېدې په اور کې
چې پر مېنه خطر راسي   پښتون نه کښېني په کور کې

ځکه تل به تا وهلې، د وطن په لار کې توري
یا دي کړلې پښتنو ته، د وطن د حب خبري

ستا نغمه وه څه دلسوزه   څه توده له خونده ډکه
د غوري، سوري افکاروه   خپروله دي پر مځکه

---

(۱) حاجي میرویس خان هوتک د پښتون مشهور منجي. (۲) احمدشاه بابا. (۳)غازي وزیر اکبر خان. (٤)په دغو ځایو کي په کلو کلو خوشحال خان د مغولو په لاس بندي او له وطنه لیري وو.

د خپل دور افلاطون وې　　　تا مني هر سړی ځکه
کندهار تر ننګرهاره　　　له مهمندو تر خټکه

پښتنو ته تا ورکړی، په ښه شان درس حیات دئ
ستا میراث و دوی ته عزم، ننګه توره او ثبات دئ

فلسفه ده که حکمت دئ　　　که ادب که شاعري ده
دغه ټوله ستا په برخه　　　علاوه دي سرداري ده
د پښتون فخته[1] خو ته یې　　　ستا وینا بهادري ده
د ادب ګېڼه دي توره　　　چې ئې تل ګټه جاري ده

که هومر[2] که فردوسي دئ او که قیس[3] دئ که شیلر[4]
ستا مقام ته کله رسي؟ ته جامع وې د هنر

د پښتون پوخ فیلسوفه　　　ستا صحیحه فلسفه ده
د ایشیا د منځ ډاروینه[5]　　　ستا پخه نظریه ده
د حیات خښته دي ټینګه　　　پر بازو او پر قوه ده
"اعتدال" دي غوره کړی[6]　　　ستا د فکر دا پایه ده

پښتانه ستا په وینا کي، د حیات درسونه لولي
ستا په بڼغ کي حرکت وو، "حرکت د ژوندون[7] ولي"

---

[1] د المان ننګیالی فیلسوف چي د وطن د ساتني له پاره د ناپلیون سره جنګېدی. [2]د یونان پخوانی شاعر. [3]د عربو د جاهلیت مشهور شاعر امروالقیس. [4]د المان مشهور شاعر. [5]ډاروین د انګلستان مشهور فیلسوف او د نشو و ارتقاء د نظریې خاوند چي تنازع للحیات ئې اساس ګڼي. [6]د خوشحال خان د کلیات مقدمه وګورئ، د کندهار طبع. [7]د نوي مدنیت د فلسفې اساس دئ، چي ژوندون عبارت له حرکته دئ، او ټوله ښېګڼې پر حرکت بنا دي.

فلسفي مسلک دي غوره ستا تحقيق خورا صحيح دئ
د نيتشه[۱] قنوط په منځ کي ستا رفتار واضح صريح دئ
ستا په فکر کي سرداره د پښتون کمال واضح دئ
د دې غرو نابغه ته يې ستا قلم پکښي لائح دئ

د ژوندون فلسفه تا وه ښه روزلې اعتدال کي
موږ ته درس د حيات لولې، د شلم قرن جنجال کي

زمانه ده بدله سوې شلم قرن څه بېباک دئ
د ضعيف غوښي قوي خوري چي غښتلی دئ سفاک دئ
تمدن په وينو سور دئ د هغه چا چي بې واک دئ
د شلمي پېړۍ دود دئ چي ضعيف باندي تاړاک دئ

په دې عصر دې جنجال کي، ستا سبق موږ ته کافي دئ
ستا دتوري توری پاته[۲]، زموږ له هر رنځه شافي دئ

د پښتون صلاح الدينه[۳] د خپل عصر ذوالفقاره[۴]
د ختک د غرو سيداله[۵] د محمود[٦] غوندي نامداره

[۱] د قنوطي فلسفې مشر په اروپا کي شوپنهاور دئ، چي په مقابل کي ئې کانټ او نيتشه دوه تنه فلاسفه د اميد او اثبات د فلسفې پر خوا دي. [۲]خوشحال خان وايي:

لا په خوب کي په لړزه پرېوزي له کټه – چي د چا تر غوږ دما د توري شرنګ شي

[۳] سلطان صلاح الدين ايوبي د صليب د جنګو زمری. [٤] ذوالفقار خان ابدالي د احمدشاه بابا ورور چي د هرات لوی وطني مدافع وو. د نادرشاه افشار په مخ کي. [٥]سيدال خان ناصر د هوتکو لوی سپه سالار چي د ايران ټوله جنګونه د ده په مشرتوب سوي او تر مرګه د غليم سره په مېړانه جنګېدی. [٦]شاه محمود هوتک د اېران فاتح.

د اشرف[1] لوړه استاده   "د پښتو ښاغلې پلاره"
پښتون ستا په نوم نازېږي   اکوړې تر کندهاره

د پښتون ځلمي به تل تا، یادوینه څو پښتون وي
تل تر تله نه هېرېږې، احترام دي روز افزون وي

د پښتون د ځلمو زړونه   تل معموره ستا په یاد وي
ستا په یاد به ځلمي ویاړي[2]   څو پر دې جهان آزاد وي
زموږ په زړونو کي جګ ځلي   په یادګار ستاسي آباد وي
پښتانه خو ټوله یو دي   نوم چي ستا اخلینه ښاد وي

څه عجب چي ستا پر قبر، یو وخت دوی سره راټول سي
د پښتو تر بیرغ لاندي سره یو کوراو کهول سي

سر راپورته که سرداره   شلم قرن تماشې دي
شاوخوا پر ګردې مځکه   د "ملت، نېشن" نارې دي
ذرې وصل دي و لمر ته   څه عجیبې ننداري دي
ستا د بږغ هم کښته پورته   په دې غرو کي بږغږغې دي

ستا خو بږع و پښتنو ته، د پښتون نجیب ملت ته
"قبائل ورک کئ له منځه، ځان کړئ وصل ملیت ته"

---

(۱) شاه اشرف هوتک چي تر مرګه د غلیم سره وجنګېدی.

(۲) یعني فخر کوي.

د پښتون د ژوند پسرلی

ملي وحدت

د پښتون حيات خو دا دئ   چې ستا لاره کې ځرګنده
سره يو سئ ټوله وروڼه   له آمو څخه تر هنده
د پښتو جنډه ی کړئ هسکه   تر هراته تر هلمنده
د خوږو وروڼو په څېر سئ   برخن سئ د ژوند له خونده
بيا نو ستا پر قبر ټول سي، ملي جشن سي اختر سي
د بېلتون دوره سي تېره، لاس تر غاړه يو ټبر سي

زوړ عظمت

زه له وروره سره کښېنم   لاس تر غاړه ئې خواله کړم
بيا نو ورانـدي و دنيا ته   د لوړتيا زړه نقشه کړم
د شېرشاه قدر سي نوی   چې رايـاده بنګاله کړم
د ايشيا په منځ کي بلوار   د احمد[1] په دود ناره کړم
د غوري داستان سي نوی، د غزني دوران سي نوی
مړې ايرې مي بيرته اور سي، زما ځراغ روښان سي نوی

علم، مليت

د خوشحال په دود په علم   د غليم سترګي ړندې کو

[1] احمدشاه بابا.

د پـــښتون پـــه نامـــه بـــل وار   مـوړ د سـوز نـارې سورې کـو
سـره تـول سـو یـو لـه بلـه   بیـا د زړو قـصې خپـرې کـو
زوړ مـشال مو بیا روښـان کـو   ورتـه جـوړې ننـدارې کـو
د پـــښتو قـــصر ودان کـــړو، ملیـــت کـــړو راڅرګنـــد
بیا پر ښور راسي دا غرونه، ګرز ئې خپور پر بحر هند

زاړه مزایا

پـــښتانه ولاړ ســـي ځـــان لـــه   هغـه زوړ عظمـت پیـدا کـي
د شـــهاب[1] مېړانـــه راوړي   د سـوري همـت پیـدا کـي
د احمـد پـه څېـر راپـاڅي   د میرویس غیـرت پیـدا کـي
بیـا پـه خپلـو بـدنو کـي   د ژونـدون قـوت پیـدا کـي
لـه دې خـاورو وپـاڅېږي، د ژونـدون اثـر یـو ځلـي
هر سړی خوشحال پښتون سي کړي ښکاره هنر یو ځلي

اتفاق

لاس پـه لاس غـاړه پـه غـاړه   پـــښتانه ســـي لـــه یـــو واره
یو ئې کور یو ئې کهول سي   لـــه نفاقـــه ســـي بېـــزاره

---

[1] سلطان شهاب الدين غوري د پښتون لوی فاتح.

هر پښتون د فن خاوند سي　　په دنیا کي بیا نامداره
په هر ځای کي وباله سي　　یو ځلمی قوم بیداره
د ژوندون احساس بیا مومي یو ځلمی ملت پیدا سي
له سیالانو سره سم سي، مخ پر لوړه اعتلا سي

ملي پسرلی

مړاوی باغ د ملیت مو　　شگفته نوی پسرلی سي
دغه مړ قوم له خوبه　　له غفلته راژوندی سي
هر پښتون په فکر روڼ سي　　د ملت محب ځلمی سي
د اسلافو نوم ژوندی کي　　هر سړی مو گړندی سي
د ملي حیات بهار دئ، ځني جوړ ښکلی گلزار وي
هر پښتون و خپل ته گل سي، د غلیم سترگو ته خار وي

ځلمی ملت

لویو غرو د پښتونخوا کي　　بیا څراغ د علم بل کړي
په تیارو او تورو شپو کي　　ځان ته روڼ دغه مشعل کړي
کور او مېنه کي روښانه　　ټول وطن په جل و بل کړي
خپلي ټولي ماتي گوډي　　د جاپان په څېر سنبل کړي
و دنیا ته کړي ورڅرمه، د ځلمي ملت متاع
بیا نو وځلوي هر ځای د پښتون د لمر شعاع

ملي محبت

په هر لوري پښتو خوا كي — تل د وروڼو يارانه وي
يو ملي نشاط شغف وي — د سروري يو هنگامه وي
په هر ځای كي چي اوسېږي — پښتانه په يوه خوله وي
په نعمت په ښادو ښاد وي — مينه تل سره توده وي
زه جارېږمه له تا نه، ته له ما سره خوږ ورور يې
پر يوه لوري مو يون وي، زه يم ستا ته زما د كور يې

يووالی

يو خيال وي يو مو يون وي — يو مو فكر، يو مو كار
يو مو نوم يو مو نښان وي — يو تعليم، يو مو كردار
يو تنظيم، يو اتفاق وي — يو تهذيب، يو مو شعار
يوه ژبه يو ادب وي — يو صفت، يو افتخار
هوغه، هغه، دغه، دلته ټوله يو پښتون ملت
زه جارېږم، له هغو نه، هغوی كړي زما حرمت

نوی پښتون

د وطن پر ښكلي مځكه — ځلمي گرزي نڅا كاندي
نوی نسل د پښتون وي — مخ پر لوړه وروسته وړاندي
د وطن عشق ئې سبق وي — دا ئې درس وي، وايي خاندي:
"خپل وطن او خپل مي كور دئ — سر ايږدمه پر دې باندي

دا ځما وطن مدفن دئ، له نیکونو دئ راپاته
زه ئې تل ساتم په وینو، دا د لوی بابا میراته[1]"

ویښتوب

د پښتون کړدې ودانه   سي تر قصر د شاهانو
د نشاط بزم ئې جوړ وي   مین وصل له خوبانو
د خوښۍ وریځې ګرزي   پرې خنداوي د ګلانو
د راحت پسرلی تل وي   د وطن پر مینانو
د ویښتوب جرګې سي جوړې، د ملت لوړ طمطراق سي
د ملي لوړتیا دپاره جوړ د ټولو اتفاق سي

ورورګلوي

سترګې دې کې وي له میني   زړونه جوش د اخوت خوري
چې غلیم ئې حال ته ګوري   د زړه ویني په زحمت خوري
زموږ جنډې په پښتونخوا کې   تل رپرپ د عظمت خوري
د سوري په څېر له موږه   نور مېوې د نظم رفعت خوري
یو وار بیا دنیا ته بل وار، د دماغ قوت ښکاره کړو
د قلم توري له فیضه، پر دنیا د ښو ناره کړو
بیا به کښېنو او په عدل   پر دنیا به وزر خپور کو
تمدن او نظم دواړه   ورسوغات، ودان بې کور کو

---

[1] میرات زوړ مفغن او صحیح دئ.

د یوو والي ږغ به وکو   هر سړی به د ځان وروور کو
بده وضعه بد نیت به   و مېړونو ته پېغور کو
هر مظلوم به په خپل سیوري، د خپل وروور په څېر آرام کو
مساوات کي به ژوندون کړو، یو د بل به احترام کو

د زړو آثارو ژوند

غزني بیا دارالعلوم سي   تو د علم زوړ کانون کړو
په "فاضل تمدن" بل وار   رشتیا خیال د فلاطون[(۱)] کړو
بیا به بل بوعلي پاخي   بلخ به جګ په ښه قانون[(۲)] کړو

بست[(۳)] به بیا په علم لوړ کو   فیروزکوه[(۴)] به نوی روڼ کړو
د ایبک[(۵)] په څېر به ځونه، سر به هسک په افتخار کړو
د صالح تمدن نخښي، پر هر ځای به جګ منار کړو
اشارات[(٦)] به وکړو نوي   عروضي[(۷)] به بیا پالونه

[(۱)] مطلب هغه مدنیت فاضله دئ چي افلاطون ئې د جمهوریت په کتاب کي خیالي نقشه کښلې ده. [(۲)] بوعلي سینا او د ده مشهور کتاب (قانون). [(۳)] بست ډېر عمر د مدنیت مرکز وو. [(٤)] د غور په غرو کي د غوري شاهنشاهانو پایتخت. [(۵)] قطب الدین ایبک د هندوستان پښتون فاتح چي په دهلي کي ئې یو جګ منار جوړ کړی او تر اوسه په (قطب منار) مشهور او د فن یوه ښکاره نمونه ده. [(٦)] د بوعلي سینا یو کتاب دئ. [(۷)] احمد بن عمر نظامي عروضي د سمرقند وو، د بامیان د غوري پاچا په حضور کي ئې چهارمقاله ولیکله (۵۰۰هـ) چي نوم ئې شهزاده ابوالحسن حسام الدین علي د فخرالدین مسعود زوی د عزالدین حسین زوی وو.

سنايي[۱] جامي[۲] به پاخي البستي[۳] به ژوندی کونه
مېمندي[۴] به قلم واخلي بيهقي[۵] به کړي ليکونه
بيا به بل خوشحال پيدا سي لوړ د علم بيرغونه
د غزني په څېر مجمع به، د پوهانو ننگرهار سي
ها د غور زړې نغمې به، بيرته سُر پر قندهار سي

ننگياليو پلرو ته ږغ

ابو الفتحه! سر که پورته ميوندي قلم راواخله!
اې محموده! راولاړ سه د بري علم راواخله!
احمدشاه! سترگي که روښې ذوالفقار[٦] دي سم راواخله
ميرويس خانه زموږ و خواته په الطاف قدم راواخله
مگر ستاسي روح په موږ کي د ژوندون احساس پيدا کي
بيا د علم جنډی لوړي، پښتون قام نشو و نما کي
اې شېرشاهه يو وار گوره له سهسرامه[۷] و دې خواته
اې خوشحاله نظر وکړه پښتون پروت دئ خوا او شاته
د مهمندو نام آورو چي مو علم کی رازياته

---

[۱]خواجه سنائي غزنوي مشهور مؤلف او شاعر. [۲]مولانا عبدالرحمن جامي د هرات مشهور مؤلف. [۳]ابوالفتح بستي د غزنوي عصر مشهور اديب او ليکونکی عالم. [٤]ميمندي، د ميوند مشهور او معروف د غزني کورنۍ وزيران او ادباء. [٥]ابوالفضل بيهقي د غزنوي عصر مشهور مؤرخ چي تاريخ بيهقي ئې ليکلی او د سلطان مسعود د دربار منشي وو. [٦]د احمدشاه بابا د سکې نښان وړی او دوه دمه توره وه. [۷]د پښتون سوري شېرشاه د هديرې ځای په هند کي.

د پښتون قام مشرانو! تاسي لا راست موږ يو پاته
نن خو ستاسي کارنامې دي چي به زموږ د ژوند اساس وي
که مو دا لاره کړه ټينګه، نو پښتون به ضرور پاس وي

تبريک او خاتمه

نسيم الوزي پر مېنه هر طرف ښکلی بهار دئ
په هر لوري ګل کاري ده د قدرت د لاس سينګار دئ
سره ګلونه دي چي خاندي وچ ډګر ګل و ګلزار دئ
د پښتون "ملي جنبش" دئ زموږ "ملي جشن" تيار دئ
ظاهرشاه پښتون په دور ملت ورځ په ورځ لوړېږي
په دې عصر پښتون قوم، ښوري، پاڅي ژوندی کېږي
يوې خوا ته پسرلی دئ زموږ "جشن استقلال" دئ
د پښتو ستوری ځلېږي مخ پر لوري د اقبال دئ
په دې دور پښتون واړه په ښه حال ښه ئې احوال دئ
د "ځلمي شاه" په پالنه وطن هره خوا سنبال دئ
پښتنو ملي اختر د استقلال مو مبارک سه
ښه مو حال ښه استقبال دئ روڼ مآل مو مبارک سه
راسئ ټوله سره غونډ سو په دې ورځ ملي اختر کو
د وطن د کار له پاره مخ پر لوري د هنر کو

علـم زده کـو ، صـنعت زده کـو   الـــــوتني کـــــي وزر کـــــو
د اودل[۱] دوره تــــازه کـــــو   علـم و فــن د ځــان زېـور کــو

گوندي وي چي پر دې خاورو ، بيا يو نوى دوران راسي
غزنوي سطوت تازه سي ، زموږ زور غرور شان راسي

دې بهـــار او دې گلــزار کـــي   مـا انـشاء کـړې څـو سـندري
د زاړه دور قـــــــصې دي   د مېــــــړو پلـــــرو خبـــــري
د خوشحال په ياد مي توى کړې   ســپيني اوښــکي مرغلــري
د ده يــاد مــي بيــا تــازه کــړ   پــــښتنو تــــه نــــزدې ليــــري

لــه دې خــوا نثارومــه ، پــر مرقــد ئــې څــو گلونــه
د پــښتون ښـاغلي پـلاره ، خـداى دي و بخښه پـښتونه

ســتا پــه يــاد مــا څــو بــدلي   پــه "ملـي اختـر" انـشا کـړې
دا يــو څــو د ســوز نغمــې مــي   نـوي سـر پـر پـښتونخوا کـړې
يــاد مــي ســتا تــازه کــى پــلاره   گوندي تـه هـم يـاد ځـما کـړې
بېـغ لــه تــورو خــاورو کانــدې   بيا پښتون پوه په رشتيا کړې

چــي اې قومــه اې پــښتونه! اې نجيــب عزيــز ملتــه
خداى دپـاره سـر کـه پورتـه لـه دې هسي خوب غفلتـه

تمام سو

---

[۱] مطلب ځني ابدالي دئ، چي زموږ په ملي تاريخ کي ښکاره مقام لري.

متفرقات

د علم وسله

پـه اوس دنیـا کـې ژونـد پـه "قـوت" دئ
"قـوت" دئ څه شـي؟ علـم و صنعت دئ
علـــم وســـله ده، د دفـــع آفـــت دئ
بـــې دې وســلې نـــو ژونــد مــذلت دئ
علـــم ســـاتونکی د هـــر ملـــت دئ*

* طلوع افغان، د لسم کال ٢٤مه گڼه، ١٣١١ش، د سنبلې اوله. د علامه صاحب دغه شعر د (پښتون) په مستعار نامه خپور سوی دي. د علامه صاحب په مستعارو نومونو کي د پښتون پر نامه تر اوسه نه وم پېښ سوی. خو د کابل په عامه کتابخانه کي چي د طلوع افغان د لسو کالو کوم کلکسیون پروت دئ، د دغه کال د پښتون نامه ته د علامه صاحب په خپل قلم عبدالحی حبیبي لیکلی دئ.

مستغني ته

مستغني اې د وطن عالي اديبه
اې چې لوړ دي کی عنوان د خپلې ژبې
ستا وینا وي دي خوږې لکه شکري
په پښتو کې یې سحبان د خپلې ژبې
پښتانه له تا نه ډېر تشکر کاندي
چې دي ښه کړی بیان د خپلې ژبې
زموږ "طلوع" د پښتنو په ژبه وايي
نن و تا ته امتنان د خپلې ژبې
چې ژوندی او سه زموږ پښتون اديبه
او سې اوسې ثناخوان د خپلې ژبې
چې پسرلی د ښې پښتو جوړوي خدايه
هغه "گل" مه کې خزان د خپلې ژبې *

* طلوع افغان، د لسم کال (۱۳۱۱ش) ۲۸ گڼه. دا شعر د اروابناد عبدالعلي مستغني د هغه شعر په جواب کي ویل سوی دئ، چي هغه مرحوم د "خپله ژبه" تر عنوان لاندي لیکلی وو. یاد شعر لومړی په کابل مجله کي خپور سوی وو، له هغه ځایه علامه حبیبي په طلوع افغان کي چاپ کړی دئ. دې شعر ته عنوان ما (روهيال) وټاکه.

له ما ده پر ما ده

لـه لېنـدۍ ځخـه د صـياد غـشی ايلـه سـو
پـه هـوا جـګ د يـو زاڼـي پـر سـينه سـو
تـر ځګـر ئـې غـشی وخـوت لـه قـسمته
لـه هـوا نـه دی راکـوز سـو مـخ پـر کـښته
چـي کاتـه ئـې يـو څـه اوسـپنه لرګـي وه
هغـــه غـــشی چـــي د ده فنـــا مرګـــي وه
امـــا وې پکـــښي څـــو بڼـــي د مرغـــانو
پـه ليـدو ئـې اوښـکي راغلـې تـر چـشمانو
چـي هـی هـی زه لـه پـردو نـه څـه ګيلـه کـړم
خپلـو بڼـو د اجـل پـر کـور مېلمـه کـړم
دا لـــه مـــا ده چـــي پـــر مـــا ده څـــه بـــه ژاړم
خود به داسي ځان په سرو وينو کي نغاړم*

---

* طلوع افغان، د لسم کال (۱۳۱۱ش) ۳۰ ګڼه. د (پښتون) په مستعار نامه.

د استقلال د شهیدانو پیغام

سحرګه خوشبو نسیم ویښ کړم له خوبه
چې راغلی وو له کلي د محبوبه
په شکوه سو دی د دهر له آشوبه
راته ګډ سو په وینا د انسان توبه
او ښکي توی سوې له باڼو پر باړخوګانو
چې راوړی دئ پیغام د شهیدانو

په سرو اوښکو په حزین آواز ګویا سو
پر مرقد د شهیدانو په ژړا سو
راته وایه چې نو دی په څه وینا سو؟
د "شهید پیغام" په څه مضمون پر ما سو
د شهید پیغام وو دا چې اې پښتونه!
لا تر څو یې په غفلت کې سرنګونه!

موږ په وینو د وطن خاوري رنګه کړې
د وطن مخکې په وینو مو اوبه کړې

چې نهال د استقلال ته پکښې شنه کړې
وې روزې او تر حاصله نتیجه کړې
په جهان کې سې سرلوړه "آزاد" اوسې
په نعمت د آزادۍ سره ښاد اوسې

د غلیم برچې ته موږ سینه ورسپر کړه
د زړه وینه مو د دې خاوري زېور کړه
په ککر مو د وطن سمه او غر کړه
تر قربان مو چې رشتیا خپل مال و سر کړه
نه مو پرېښو چې غلیم قدم راتېر کې
د پښتو او پښتونوالي صولت هېر کې

سر مو کښېښو د وطن پر ننګ یارانو
د زمرو په څېر ولاړ وو عزیزانو
په سینو کې مو مردک د غلیمانو
پر اخیر تپش خوندي کړه له اخوانو
د سرحد خاوره په وینو مو ګلرنګ کړه
په دې ختو مو بنا ګلګون خرنګ کړه

څو مو وساته وطن له هر آفته
و مو موندی "استقلال" غوندي نعمته

مـــوږ نـــو ولاړو اې عزيـــز پـــښتون ملتـــه
د وطـــن پـــه خـــاورو ښـــخ ســـو و لـــه همتـــه
لـــه اعمـــاقو څـــه د گـــور تاســـي تـــه گـــورو
چـــي بـــه څنگـــه استـــقلال ســـاتی لـــه نـــورو

استـــقلال پـــه وينـــو زمـــوږ رانيـــول ســـوی
پـــه سپينـــسي د روح مـــو دا ټـــوکر اودلـــی
پـــه فـــدا د ځـــان مـــو دئ لاس تـــه راوړی
د ملـــت پـــه وينـــو دی دئ پرېـــول ســـوی
زمـــوږ نـــوم پـــر يـــادوئ ټينـــگ ئـــې ســـاتيه
او ســـاتئ ئـــې هـــم د ســـر پـــه قربانيـــه

پـــښتانه پـــه عـــشق د مينـــي ځـــان قربـــان کـــي
په سرو وينو لغړي حفظ ناموس د ځان کي
پـــه مړانـــه ســـر بـــازل پـــر ســـپين ميـــدان کـــي
چـــي ساتنه د خپـــل کـــور، نـــاموس، ايمـــان کـــي
مـــوږ نـــو هـــم وو پـــښتانه ځـــان مـــو فـــدا کـــی
تاســـي وروڼـــه در پـــه يـــاد دا شـــهداء کـــئ

منتظـــر پـــه تـــورو خـــاورو کـــي پراتـــه يـــو
شـــپه او ورځ و دې وطـــن تـــه پـــه کاتـــه يـــو

اروېـــدونکي دا پيغــــام پـــه پـــښتانه يـــو
مــوږ خــو ولاړو ســر مــو بـايلو ولــي مـړه يـو
دا وطـــــن، دا خـــــاوره، کلـــــى، خانمــــان
مــوږ درپرېـــښو، د ده لاس ستاســـې گرېــوان

کـــه مـــو دا نـــواميس ښـــه ډول وســـاتله
يـــو لــه بــل مــو د وروړتــوب لاس ورکولــه
لــوړ بــه ســى تــر نــورو خلکــو يــو پــه سـله
او کــه داسـي واســت پــه خــوب د جهــل دلــه
نــو بــه نــوم د پــښتنو ورک لــه جهــان ســي
خداى دي نه کي چي به داسي مړ افغان سي *

دا پيغــــام مــــي لــــه نــــسيمه اروېـــدلى
چـــي شـــهيد د اســـتقلال ورتـــه ويلـــى
پـــه پـــښتو مـــي خپلـــو ورونـــو تـــه ليکلـــى
بيـــا مـــي بـــاد د ســـبا بيرتـــه ورلېږلـــى
چـــي ســـلام او تحيـــت دي وي پـــر تاســـو
پـــښتانه دي مفتخـــر پـــه غيـــرت ستاســـو

* پورته شعر تر دغه ځايه پوري د طلوع افغان د لسم کال (۱۳۱۱ش) په ۲٦ – ۲۷ شماره کي د علامه صاحب په مستعار نامه (پښتون) خپور سوى دئ. لاندي برخه مي د خپلواک غړونه نومي کتاب څخه ورسره يوځاى کړېده (م. روهيال)

شهیدانو د وطن زمونږ قدرمنو !
د وطن په غم ویشتلو ! په غمجنو
او په عشق د استقلال پرتو خوږمنو
ځو مو وینه د پښتو جوش خوري په زړونو
و به نه باسو له لاسه استقلال خپل
په سایه د خپل غازي به سم کو ، حال خپل

څو چي جوش خوري په هر کال د شهید وینه
سور بیرغ ئې په رپ رپ پر مرقد وینه
له هغې خاوري نشئت سور گل کوینه
"پښتانه" خپل تحیت درود لېږینه
پر هغو چي ئې قربان ځان تر وطن کی
او په شور د عشق ئې سر پرې، تپیدن کی

څه ښه وخت د فراغت رارسېدلی
تریخ زحمت اړودوړ راڅخه تللی
پښتونو اله او ښه نوم مو ښه گڼلی
نېک اختر د استقلال مو دئ بللی
په نسبت د آزادۍ دا تبریکونه
مونږ هدیه کړه گوندي هېر کي تېر غمونه

اې پښتونه دا ښې ورځې دي نېک فال سه
مبارک مو ځورلس کاله استقلال سه
په راحت او امنیت دي سر او مال سه
اې ملته خدای دي مل په هر هر کال سه
استقلال دي سه روزي بازو دي کلک سه
ژوندی او سې د اختر مو مبارک سه

اې زموږ د استقلال خاص شهیدانو
رحمتونه دي پر تاسي وي اخوانو
د جنت په نعمت ښاد او سئ نېکانو
زموږ سلام ستاسو علیک غواړو یارانو
دا وصیت که خدای کول زموږ قبول دئ
په پاک نیت او پښتونوا له مو معمول دئ*

---

* خپلواک غړونه، د ببلاببلو شاعرانو شعري مجموعه، د ښاغلو زلمي هیوادمل او زرین انځور گډه ټولونه، ۱۳٦۷ش، کابل، ۳۷ – ٤۰ مخونه.

اې هلمنده

تـل بهېـږې نـه وچېـږې　　اې ژونـدی بهانـده روده
غاړي غاړي ځګ په خوله کي　　ژونـد دي ټولـه تـګ و پـو ده
تـل ښـوريږې حرکـت کـړې　　تـه ډېـر بـد وړې لـه رکـوده

راسه ستا سره خواله کړم
د غمجمن زړه تشېده کړم

دلتـه ستا پـر دواړو غـاړو　　څـه ښـارونه چـي ودان وه
لمـر سـپوږمۍ پـه زرو کالـه　　دلتـه برېښنده تابـان وه
ستا زامـن وه نومـوړي　　رادمـردان پهلوانـان وه

یو وار وګوره چي څه سوه؟
پـه تـورتم پـه ورکېـده سـوه

داور ولاړی ټولـه وران سـو　　بست دي هم خاوري ايرې سو
د زرنـج کنـډوالې وینم:　　د لوړتیـا مـزی ئې پـرې سـو
سـروان هـم سـو کـوټې کـوټې　　څـه مـاتم دلـې هـورې سـو

البـستي پـه ویـر ککـړ دئ
زرنجـي پـه خـاورو خـړ دئ

راسـه اې بهانـده روده!　　درتـه لـولم افـسانه سـتا
سـتا اوبـه آب حیـات وې　　ټـول زامـن وه مردانـه سـتا

چي د مرګ طوفان پر راغی　　کنډوالـه سـوه کرانـه ستا
نـه څـراغ د تهـذيب بـل سته
نـه رونـا سته نـه مـشعل سته

د زرنـج مـدارس وران سـوه　　علمـاءئـې ټـول خـاموش دي
نـه د بـست دانـشکده سـته　　طلبـه ئـې سـينه پـوش دي
مـدني ښـارونه وران سـول　　لـه عدمـه هـم آغـوش دي
يـو وار وګـوره هلمنـده!
څنګـه تـشه سـتا لمـن ده!

يـو وار بيـا حرکـت وکـړه　　شـاوخوا د ژونـد څپـه کـړه
بيـا ودان کـړه لـوی ښـارونه　　پـرې ايلـه د ژونـد چينـه کـړه
تـش ډکـر دي زرغـون بيا کـړه　　زرنـج بيـا دانـشکده کـړه
خپـل زامـن پـه ژونـد خبر کـړه
زرغـون دا کنـډو کپـر کـړه

ولـي هـسي سوې بې فيـضه؟　　اې هلمنـده ځـان تـه ګـوره
د ژونـدون اوبـه خپـرې کـړه　　غورځـه، پرځـه خانـده ښـوره
زرغونـه کـړه دا دښـتونه　　پرېـږده مـه دا مځکـه تـوره
تـه د ژونـد مـسته چينـه يـې
ولـي نـه ګـورې چي څـه يـې*

۲۰ حمل ۱۳۱۲ش

---

* کندهار مجله، ۱۳۳۹ش، دوولسمه ګڼه، ٦ مخ.

سپوږمۍ

د آسمان سپینې سپوږمیه! مخ دې روڼ، تندی دې ورین دئ
شاو خوا دې پلوشې ځي په رڼا دې تور بڼ سپین دئ
د ویرجنو خوا له ګرې راسه زړه مې ډېر غمګین دئ

راسه زما ګراني پې مخي!
چې یو دم د زړه خواله کړو
سره کښېنو لاس تر غاړه
خوا په خوا سره پاله کړو

ښکلې پېغلې مه شرمېږه پټ دې ولې تر غره مخ کې؟
ته یې زما د زړه ملګرې تل به نورو پر موږ رخ کې
په کوچنیني هم ته زما وې ما به تا ته تل اخ اخ کې

چه کوچنی وم ما بللې
ته "الا کوکو" سپوږمۍ!
د "آسمان پېغله" دې بولم
اوس پې مخې ګلالۍ

له هیواده لیرې ګرزم زما په زړه پورې ملګرې!

۵۲

د وطـن بـل ځـوک خـو نـسته دلتـــه يـــم يـــوازي ليـــري
نـه خـوا ړه يـاران خپلـوان سـته نـــه د دوی خـــوږې خبـــري

يــوه تــه يــې زمــا ملګــرې!
راســـره يـــې لـــه هيـــواده
هـم هـورې يـې هـم دلـې يـې
خـداي دي تـل ولـره ښـاده

چي زه درومـم، تـه هـم درومې چي زه ناست يم، ناسته تـه يي
پـــه ځغـــستا راســـره ځغلـــې چـــي بيـــده يـــم تـــه بيـــده يـــې
وفـــاداره ښـــکلې پېغلـــه تـــه سـپوږمی، کـه پـښتنه يـي؟

ســـتا وفـــا د پـــښتنو ده
د آســـمان پېغلـــې نجلـــۍ!
پـه خـوی ښـکلې پـښتنه يـې
د غـمجـــن مـــين شـــهۍ!*

١٣١٤ش - لاهور

* کابل مجله، د ۱۳۲۰ش کال يوولسمه ګڼه، ۱۰ مخ.

د هند د سفر له یادداښتو څخه:

د پښتو یو نوی راز شعر!

د کور قاصده – راته ووایه

د کور قاصده
راته ووایه
حال د یارانو
د وطن خپل

و ما پردېس ته
حال راښکاره که
د دلدارانو
د وطن خپل

هغه باغونه
هغه ګلونه
د کهسارانو
د وطن خپل

د کور قاصده
د کور قاصده
راته ووایه
حال د یارانو

په شنو باغو کې
په شنو دښتو کې
د وطن به
نسیم چلېږي

پر لویو غرو بې
توري اوریځې
گرزي د ورځې
بیا به اورېږي

د کور قاصده
د کور قاصده
راته ووایه
حال د یارانو

هلته به اوس
بيا ښه پسرلی وي
ښه به هوا
د گل خندا وي

د مستۍ لوبې
چې مو کولې
هغه به ټوله
بيا مهيا وي

لمر به ځليږي
بلبل چغيږي
غنچې غوړيږي
رڼ به سما وي

د کور قاصده
د کور قاصده
راته ووايه
حال د يارانو

کله هېريږي

زيبا وطنه
زيبا مامنه
ترتا واري سم

ته د پښتونيې
پښتانه ستا دي
مينه دي ډېره
ستا قرباني سم

ته نه هېرېږې
کله هېرېږې
زه به وتا ته
پر سر راهي سم

د کور قاصده
د کور قاصده
راته ووايه
حال د يارانو*

لاهور، شاهدره – ۲۵ د دلو ۱۳۱٤

* طلوع افغان: د ۱۳۱۵ش کال د ثور اتمه، د ثورلسم کال لومړۍ ګڼه: ۱٦ مخ.

میوند

دلته خوند دئ، دلته رنگ دئ، دلته خاندي سره گلونه
دلته سرې ویني دي ایشي مځکه واړه ده گلگونه
دلته اوري رحمتونه، دلته لوړ د حق بیرغ دئ
دلته خاوره کي پراته دي، زموږ غمي او سره لالونه
دلته نسته بې له ننگه، د پښتو ننداره گوره
دلته ږغ د پښتونوالي نازوي زموږ غوږونه
د حق نور پر دې قبرونو نازلیږي په رحمت
دلته پروت "شهید پښتون" دئ موږ ئې ویاړو په همت

دا مظهر د پښتونوالي، دا میوند بولي وگړي
د غلیم د سر کاسې دي په دې خاورو کي لا لغړي
امتحان وو د مړانې، دا ډگر د حماست وو
د دښتو د همت مزي دلته سوله ټول او مړي
دلته زړونه د زمریو پړکیدله، رپیدله
سوه نري تارونه کې وه غونډ د همت پړي؟
د پښتون توري روښا کړه د میرویس اروا په ښاد سو
د احمد یاد ئې تازه کی چي غلیم پکښي برباد سو

دلتــه تــوري ځلېــدلې، چــې پــښتون ولاړ پــر ننــګ وو
دلتــه ســپين صــداقت خپــور، نــه ريــا نــه زرق و رنــګ وو
پــر پــښتو بانــدي ســر ايــښی پــښتنو وو پــه مړانــه
د خپــل ديــن وطــن لــه پــاره، سربازي، قربــاني، جنــګ وو
هــر يــو نــر وو، هــر يــو لــوړ وو، پښتون کلــه کښته کېــږي
دلته صرف د خدای لــه پــاره ځان ښندنه سر بايلنګ وو
منــدو فخــر پــه ځلمــو کــړ، چــې ئــې دلتــه ســر بــايللی
ځکــه دوی وو پــه ســرو وينــو د غــازي ښــه نــوم ګټلــی

دا چې نن پښتون ژوندی دئ، پر نړۍ نوم ئې يادېږي
دا چــې نــن مــو "خپلــواکي" ده پــښتانه ټول پــه نــازېږي
دا چې اوس په پښتونخوا کې د پښتون پښتو لوړېږي
د نــړۍ پــه شــاوخوا کــې زمــوږ ږغونــه پورتــه کېــږي
لـــه آمـــو تـــر آباســـينده د پـــښتون بيـــرغ رپيـــږي
پـــه پـــښتو او پـــښتونوا له د ځلمـــو زړونـــه ډکېـــږي
دا خـــو ټولـــه برکـــت دئ د شـــهيد د وينـــو وروره
د ايــوب، شېر، حفيظ[1] تــوره، تــل پــه قــدر ورتــه ګــوره
د ميونــد شــهيد پــښتونه، ســتا مړانــه نــه هېرېــږي
څــو پــښتون پــر نــړۍ وينــه، ستا بــه نــوم پــه ښــو يــادېږي

---

[1] سردار محمدايوب خان او شېرمحمد خان هزاره او حفيظ الله خان سلېمانخېل د ميوند مجاهدين.

وايي دا خو زمونږ شهيد دئ، چې ئې سرپر وطن کښېښو
تــل و تــا تــه جنتونــه، لــه څــښتنه غو ښــتل کېــږي
ستا مــزار زمــونږ لــه پــاره، د همــت درس و مکتــب دئ
د مړانــــي نــــارې اروو ، لـــه ميونـــده پورتـــه کېـــږي
دا ميونـد پکـښې پراتــه دي زمــونږ ښــاغلي شــهيدان
تــل د رب رحمــت پــر اوري، مخلــع دي پــه رضــوان*

ميوند، ۱۳۱۵ش

* کابل مجله، ۱۳۲۸ش، يوولسمه گڼه، د وقايې دوهم مخ.

د يوه عربي شعر پښتو ترجمه:

وخت څنګه تېرېږي؟

چي کوچنيواله مي د خوب په مشغولا تېره کړه
يا مي په ژړا تېره کـــړه
وخت مي ولاړ غــــلی
په ځلمـــيتوب کي مي بيا هـــم ډېره خـــندا وه
ورځ او شـــپه وينا وه
وخت را څــــخه تللی
بيا چي رالوی سومه او مخ پر ښه ځواني سوم
روغ سړی قـــوي سوم
وخت مي و ځغســتلی
چي پر مــلا کړوپ سومه، بـوډا يمه بې واکـه
ارمان د ځوانۍ ژواکه
وخت دئ الـــــوتلی
ژر به د مــــرګ ســـګلۍ راپيښي و بـــه مـــرمه
خـــاورو لـــــه به ځمه
وخت تـــر لاس وتلی *

---

* طلوع افغان، څورلسم کال (۱۳۱۵ش) ۱ ګڼه.

جواب

د وطــن د ســترگو تــور پــښتون زلميــه
د ميــرويس او احمد شــاه ميــړه لمــسيه
اې پــښتونه د پــښتون زو ګړنديــه
ځــو دې تــوان د علــم و فــن وې زده کــوه يــې
وطــن ســتا د پــښتونوالې زيــارتــه ګــوري
نــه هېرېــږې ځــو يــې روح پــه بــدون ښــوري
پــښتانه او وطــن اړ دي ســتا و زيــارتــه
ورونــه، مــور او خونــدې ګــورې ستا و لارتــه
چــې بــه علــم و هنــر راوړې دې ديــارتــه
اوس بــه کانــدې ډېــره سعيه پــه هــر کــارتــه
چــې ســبا وطــن ودان کــړې پــه پــښتو تــه
پــه ښــې غــوږ واوره "پيــام د پــښتنو" تــه[1]*

---

[1] اخترمحمد کندهاری يو له هغو زده کوونکو څخه وو، چې هغه مهال ئې د ترکيې په انقره کې زده کړې کولې. نوموړي له هغه ځايه طلوع افغان ته يو شعر را استولی دئ، چې علامه حبيبي د (پښتون) په مستعار نامه پورته شعر د هغه په جواب کې ويلی دئ (م. روهيال).

* طلوع افغان، څورلسم کال (۱۳۱٦ش) ۱٦ ګڼه.

د زړه له کومې

چې ملګري يو د لارې يو تاتوبی يو مو کور
نه به ته د رومې له ما نه نه به زه د رومم بل لور

راسه واوره چې بېغېږم خوندوري ناري لولم
په زړګي دي بلومه د زاړه بڅري اور

ته زما يې زه خو ستا يم بېلتون چرته د رنه کړمه
د پښتون ښکلې زلميه يې زما د سترګو تور

توريالي بابا تر خاورو لاندې پروت دئ راته ګوري
پاڅه مټ کړه اې پښتونه راته جوړ نه سي پېغور

د ويښتوب شپيلۍ چغېږي لاس په لاس راکړه دلبره
نن پر هسې لارې يون دئ چې پرې تلې جوپې د غور

د دنیــا پــه اړودوړ کــي ســوبه چــا وکــړه ځلمیــه
چي ویسا پـه تـوره کانـدي یـا ژونـدون د مـټ پـه زور

د غــښتلو پــه دنیــا کــي د بــې وزلــو وزلــه نــسته
څوک چي زور د لاس یې نه وي د پښو ژر پرېوزي نسکور

د دنیا دود او دستور دئ څوک چي زیار کاږي لوړېږي
دا نـړۍ د زیـار انگـړ دئ پکـښي نـسته سـپین او تـور

پــه زړه شــپېلۍ کــي تــا تــه ږغــوم نــوي ســندري
پــه نغمــو دي تود و مــه د زاړه ربــاب پــه شــور

د دې تار نغمې دي ډېري که ته غوږ کښېږدې و ما ته
دا یو ترنگ ئې خوندور دئ ته ئې واوره پرېږده نور *

---

* طلوع افغان، څورلسم کال (۱۳۱٦ش) ٤٧ گڼه.

د یووالي ږغ

د پښتو په دود پښتونه
درته لولم څو ورمونه
د څښتن پر پار وګوره
شا وخوا کړه نګاهونه

زه او ته سره یو تن یو
څله بېل وي اندامونه؟
که زه ځان یم ته مي روح یې
که زه روح یم ته ځانونه

ما مه پرې کېږه وروره
پرېکېدني دي مرګونه
زه او ته خواره خپلوان یو
ستا په ژوند به ژوندي یونه

که زه نه یم ته به څه کړې
خوند به څه وي له ژوندونه
راسه لاس د پښتو راکړه
په پښتو به پر مخ ځونه

موږ به داسي ځو چي نور مو
ننداري وکا له یونه
اې زلمو د خولې روی دئ
تښتئ تښتئ له بېلتونه

مخ پر لور د مقصد درومئ
په یووالي اوسي ورونه
د لوړتیا پر لوري یون دئ
د خپلوۍ په ښه دودونه

زه پـــردی نـــه يمـــه وروريـــم　　　يـــو د بـــل يـــو لكـــه زړونـــه
ستا په ژوند ژوندی يم وروره　　　زما په ژوند دي ژوند پښتونه

زه او تـــه يـــو كـــور كهـــول يـــو　　　ســـــره ورونـــــه و پلرونـــــه
تـــه خـــو زمـــا مـــړوچ مړونـــد يـــې　　　پـــــه ښـــــېگڼو پـــــه ويرونـــــه

بې يو والي ژوندون گران دئ
د بيلـــتون لار گـــړنگونه*

قندهار، ۱۷ د حمل ۱۳۱۷

* طلوع افغان، پنځلسم کال (۱۳۱۷ش) ۱۱ گڼه.

د رحمان بابا په یاد مشاعره

د لوړتیا په دائرو کې جولان وکړه
د وطن پر مځکه لږ څه عمران وکړه
تللی برم د پښتونوالي در په یاد کړه
بیا په یاد ئې څه د اوښکو باران وکړه
خدای دي وژغوره د جهل له تیارو نه
پر وطن لږ څه روڼا د عرفان وکړه
په پستي کې به تر څو اوسې ته وروره
د نهضت په وزر غورځه طیران وکړه
سیالان ولاړه په هوا ګرزي نو ته هم
ارتقا پر کنګرو د آسمان وکړه
وطن حق لري هرګوره پر زامنو
نو په زیار سره پر ده لږ احسان وکړه
پښتونواله د احمد غوندي کړه ټینګه
پر پښتو ژبه احسان د رحمان وکړه
خپل ځان مه بایله پښتونه ته هیڅکله
اعتماد پر خپل همت او پر ځان وکړه

نن ژوندون په قوت کېږي دلته واوره
تل تکیه پر خپل بازو او خپل توان وکړه
په ملي ګېډه سره ښکلی اې پښتونه
بیا نوږغ د ملیت پر جهان وکړه
ته که ته وې نو ژوندون دي بختور دئ
ننداره د پښتنو د لوړ شان وکړه
هر ملت په خپل تاریخ ویاړي نازېږي
ته هم فخر په خوشحال میرویس خان وکړه
د رحمان پر خاورو سرې او ښکي نثار کړه
د حمید، پیرمحمد یاد په فغان وکړه
"حبیبي" وځان ته ګوره ته پښتون یې
د پښتون په څېر حیات هر زمان وکړه*

* طلوع افغان، پنځلسم کال (۱۳۱۷ش) ٤٥ ګڼه.

راز راز افکار

د زړه درد چې څوک خارج کاندي په درد
تودوي په هر ټټر کې څه وي سرد
له تاوده ږغه اثر لوېږي په زړو کې
پاڅوي بيده کاروان صدا د مرد

مړ ملت د مرگ له خوبه راويښېږي
چې مړونه په رشتيا ورته ږغېږي
د مسيح په دود احيا کاندي مړونه
په آوازيې اولسونه ژوندي کېږي

چې د چا ختمه د عشق په اوبو نم وي
تل ملگری به ئې خوږ، درد و ماتم وي
د مېړو دارو د مينې خوږ وبوله
ځکه خوږ پر دوی د عشق درد و الم وي

زما و تا ته د اميد سترگه ده وروره
ته هم ما ته د الطاف په سترگه گوره
زه او ته خو سره دواړه روح بدن يو
خدای د پاره مه بېلېږه پښتون وروره

د يــــوه چمــــن تـــازه ښــــکلي گـــلان يـــــو
د ژونــــدون و پـــسرلي و تـــــه حيــــران يــــو
لــه يــوې ولــې اوبــه، يــو مــو ژونــدون دئ
زه او تــه خــو هــا خــوا ړه او ســره گــران يــو

ژوند مي ستا لـه سترگي خوښ دئ خوږه گرانه
زمـا او ســتا پرېکړنــه کــورټ نــه ده آســانه
يــو مــو پــلار او يــو مــو کــور يــو مــو ټبــر دئ
راســــه واوره د وروړتـــــوب نــــدا افغانــــــه

د پــښتون فطــرت اوبــه غونــدي روښــان دئ
کـه څـه زر څـاڅکي سي ييـا ئـې سيند روان دئ
کلــــه څـــــاڅکي د اوبـــــو ســـــره بيلېـــــږي
پـر پـښتون بانـدي پـښتون وروړ ځکـه گـران دئ

د بابــــا لــــه قبــــره دا نــــارې راخېــــژي
چـې پـښتونه غورځـه وخـت د رڅخـه تېرېـږي
تــه پــښتون يــې پــلار او مــور دي پــښتانه وه
"هـر پــښتون پـه پــښتونوا لـه پــښتون کېـږي"*

قندهار، ١ حوت ١٣١٧

* طلوع افغان، شپاړسم کال (١٣١٧ش) ٤ گڼه.

د مېنې مينه

که ګران دئ ګران دئ
خــو وطن ګــران دئ

مينـــه ئـــې کړونـــه ثـــو ژونـــدي يونـــه
دا مـــو مـــسکن دئ دا مـــو وطـــن دئ
زمـــوږ پـــه زړو کـــي زمـــوږ پـــه زړو کـــي
لوړتيا ارمان دئ

دلتـــه زمـــوږ کـــور دئ دا زمـــوږ ګـــور دئ
زمـــوږ پـــه هـــډونو د ښـــو نيکونـــو
دا مځکـــه روغـــه ده بافروغـــــــــه
پـــه لويـــو غـــرو ئـــې پـــه شـــنو ښـــو ئـــې
پښتون ودان دئ

مـست ئـې رودونـه دي ښـــکلي باغونـــه دي
پـــه دې بيـــديا کـــي پـــه شـــنه صـــحرا کـــي
ښـــکلي ځلمـــي ويـــنم دې توريـــالي ويـــنم
ســـاتي وطـــن خپـــل ښـــکلی مـــامن خپـــل
سرئې قربان دئ

دا ښه ځلمی دئ ډېر ننگیالی دئ
خاوره ئې خپله مېنه ئې خپله
وطن د ده دئ د بل چا نه دئ
مور ئې تل وینو د ده په وینو
سور په ښه شان دئ

که وطن رون دئ خو په پښتون دئ
د تاریخ پاڼي شاهدي کاڼي
چې دي ساتلي او خوندي کړي
زما پښتانه دي زما په نامه دي
گران مي تر ځان دئ

که جاریم جاریم تر مېنه جاریم
زه ئې مین یم باندي پټڼ یم
هیواد مي خپل دئ مراد مي خپل دئ
تاریخ ئې زما دئ تور بریخ ئې زما دئ
په ما رونبان دئ

ښکلې هیواده! اوسې آباده!
لکه چې زما وې زما د بابا وې
تل به هم زما یې ژوندی وپایې
په تا ویاړمه تل دي ساتمه*

---

* کابل مجله، لسم کال د ۱۳۱۹ش، اتمه گڼه، ۱٤ مخ.

د بېړۍ نيکه رېغ

لمر دی راخېژي پر لويو غرونو — وړانګې ځلېږي پر ګړنګونو !
دلته يو رېغ دی راپورته کېږي — بېړۍ نيکه وايي زما زامنو !

سړی چې مرينه خوښېږي په خوا وي — اولس چې مرينه نخښه ئې دا وي
ځان ځني ورک سي پر بل مين سي — "پردی ښېګڼي تل نيمه خوا وي"

ځلمی پښتونه ځان دي خوندي که — د ر پکښې تېنګه د ځان خودي که
ته خو پښتون يې "پښتونخوا" ستاده — د هيواد سيمه په بهبودي که

ځان دي د ځان که ويښ دي اولس که — هيواد ودان که ستونزه او وس که
په پښتونواله پر ځان ويسا کړه — په برم کي قوم خپل يو په لس که

نيکونه ګوري تا ته پښتونه ! — له پښتونوالي نه سې راستونه
ته که ژوندی يې خو په پښتو يې — تا ته نه ښايي پردي چمونه

دا پښتونخوا ده ستا ښکلی کور دی — پراته نيکونه دلته ئې ګور دی
که وران لتاړ وي له تا دا غرونه — اې زويه ! تا ته دا لوی پېغور دی [*]

---

[*] کابل مجله، ۱۳۲۰ ل کال، لومړۍ ګڼه، ۲۱ مخ.

سد او لېونتوب

سد

عقــل و ســد زمــوږ ګېڼــه ده		هم پــه سد انسان انسان دئ
بـــې لـــه دې دنيـــا تيـــاره ده		عقــل لمــر، د دې جهــان دئ
چـــې نـــړی تـــل پـــه روڼـــه ده		د ســد ستوری فــروزان دئ

دلته شا و خــوا دي لاري – دي کـــږې وږې تيـــاري
چي د سد ډېوه ئې نه وي – هغه ورک وهي کوکاري

مينه

سد خو ښه دئ رهنمای وي		ســړی بيـــايي اعـــتلا تـــه
بـې لـه مينـي، کـه تنهـا وي		نـو ئـې وي د تـګ پـښه ماتـه
ارســـطو، ابـــن ســـينا وي		سـد ئـې وي لـه درکـه پاتـه

په تش عقل افلاطون سي – روح ئې نه وي د عـــمل
و ســـد منو ته خـــو، بويه: – لږ څه مينه، عشق، امل

لېونتوب

مينـــه ډولـــه لېونتـــوب دئ		خدای دي نه کا څوک بې ميني
که څه هم ښه پر سدتوب دئ		کلـه سـد بـې مينـي وينـي؟
سد بې ميني، تش اتوب دئ		لنـــډ وي د ســـړي ســـپيني

لېونتوب دئ لېونتوب دئ – چي د مـــيني په قوت
بشـــر بيا يي اعــــــتلا ته – ورکوي وده، نهضت

پــه جهــان کــي لېــونی دئ　　　لــوی کارونــه چــي کوينــه
دوی لــه سده نــه پــردي دي　　　مينـــي سـد سـينگارونه
لېـــــونی دئ لېـــــونی دئ　　　چــي پــر نويــو لارو ځينــه

لږ څه مينه چي له سده – سره مله سي لېونتوب دئ
دا نو عين پر سد والی – اعــتلا او نباغــلتوب دئ

لېونی

زه کــه لــخ او بربنــډ گــرځم　　　خــو د مينــي پــه گــدازيــم
کـــه زه الـــوزم کـــه پـــرځم　　　وريت په اورد سوزو سازيم
کښته پورتـه پکښي غـورځم　　　د پـــتهن پــه دود ســربازيــم

دا دنيا مي جولانگاه ده – پکښي تاخت د نر په څېر کړم
کله الـــــوزم اروا تـــه – کله مځـــــکه په بل پېر کــړم

خلـق وايـي چـي مجنـون دئ　　　زه هوښيار پر سد سړی يم
خو په زړه د عشق تاخون دئ　　　لــه راحـت څخــه پـردی يـم
څـو لـه يـاره مـي بېلتـون دئ　　　نـو بـه خـود، روغ لېـونی يـم

زمـــــــا آرام نـــاآرامي ده – په آرام نه آرام مــــومم
څو چي ښورم، گرځم، ځغلم – هومره زه به آرام مومم*

* کابل مجله، ۱۳۲۰ ل کال، ۸ مه گڼه، ٤ - ٥ مخونه.

غزل

یــا د چــا زمــا و لــور تــه نظــر نــسته
یــا مــي اوس پــه غلبلــو کــي اثــر نــسته
د بېوزلــو کــور تــه نــه دروځــي پيــاوړي
پـــر لوېـــدلو د غـــښتلو گـــذر نـــسته
پـــر غـــښتلو هـــره ورځ اختـــر، بـــرات وي
د بـــې وزلـــو ښـــادي نـــسته، اختـــر نـــسته
ځان غښتلی که، که ژوندون او حيات غواړې
بـــې لـــه زوره ژونـــدون نـــسته، ظفـــر نـــسته
پـښتون کامـه ! سـوړ جهـان لـه تـا نـه تـود وو
اوس دي ولـي پـه نغـري کـي شـرر نـسته؟
غـوړ دي کـښېږده مـا تـه يـو گـړی زلميـه!
کــه پــښتون وې نــو تــا تــه خطــر نــسته
تــه ژونــدی يــې پــه پــښتو او پــښتونواله
بــې لــه دې دي لــه ژونــدو نــه ثمــر نــسته
د غرو بازيې، ولي پروت يې په ځالۍ کي
ســتا پــرواز او تــپش نــسته، وزر نـــسته

د همت وزر که خلاص کې، فضا ستا ده
یو وار والوزه په دې دي باور نسته؟
ستا پښتون نیکه د توري په زور خان وو
اوس روښا د توري ستا پر تېر نسته
ستا په نور روښان مشرق او هم مغرب وو
اوس دي رڼغ پر باختر نسته، خاور نسته
پر دنیا ستا د همت قصې خپرې دي
منځنۍ ایشیا کي ته یې بل بر نسته
د بري گوهر که غواړې راسه واوره
له "خوشحاله" چي وینا کې ضرر نسته
"که غوټې پسي وهې په لاس به درسي
چا وې دا چي په دریاب کي گوهر نسته"*

* کابل مجله، ۱۳۲۰ ل کال، ۹ گڼه، ٤ مخ.

د یوه پښتون مرگ*

آه مرگیه نیمه خوا سې　　ته څه ښکلي نیمه خوا کړې
یو گړی چې نه بېلېږي　　مین زړونه ته جلا کړې
مسرت کړې تر پښو لاندې　　خندنۍ خوله په ژړا کړې
لکه تا چې کړو ناښاده
رب دې هسې کړه نامراده

د دوو ورځو ناوکۍ وې　　ته ئې کونډه کړې ظالمه
سترگې توري په رنجو وې　　سرې په اوښکو سې له غمه
سره لاسونه ساندې وايي　　ستا له جوره له ستمه
توري خاوري زلمیتوب کړې
جوړ په برخه لېونتوب کړې

* دا وېرنه د کندهار د مشهور تجار او اجتماعي شخصيت ځوانيمرگ موسی خان په باب ويل سوې ده. مرحوم موسی خان په کندهاري تجارو او اجتماعي شخصيتونو کي د لوی او اوڅار نامه تښتن وو. د دوی اجتماعي خدمتونه او د خپل وطن او خلکو د پرمختگ په لار کي هڅي د زياتي ستايني وړ دي. مرحوم موسی خان په برنده ځواني يعني ٣٤ کلني کي د ١٣٢٢ش کال د جوزا پر شپاړسمه د دوشنبې په ورځ وفات سوی دئ. د مړيني ډېر اوږد خبر ئې په طلوع افغان کي خپور سوی دئ. د مرحوم موسی خان په اړه پر علامه حبيبي سربېره اروانښاد نسيم نوري، اروانښاد محمدشريف جانان، اروانښاد عبدالرؤف مخلص، اروانښاد عبدالنبي عزيزي، اروانښاد علامه رشاد، اروانښاد سيد حسين سيد او اروانښاد صالح محمد عشقي هم مرثيې ويلي دي، چي ټوله په طلوع افغان کي خپرې سوي دي. علامه حبيبي مرحوم دا مرثيه له کابله طلوع افغان ته را استولې او د (پښتون) په مستعار نامه د ١٣٢٢ش کال په پنځمه گڼه کي خپره سوېده (م. روهيال).

ماشـــومان وي نـــازولي پـلار او مـور پـه هوسېږي
وايـي دوی بـه رازلميـان سي پـه وجـود بانـدي نـازېږي
چي وطـن تـه بـه خدمت کـړي پـه دې هيلـه خوشـحالېږي
تـه بې رحمـه بانـدي راسـې
مور لـه غېږي څخه ئې باسې

د زمـرو پـه شـان زلميـان وي تـه ئې کړې تـر خاورو لاندي
پېغلـي تـه کـړې ځـوانيمرګي غـاټوی ګـل غـوړېږي بانـدي
هيڅ يو ځای له تا خلاص نه دئ پـه هر کور کي وايـي ساندي
آه، جـلا سـې بنـد لـه بنـده
چي دي خلاص سو لـه ګزنده

پـر پـښتون بانـدي دي جوړ کـړ بيـا نـاورين او ناتـار ولـي؟
ږغ د ســاندو اورېــده ســي پـه غـم ډوب قنـدهار ولـي؟
مېلـې پاتــه لـه هـر چـا سـوې خـالي دئ شـاله مـار ولـي؟
ځکــه ډک زړه لــه ارمانــه
موسـی خـان ولاړ لـه جهـان

دی بـــډای وو مګــر نــه وو پـــه خـــصلت د بـــډايانو
چي ئې لاس هيڅ نه غځېږي پــه کومــک د بــې وزلانــو
يــا دوی خانــدي يتـيم ژاړي غـم ئـې نـه وي لـه خوارانـو
د غريـب وينـې خـوراک وي
هم په دې ئې ژوند او ژواک وي

موسی خان که څه بډای وو   خو حساس د قوم مین وو
و بې وزلو ته ملاتړ تل   پښتنو په درد درد من وو
راوړه ګټه ئې له نورو   خدمتګار د خپل وطن وو

قندهار چې صنعتي سو
په همت د دې سړي سو

ماشینونه ئې کړه نصب   خلاص ئې کړو له احتیاجه
د پښتون په نوم ئې واخیست   له پردي عالم څخه باجه
د پردیو وړیا ګټې   ولوېدلې له رواجه

چې به موږ اړ وو، و دوی ته
هغه راغله زموږ و کوی ته

دې بېوزلي لخ ئې پټ کړه   غریبان ئې مړوله
مسجدونه چې به وران سوه   بیرته ده ودانوله
طالبان به ئې د علم   په هر وخت کې ښه روزله

زړه ئې ډک وو له زړه سویه
پرې دي نه ښووی مرګیه

اوس دې لوی څښتن نصیب کړي   دې مرحوم ته خپل دیدار
څو چې دا پښتون ژوندی وي   څو ودان وي قندهار
د وړو زړو په زړو کې   به د ده نوم وي یادګار

ده ته غواړو رحمتونه
کورنۍ ته ئې صبرونه

سپین غر

د آسمان پر څنډو ښکاري — د سپوږمۍ رڼا له لیري
د جګ غره پر څوکو لوېږي — تــه وا لـــوني مرغلـــري
هولته سپیني څوکي برېښي — څــو رڼــاوي دي ملګـــري

یو خو سپیني واوري ځلي
هــــم لمبې د شـفق بلي

راښکاره سپیني سپوږمۍ کړ — مخ له ورایه د دې غرونو
هلـئ راسئ ورتـه ګورئ — سیل کـړئ ننداره کړونو
ښکلی غرئې لا ښایسته کړ — سپوږمۍ کار کړه د ښکلونو

سپیني واوري ویلـــېده کا
که نقـرې دي بهـــېده کا

دا کم ځای دئ او کم غر دئ؟ — چـي ئې محوه ننـداروکړم
دلته څوک اوسي د چا دئ؟ — زه بې هم پـر دوی پېرزو کړم
دا منظـر د کـم جنـت دئ؟ — ننداري به ئې تر څو کړم؟

څـو ژوندی یمـــه دلې یم
د "سپین غره" په ننداري یم

خلک وایي دا سپین غر دئ — زه وام یه دا مـي مامن دئ

پښت پر پښت مو د نیکونو　　هـــدیره ده هـــم وطـــن دئ
لـــوړو څوکـــو بانـــدې ګـــرزو　　دا مـــو کـــور دا مـــو مـــدفن دئ

سپین غر زموږ دئ موږ د ده یو
په لمـــنو کې مېـــــشته یو!

ستا دې وي سپینکیه غـره!　　راتـــه ووایـــه قـــصه ســـتا
خـــورا زوړ راتـــه ښـــکارېږې　　سپین دې ټول د سر وېښته ستا
کلـــه راغلـــې و نـــړۍ تـــه　　هـم لـه کمـه دې راتلـه ستا؟

تل ولاړ یې مـــوږ ته ګـــورې!
مـــو قـــــریې کله ښـــــورې

اې ســـپین ږیـــرې! تـــا لیـــدلي　　زمـــوږ نیکونـــه توریـــالي وه
تـــل ئـــې ژونـــد کـــاوه پـــه ننګـــه　　دې ځنګلو کې شنه زمري وه
درنـــاوي کـــې تـــا تـــه ورتـــه　　هـــم بـــه لـــوړ هـــم بریـــالي وه

ســـتا په یاد هغه داستان دئ؟
که له تا هم هـــېر افـــغان دئ؟

اې ســـپین ږیـــرې راتـــه وایـــه!　　ولـــې لـــوړ وه زمـــوږ نیکونـــه؟
ولـــې زه ذلیـــل یـــم پـــروت یـــم　　د ذلـــــت پـــــه ګـړنګونـــــه
نـــه هغـــه جـــاه او جـــلال ســـته　　نـــه مـــو هغـــه پرتمونـــه

ټـــوله ولاړل که کـــــمال وو
کـــه ثروت وو، کـــه جلال وو

راته وایه سپینه غره! تېر داستان د لوړتیا څه وو؟
که علت وو که معلول وو ټول دي لاندي تر کاته وو
ولي موږ کښتي ته پرځو ولي دی په لووړېده وو؟
راسه زما سره خواله کړه
دا سبب راته ښکاره کړه

"له ما زده کړه اې پښتونه! درته وایم څو خبري
ښې په غوږ کې ټینګې نیسه دي بېشکه مرغلري
لوړ و ځوړ مي ډېر لیدلي تجربې مي ډېري ستري
واوره دا چې ښې نکتې دي
ګټې هم پکښې پرتې دي"

د دنیا حوادث واړه سولوي پاسته جسمونه
زه چې ټینګ یم نو ولاړ یم په زرو تېر شول کلونه
څه چې کړي اسمان دې کړینه زه یم کلک ټینګ مي هډونه
که برېښنا که واوري، ټکي
هیڅ تغیر راته پیښ نه کي

ژړه پاڼه

چې د منې سپلۍ راغله
تګ مې سو په سیل باغ له
د خندونې ګل سراغ له
نه شین باغ نه ښکلی بڼ وو – نه د ګل پکښې مسکن وو

* * *

بڼ وو ژړ بښه الوتې
نه غاټول وو نه پېروتې
نه بلبلې پر جاروتې
ګل وو مړ سره سنا وه – غوټۍ پېغله نیمه خوا وه

* * *

آبشار هم ویلې ساندي
د بلبل د زړګي مراندي
وې شلېدلي لاندي باندي
نې خوښي نه ئې مسرت وو – ویرژړلی په زحمت وو

* * *

زرغونه پاڼه وه ژړه

د ظالم خزان له کړه
په ګرزونو خره پره
نه ورپاته آب و تاب وو - نې زرغا وه نه شباب وو

* * *

ما ول ښکلي پاڼي څه کړې؟
ولي هسي رژېده کړې؟
له دې ښه ته واته کړې؟
مه ځه ته ښکلې ځلمۍ یې - په ښایست د لمر مخۍ یې

* * *

دې ول ځمه وخت د یون دئ
یو څو ورځي مو بېلتون دئ
سبا بیرته بڼ زرغون دئ
چي بهار راسي دې باغ له - زه به راسم ستا سراغ له

* * *

پسله هر مني سمسور سته
پسله هر ویره سرور سته
چي غم وي د خوښۍ لور سته
پسله هر مني بهار دئ - دا قانون د روزګار دئ

* * *

چي لیدلی چا خزان وي
د بهار به قدردان وي

پـه لوړتیـا کـي بـه د ځـان وي
څو احساس د ذلت نه وي – هلته زيار د رفعت نه وي

***

خپـل خـزان ګـوره بهـار کـړه
بـاغ د ګلـو دي سـينګار کـړه
زده د ژونـد دودونـه لار کـړه
دغـه سِـر د ژوندانـه دئ – دلتـه پـټ رمـز د ده دئ*

کابل، ۱۵ عقرب ۱۳۲۲

---

* کابل مجله، ۱۳۲۲ش ۹ ګڼه.

پسرلی

بیا له بڼه پورته کېږي بڼه رغونه
ته وا راغله د بلبلو بهیرونه
بڼ زرغون سو، غر زرغون له پسرلي سو
ونو ځان کړ آراسته په پسولونه
دا د غرونو په لمنو کې لالـه دي؟
که پراته دي شهیدان سره کفونه
د غرزو پر کوراتڼ د پېغلو روغ دئ
که د ښکلیو زرکو راغله کتارونه؟
د پسرلي شمال چې زېری د ګل راوړ
پرې سمسور سوله بېدیا، وچ ډګرونه
د ختن کاروان پر دې بیدیا تېرېږي
"که راغلي دي د مشکو کاروانونه"
زلمو جونو توري څوڼې خپرې کړې
که پراته دي، د لونګو درمندونه
دا نڅا د پېغلو جونو پر مرغه ده؟
که کبلی پر سبزه زار وهي ټوپونه؟

څو چي سترګي کار کوي زرغونه ښکاري
غر، بېديا، پټي، غونډۍ او دامانونه
غټول زېړی د نوروز کا و رېدي ته
له خوښيه رېدی سپړي ګرېوانونه
سپين غر ټوله په غټولو سور زرغون سو
هندوکش باندي نيسان کړي نثارونه
په بامي بلخ کي بامي غوړېږي خاندي
په باختر کي د سرو ګلو دي سيلونه
نوبهار دئ د پسرلي جنډۍ لوړېږي
خلک ځي ام البلاد[1] کي کړي جشنونه
پر تخار د پسرلي وږمې چلېږي
مړه ګلان بيا برخه مومي له ژوندونه
پر کابل او ننګرهار چي بهار پو کا
ته وا راغی مسيحا پو کړي دمونه
ارغنداو باندي نثار د شګوفو کا
په نخانخا هلمند کړي غورځنګونه

خړ ترنک چي بهېده کا ته وا لولي
د متي نيکه د ميني ديوانونه[2]

---

[1] ام البلاد: بلخ.

[2] شيخ متي يو د شعر کتاب درلود: "د خدای مينه".

هریرود پر غاړو نن د ګل نڅا ده
که راغلي پرې د غور دي زلمي جونه؟
د ویښتیا ږغونه یا پاڅي له بسته
له غزني اورېدل کېږي ښه ږغونه
پښتونخوا باندي راتلونکی یا دوران دئ
وچ بېدیا بې ښکلي کاندي دا ګلونه
لمر سپوږمۍ ئې هم له هسکه سیل کاندي
پښتني پېغلي چي کاندي اتڼونه
پرې خوني له پاسه کاندي مرغلري
نیسان هسي کا خوښي له دې خوندونه
د پسرلي مناظر هسي دلربا دي
چي په خوند ئې نه مړېږي سترګي زړونه
پسرلی د مېني مینه ډېروینه
هو، و بڼ ته مایل کاندي بلبلونه
د بلبل په څېر هم هر سړی مین وي
پر هیواد مینه کوي، کړي صفتونه
څو پسرلی په هر نوروز راځي هیواد له
څو چي لوړ وي پر نړۍ باندي دا غرونه

څو چي اور د لاله بل د غرو په کور وي
څو چي بل وي د سپوږمۍ، لمر مشالونه

څو چي ستوري پر آسمان برېښي په شپو کي
څو چي شپې ورځي راځي پر هيوادونه
تل تر تل اوسې وطنه، ودان اوسې
تول اوقات دي پسرلي وه په کلونه
د ژوندون بڼ دي سمسور سه پر ما گرانه
مور دي ستا يو، ته دي زموږ يې څو چي يونه
د قدرت لاس دي تل ستا په ښکلېدو وي
تل ودان اوسه په سعی له پښتونه
ستا ژوندون مو دئ ژوندون ته ژوندی اوسې
موږ ژوندون تل ستا په مينه جاروونه
ستا بيرغ دي پر جهان هسک وي وطنه
بڼ دي تل اوسه زرغون په سمسورونه*

* کابل مجله، ۱۳۲۳ش اوله گڼه، ۱۱ مخ.

د میني کلی

چیرته لیري له ښاره نه غره لمنو ته ساړا وه
شاوخوا توري غونډۍ وې ودانۍ نه وه بېدیا وه
هو لته لیري یو قریه وه هلته مېنه د شها وه

یو څو کوره وه سپېڅلي
د قدرت په لاس وه ښکلي

نه صنعت نه هلته فن وو خو سوچه ساده جمال وو
د قدرت ښکلی مظهر وو هر شی هلته په کمال وو
انسان نه وو ښکلي کړي خو هر څه هلته سنبال وو

یوه ښکلې ننداره وه
هلته جوړه تماشه وه

انسان پاک وو له ریا نه نه دروغ نه زرق وریو وو
د جمال مظاهر ډېر وه پر بد خوی، تتلی دېو وو
نه مېرڅي نه دښمني وه هر سړی بل ته وررورنېو[1] وو

هره پېغله وه ملاله
تر پلو لاندې جماله

---

[1] وررورنېو: برادرخوانده.

چې سهار به لمر ختلی ــــ له خاتیځه ئې خندله
شپه هم توره تیاره نه وه ــــ ښکلیو ستوریو رڼوله
هري لوتې هر پوټې به ــــ مینه مینه لولوله
زړونه ډک وه له اخلاصه
مینه زیاته سمدلاسه

ژوندون خوږ وو خلک خوښ وه ــــ شونډې ډکې له خندا وې
زلمي غور ځېدل په مینه ــــ پېغلې هلته په نڅا وې
دا "د مینې کلی" کور وو ــــ راتلې غوږ له دا وینا وې
"مینه ژوند مینه حیات دئ"
"چې آرزو نه وي ممات دئ"*

حمل ۱۳۲۳ - کابل

---

* کابل مجله، ۱۳۲۳ش، دریمه گڼه، ۸ مخ.

زړه

مــــا د زړه خاونـــــد لیــــدلی　　　چــي بــې تاجــه سـروري کــا
چــي زړه نــه لــري هــيڅ نــه وي　　　کــه هــر څــوني زړه وري کــا

څنګه زړه؟

دا د ختـــــو زړه زړه نـــــه دئ　　　زړه هغــه چــي څــه دردمــن وي
مينه، سوی پکښي پراتــه وي　　　لــږد بــل پــه غــم غمجــن وي

که زړه نه وي؟

دا دنیـــــا پـــــه زړو ودانــــــه　　　زړونــه رپــي، زړونــه غــورځي
کــه زړه نــه وي پــه انــسان کــي　　　تــل بــه کــښتي خــوا تــه پرځــي

د سړي زړه

د سـړي کــه زړه بــې سـوی سـي　　　ټول ژوندون ئې سي بې خونده
هغــه چــاري مــه تــرې غــواړه　　　چــي ئــې غــواړې لــه دردمنــده

د جامعې زړه

د ټـــولني زړه هـــم داســـي: که پـه "مينـه" معمـورنـه وي
نـــو د ختـــو کنـــدوګان وي هيڅ ئې ذوق او سرورنـه وي

د اومو خاورو کندو

د "اومـو خـاورو کنـدو" وي دا متـــل د خوشـــال خـــان دئ
چـې سـوزنـه لـري پـه زړه کـي تـش لاډو او بـوس حيـوان دئ

د زړه ګېڼه

نـــو ســـړی پـــه زړه ســـړی دئ "سـوز" د زړه ګېڼـه ده ښـکلې
"مينـــه" هـــم ورســـره بويـــه کـه ښـه زړه غـواړې ښـاغلې*

---

* کابل مجله، ۱۳۲۳ش، نهمه ګڼه، ۹ مخ.

سترګه

د روښـــو خـــاورو مردکـــه   د انسان په مخ کې ښکاري
ســـــــــره اوړي او رااوړي   شـاوخوا کلـی کـور ځـاري

د زړه سترګه

دغـــه ســـترګه حيـــواني ده   انـــساني ســـترګه ده بلـــه
د کوګـل پـه مـنځ کـې ځلـي   د ډېـــوې پـــه شـــاني بلـــه

انساني سترګه

چـې لـري انـساني سـترګه: هغـه وينـې پـه تـورتم کـې
حيـــواني ســـترګه ليـــده کـــا   پـــه ظـاهره کـور و چـم کـې

د جامعې سترګه

جامعـــــه ده ســـــترګوره   برخـــه مـــومي لـــه ديـــداره
کـــه ئـې ســترګه حيـــواني وه   فـرق بـه نـه کـړي ځـاه او لاره

وینښه سترګه

جــامعې تــه ســترګه بویــه:		چې تل وینښه وي لیدونکې
ثوک چې یون په پرنا حال کا		وکوهي تـه وي لوېدونکې

زړه او سترګه

ســترګور تــه زړه هــم بویــه		چې د سوز و ساز ښبنتن سي
چې ئې سترګې وي زړه نه وي		هغـه قـوم پـه ورکېـدن سـي

د تشو سترګو خاوند

مــا لیــدلي ســترګور دي		خـو ئـې زړونـه وي بې اوره
دوی پـه رڼو سترګو لیـد کـا		زړونــه تــش لــه هــره شــوره

ماشیني سړی

نــه ئــې غــم د بــل انســان وي		نــه ئــې مینـه نـه سـوځل وي
د ماشــین پــه شــاني ثرخــي		سـړیتوب لـه ده خجـل وي*

* کابل مجله، ۱۳۲۳ش، نهمه ګڼه، ۱۰ مخ.

خپل اصل ته رجوع

ملت دریاب دئ فرد ئې قطره ده
له دې قطرو نه جوړه دجله ده
قطره چې بېله سي له دریابه
تل ئې دې لوري ته تلوسه ده

د اوبو څاڅکی له بحره بېل سو
فضا ته ولاړی بیرته راګېل سو
بېلتون ئې ولید په غرو رودو کې
نېز سو، هم توی سو، خروښانه سېل سو

چې بیرته راغلی د دریاب مل سو
په سیند کې ګډ سو په سیند کې حل سو
بیا ئې ځای ورکړ په خپله غېږ کې:
"راستون هر شی خو اصل ته خپل سو*"

---

* کابل مجله، ۱۳۲۳ش، لسمه ګڼه، د وقایې دوهم مخ.

ورکه ډېوه

شــپه وه پاڅېــدم لــه خوبــه پــه تيــاره کــي ورکېــدم زه
شــاوخوا تــه مــي تــورتم وو لکـــــه ړونـــد ټپرېـــدم زه

٭٭٭

چــي رونــا نــه وي تيــاره وي سـړی ورک سـي کـه بينـا وي
سـترګي کـار د سـترګو نـه کـا عقل ورک سي، سد ګمراه وي

٭٭٭

زه وم وينښ عقـل پـر ځـای وو سـترګي هـم وې ربـړيـدونکي
چـي رونـا نـه وه نـو هـيڅ سـوه دغـه ټـول پـه کـار راتلـونکي

٭٭٭

لاس مـي اوږد کـی دلتـه هلتـه څـه مـو نـه موندل تيـاره کـي
ډېـــوه ورکـــه رونـــا نـــه وه سـد او حـس وو ورکېـده کـي

٭٭٭

هـر محيـط چـي بې ډيـوې وي رونـــا نـــه لـــري فـــضا کـــي
کـه هـر څـو خلـک سـالم وي څـه بـه نـه مـو مي پـه دا کـي

٭٭٭

د محـــيط رونـــا لازمـــه: ده، انـــسان لـــه پـــه حيـــات
پـر تيـاره مځکـه ژونـدون دئ يقينـــاً بـــد تـــر ممـــات

٭٭٭

آ، د تـوري شـپې دېـوې مـې   چيـري ورکـه يـې پيـدا سـه
ته چې ورکه سوې زه ورک سوم   راسـه ييـا لـږ پـه ځـلا سـه

* * *

د انـسان ژونـدون بـې تـا دئ   پـه تـور تم تپرېـدني
ييـا ځـلا کـړه ييـا روښـا کـړه   اې د عشق د نور څښتني!*

---

* کابل مجله، ۱۳۲۳ش، يوولسمه گڼه، ۲۲ مخ.

د پسرلي پيغام

(۱)

بهار بيا زرغون هيواد کړ د غمجنو زړه ئې ښاد کړ

هغه بڼ چي سپيره ډاګ وو په ګلونو ئې آباد کړ

(۲)

بلبل راغی بيرته کورته زرغون باغ د ګلو لورته

بيا د عشق سندري لولي ښور ئې جوړ کړ کښته پورته

(۳)

زه هم ورغلمه باغ له د ژيړي ګلو سراغ له

شاوخوا خندا د ګلو رايحې راتلې دماغ له

(٤)

د بلبلو شورماشور وو بل د عشق په نغري اور وو

ما هم غوږ ورته نيولی شخول ئې هري خوا ته خپور وو

(٥)

هسي اروم له بلبله: وايي: "اې خندانه ګله!

مني ستا قدر څرګند کړ مور آشنا يو، يو له بله

(٦)

چي خزان نه وي بهار څه؟ که سوراړ نه وي ګلزار څه؟

روڼـا هـم پـه تيـاره ښـکاري   که شپه نه وي، نو سهار څه؟

(٧)

غــوړلــه راغلــه دا خبــره   چــي بلبــل وي پــه ســندره
ډېــره ښــه او قيمتــي وه   لکــه روڼــه مرغلــره

(٨)

رشــتيا دا ده چــي خــزان   ســړی کانــدي قــدردان
د بهــار د ښــکلو گلــو!   د گلــشن او د بوســتان

(٩)

ملــت هــم داســي دئ گلــه!   څو زمولتيا حس نه کړي خپله
په ځوړتوب خپل خبر نه سي   نهـضت نـه مـومي هيڅکلـه

(١٠)

څـوک چـي ځـي پـر سـمه لار   پــوه دي ســي پــه دغــه کــار
د "زمولتيا احساس بهار دئ"   دا پيغــام دئ د بهــار*

* کابل مجله، ١٣٢٤ش، اوله گڼه، ١٠ مخ.

کوچني ته

ښایسته ښکلې کوچنیه ته چې راغلې دې جهان ته
په حیرت ډوب یې دنیا ته څنګه ګورې دې آسمان ته؟
راته وایه چې لمر څوک دئ څنګه پېژنې انسان ته؟
خبر نه یې هیڅ له حاله
څه ښه وخت دئ کوچنیواله

کله ژاړې کله خاندې کله لوبې کړې خوشحال یې
کله ګل غوندې مسا کړې ښکارندوی ته د جمال یې
چیرته د رومې ولې خاندې؟ د قدرت ښکلی تمثال یې
راسه زما ښکلې لالیه
د ژوندون تازه پسرلیه

که هر څو خورا کوچنی یې خو مظهر د لوړ قدرت یې
ته جمیل ښکلی پیدا یې ښایسته کمکی لعبت یې
پر دې مځکه خو یو ته یې چې مظهر د خلافت یې
لوی جهان که اوږد روزګار دئ
ستا کوچنی لاس ئې معمار دئ

خدای چې دا جهان پیدا کړ   تا تې وسپاره انسانه!
تر ملکو هم ته لوړېږې   که د ځان سې قدردانه
لمر به هم کله تاریک سي   ستا روښا ده جاودانه
نوراني ښکلی بشري
خو له ځانه ناخبرې*

* کابل مجله، ۱۳۲٤ش، دوهمه گڼه، ۷ مخ.

ډېرينه ښکلا

يا : تاج محل

په تياره توره دنيا کې د عدم په شا وخوا کې
نه انسان وو نه ښکلا وه نه د حسن تماشا وه
نه لاس بر د حسن و فن وو څه چې وو، خو اهرمن وو
پر هر لوري به تورتم وو نه بشر وو، نه آدم وو
نه د ښکليو ننداره وه نه د حسن څه جلوه وه

نغرى سوړ به د جمال وو
پټ د حسن روڼ مشال وو

نا بيره يو روڼا سوه د جميل جلوه پيدا سوه
پر دنيا د ښکلا لمر سو ښکلې سمه، لوړه، غر سو
ستورو ښکلى لوړ آسمان کړ حسن ښکلى ټول جهان کړ
د ښکلا شغلې خپرې سوې کښته پورته ننداري سوې
ښايسته سوه ټول شيونه په خندا ښکلي ګلونه

هر طرف ښکلى بهار سو
حسن خپور پر دې ګلزار سو

د ښکلا روڼا سوه ډېره ځلېدله چارچاپېره

دا جهـان ئــې آرایــش کــړ   هـر یـو شـی ئـې پیـرایش کـړ
د جمـــال ډېـــوه وه بلـــه   هـر څـه دې ښایـسته کولـه
جهـان ټـول ښـکلی زیبـا سـو   جلـوه گـاه د دې ښـکلا سـو

د انسان چې سترګې پرې سوې
"د جمـال پـه ننـداړې سـوې"

پـه کلـو کو ښـښ انـسان کـړ   څـو ودان ئـې دا جهـان کـړ
ډېر حسنونه ئې څرګند کړل   ډېر بې خونده ئې په خوند کړل
لاس ئې هسې حسن ساز سو   پـه لطیف صنعت ممتـاز سـو
چـې ئـې جـوړه یـو بنـا کـړه   پکښې وضـع ده ښـکلا کـړه
حـسن کـشف سـو د ډېـري   چـې پرتـې وې لـرو بـري

هسې وضع پـه ښـه چم سوې
چې یو "حسن مجسم" سوې

ازلـــي حـــسن تابـــان ســو   ښـه مظهـر ئـې دا انـسان سو
پـه "احسن تقـویم" پیـدا سـو   پـه پرتـو کـې د ښـکلا سـو
لاس ئـې وا چـاوه تعمیـر تـه   د جمـال و ښـه تعبیـر تـه
چې بنـا ئـې "تـاج محـل" کـړ   ښـه سنبال ښـه ئـې ځلبـل کـړ
پـه هنـر، صـنعت زیبـا سـو   د جمـــال پـــه تجـــلا ســـو

ډېرینـــه ئـــې بنـــا ســـوه
د انـسان د لاس ښـکلا سـوه

دا تعمیــر نــه دئ جمــال دئ   د ښـــکلا زیبـــا تمثـــال دئ

ډ بــرين جمـــال جلـــوه كـــا　　　عـــالم ټولـــه ښايـــسته كـــا
ټولــه حــسن ټولــه رنــګ دئ　　　ورتــه مــات فــن د فرنــګ دئ
دلتــه عــشق جلــوه ګــري كــا　　　د انــسان لاس ســاحري كــا
د "جهــان" د تعميــر "شــاه" دئ　　　د "ممتــاز" مــخ جلــوه ګــاه دئ

ډ برينـــه نـــاوې خانـــدي
ښايست ځل كا لاندي باندي

دلتـــه ســـترګي اريـــانيږي　　　پــه ديــدن ئــې نــه مړيــږي
د كــوم حــسن جلــوه ګــاه دئ؟　　　چي ښايسته تر مهر و ماه دئ
دا مــدفن د عــشق و فــن دئ　　　د عـــشاقو دا وطـــن دئ
لمر سپوږمۍ ئې سيلاني دي　　　ورتــه ډوب پــه اريــاني دي
چــي دا څــه شــرقي جمــال دئ　　　كه ژوندی ښكلی تمثال دئ؟

"د عـــشاقو هـــديره ده
ځكــه داســي ښايــسته ده"*

---

* كابل مجله، ۱۳۲٤ش، دريمه ګڼه، ۱۲ مخ.

د سهار ستوری

د آسمان په تور دریاب کې روڼ ګوهر دئ چې ځلېږي
د لیلا د اوربل تیک دئ کې د کور مشعل بلېږي
نه پوهېږمه چې څه دئ؟
نه دئ دا هغه هم نه دئ

په تیاره او توره شپه کې بله سوې ده ډېوه ده
څنګه ښکلې او جلیا ده د آسمان پر رپ پرته ده
روڼوي شپه د ویرژلیو
د غمجنو ویرلړلیو

مین پروت په بېلتانه کې تر سهاره شپه کې تېره
نه ئې خوب نه ئې آرام وي لټ پر لټ اوړي له وېره
نه ډېوه وي نه مشعل وي
"د سهار ستوری" ئې مل وي

زه هم ډوب وم په تور تم کې شپه مې تېره کړه په غم کې
نه مې خوب نه مې راحت وو زړه وو ورک په دې ماتم کې
نه څه نور، نه څه روڼا وه
توره شپه توره بلا وه

د تيـــــارې وزر خپـــــاره وه　　　شـــــپه وه ډېـــره ســــهمجنه
د بــل چـــا بړغ نـــه وو هلتـــه　　　بـــې ناســـازه بـــې ويرجنـــه

زه هم ويښ سترګي مي سرې وې
د زړګـــي ولـــي مـــي پـــرې وې

پـه تـور تـم کـي يـک تنهـا وم　　　بېلتانـــه تـــه پلـــه مـــرور لم
کـــه مـــي ســـترګي پټـــولې　　　د لـــيلا خيـــال ويـــښول لم

هـــسي شـــپه هـــسي عـــذاب وو
زړه پـــه ســـره انګـــار کبـــاب وو

تـــوره دربـــه شـــپه وه تېـــره　　　لمـــن رونـــه د آســـمان ســـوه
"د ســهار ســتوري" ځـلا کـړه　　　شـاوخوا لـړ پـه روښـان ســوه

رانښـــکاره پـــه دې تـــور تـــم ســـو
زمـــا د ســـوي زړه ملهـــم ســـو

اې د لمـــر قاصـــده راســـه!　　　تـــا دئ څـــه پيغـــام راوړی
لـــړ رونهـــا خـــو راخپـــره کـــړه　　　ســـتا ارمـــان کـــا هـــر تنتلـــی

زه هـــم غوا رمـــه لـــه تـــا نـــه
څـــو خبـــري لـــه آشـــنا نـــه

تـــه راغلـــی لـــه رونهـــا يـــې　　　ســـتا پيغـــام د لمـــر وينـــا ده
ارمـــانجن زړګـــي مـــي غـــواړي　　　يـــو خبـــر ســـتا لـــه هيـــواده

زه د تـــوري شـــپې ويـــرجن يـــم
منتظـــر ســـتا د ليـــدن يـــم

راسه اې خوا خوږې ستوريه　　زه خو ستا سره خواله کړم
توره شپه مې تېره کړې　　اوس د لمر خوا ته کاته کړم

ته پېشوا ته مې رهبر سه
د آشنا کوڅې له ورسه

مين وصل له ليلا کړه　　له تورتمه ئې جلا کړه
ستا دي وي د سهار ستوريه　　لږ څه ډېره دا روڼا کړه

چې خوږمن زړګې آرام سي
په ښاديو ښاد، ناکام سي*

* کابل مجله، ۱۳۲٤ش، پنځمه ګڼه، ۱۰ – ۱۱ مخونه.

تش کالبوت

ډېر پخوا په يوه ښار کې   لوی بودتون وو په ديار کې
پروت يو غټ بت وو هورې   پټ د زرو په ګېڼې
ډېر وګړي به ورتلله   په اسرارو خبرېدله
دغه بت به کړې خبرې   لکه ښې ښې مرغلرې
چا چې کړه به ترې پوښتنه   ښه ځواب به ئې واينه
ډېر وګړي پرې راټول وه   شاوخوا ئې لکه شپول وه
هر سړي به پرې پاشل   سره او سپين په سل او شل
ناپوهان ډېر پر تاوده وه   پر سجدو ورته پراته وه
نابيره بت شوده سو   سخت ناپوه او ساده سو
خوله ئې پوري په ناخوالو   په ناوړو په ناسيالو
کړه، بې دريغه ګډېدی   ډېر ناوړه ږغېدی
خلک ټول اريان دريان سول   له دې بته روګردان سول
ږغېده ئې سوه ناوړه   وه وينا ئې لواړه لوړه
د دې بت سر برالا سو   راز ئې لغ پر شاوخوا سو
منځ ئې ګوګ ظاهر ئې سم وو   تش کالبوت ئې جوړ پر چم وو
يو بمبڼ به تل شادمنه!   ننووت په ده دننه
که به دا بمبڼ هوښيار وو   بت به هم ګډ په اسرار وو

کــــه دننـــه بـــه نـــاپوه وو　　　بـت بـه گـډ پـه بـدو دروه وو
څـوک چــي پوهــه نــه لرینــه　　　نور ئې تش کالبوت شمېرینه
د ده ږغ د بــــل د خـــولې وي　　　تــل رســوا هــورې دلــې وي
که په پیڅه ئې هوښیار سي　　　پـر ښـه لار بې مـد دگار سـي
کـــې نـــاپوه ســـړی ملیـــا وي　　　مخ ئې تور وي تل رسوا وي *

(د کریلف له متلو څخه)

* کابل مجله، ۱۳۲٤ ل ، ٦ مه گڼه ۷ مخ.

لویه گټه

د بهانده سیند په منځ کي   ما لیدله لویه گټه
ښه پرته په متانت وه   له آفته نه وه پټه
شا وخوا ئې سیل روان وو
ډېر په قهر خروښان وو
وې ځپې د سیل روانې   خړي غورځندي غرانې
پر دې گټې ئې هجوم کړ   بیا به سولې سره ورانې
ټینگ پیکار وو، سخت ئې جنگ وو
پر دې گټه ئې غورځنگ وو
گټه وه ټینگه ولاړه   ښه متینه هم سنگینه
نه ئې تره وه نه ئې بېره   بې پروا له دې ناورینه
ځنگ ئې وو ورکړی سیل ته
غوږ ئې ایښی قال و قیل ته
سېل کولې ډېري غوري   لواړي هم ترخې خبري
غرېدلی خروښان وو   وې حملې ئې لري بري
ځگ په خوله وو پوښېدلی
غورځېدلی خروښېدلی
شېبه وروسته هښمه ولاړه   له جوشه سیند آرام سو

ځو چي ښوربدى ژوندى وو   دا آرام ئې هم انجام سو
په غورځنګ کې ئې حيات وو
وسيله ئې د نجات وو
چي د سيند ځپې سوې کښته   ګټه هسي وه ولاړه
په خندا خندا ئې ووې: "ژوند په هسي ځاى کي غواړه
دا چي سېل ګډ په غورځنګ وو
زما د ژوند بشپړېدنګ وو
په زرو زرو کلونه   دا مي ځاى دا مي مسکن دئ
که سېل راسي که طوفان سي   زړه مي هر څه نه امن دئ
ځکه دا زما منفعت دئ
استحکام مي د بنيت دئ
په هر کال چي سېل بهاند سي   رېګ او خټې راوړي ما له
زه هم هغه ځانله جذب کم   ګټه اخلم له دې حاله
زما بدن په قوي کېږي
سېل چي هر څوني بهېږي
دى که هر څو هياهو کړي   زه د ژوند توښه تړې مومم
له ځپو مي پروا نه سي   د حيات جوهر ئې شومم
د ژوندون مي ده دا ګټه
يمه کلکه لويه ګټه" *

---

* کابل مجله، ۱۳۲٤ش، اتمه ګڼه، ٦ مخ.

د اناتول فرانس له افکارو څخه:

د بشر تاریخ

ډېر پخوا په تېر زمان کي مقتدر يو لوی پاچا وو
د خپل ملک پوهان ئې ټول کړل هم لويان د حکماوو
دوی تـې وويل پوهانو
اې د عقل خاوندانو

"هر پاچا ته ضرورت دئ چي خبر په پخوانو وي
د بشر په تاريخ پوه وي بنه واقف له زمانو وي
چي شاهانو څنگه کار کا؟
څه رفتار څه ئې کردار کا؟

تاسي اې پوهانو ما له يو تاريخ د بشر کښل کئ
دا تاريخ به مفصل وي ټول نکات پکښي ليکل کئ
را ښکاره چي تېر احوال کړي
سلطنت به مي سنبال کړي"

پوهان ولاړل له شل کاله چي ئې ليک يو غټ کتاب کړ
پنځه سوه ټوکه ونه مفصل ئې په هر باب کړ
دوو لس اوښه ئې په بار کړه
او تقديم ئې د دربار کړه

پاچـــا وویـــل: "پوهـــانو		دا کتـاب خـو ډېـر طویـل دئ
نیمـی عمـر مـي تېـر سـوی		وخت مي تېر په قال و قیل دئ

چـــي ئـــې لولمـــه تـــر پایـــه
تېـــر بـــه عمـــر وي لـــه ورایـــه

ورسـئ دغـه لـږ کـوچنی کـئ		چـي لوسـتل ئـې وي آسـانه"
پوهـان ولاړل او مـشغول سـول		پـه تلخـيص د کتـاب جانـه

پـــسله شـــلو کـــالو زیـــاره
کتـــاب ســـو دري د اوښ بـــاره

دا کتـــاب دوه ســـوه ټوکـــه		دوی تقـدیم کـړ و پاچـا تــه
څلو ېښت کالـه وه تېـر سـوي		دوی نـــزدې وه و فنـــا تـــه

پاچـــا هـــم ډېـــر معمـــر وو
مـــخ پـــر لـــوري د ســـفر وو

ده وې: "اې پوهـــو لیکوالـــو		زه یم خوښ ستاسي لـه زیـاره
اوږد دئ دا کتـــاب بېحـــده		نـسته وخـت د لوسـت لپـاره

ورسـئ بیـا ئـې لا ښـه لنډ کـئ
اوږد کالی دئ تش ئې گنډ کئ"

دا پـلا بیـا پوهـان روان سـول		پـه شـل کالـه ئـې زحمـت کـړ
پـه لـس ټوکـه ئې تلخیص کـړ		پـه دې لار کـي ئـې همـت کـړ

ټـول زاړه ســوه پــه دې کــار کــي
د شـــپېتو کـــالو پـــه زیـــار کـــي

پر ملا کړو پ غابنونه توی سول وېښته سپين ستر گي تاريکي
دوی حاضر سول و پاچا ته لرزان سر او پښې باريکي

کتاب وور او يو وری وو
ډېر خلص او هم کوچنی وو

پوهان راغلل و دربار ته پاچا پروت د مرگ پر حال وو
ده د مرگ سوگلې وهلې او مشغول په دې مقال وو

"زه خو مرم ځم په سفر
و مې نه لوست دا اثر"

د دې پوهي ډلي سر هم له زړتيا مرگ ته نژدې وو
پر بستر د پاچا غوزار سو د ژوندون مزی ئې پرې وو

د انسان د ژوند داستان
ده کې لنډ په دې بيان:

"درې ځلور توري دي واروئ ښه لنډيز د دې کتاب
زېږو، ربړو او بيا مرونه دا خلص دئ د دې باب

د بشر تاريخ په هول
پاچا واروېدی دا ډول*

* کابل مجله، ۱۳۲٤ش، اوومه گڼه، ۸ مخ.

د زمانې حيرت

د بشر کاروان رهي دئ، خو منزل دور و دراز دئ
منزل پاته دئ ډېر ليري خوار اخته په حرص و آز دئ
که هر څو مخې له درومي، تر شا پاته وي هغوني
بيا طی کړي لاره طی کړي، په ځالی کي بندي باز دئ
آزانگې له غرونو خېژي، هيڅ دروغ نه دئ بې اثره
دلته هلته انعکاس دئ، په فضا کي يو آواز دئ
د وربښم چينجي په څېر دئ، ځان کړي بند پخپله ځاله
تو ميک ئې تباهي ده، دا هم هغه زهري گاز دئ
زما سترگي به خوږېږي، چي بشر بېچاره وينم
په خپل لاس ئې اوربل کړی، پکښې وريت په سوز و ساز دئ
گورم وينمه تېرېږم، د بشر پر حال ژړېږم
ارسطو تر انشتينه ټوله ځي زه هم هېښېږم*

---

* کابل مجله، ۱۳۲۵ش، ځلرمه گڼه، ۱۵ مخ.

د زړه ډېوه

تــوره شــپه ده تــور ځنگــل دئ   پکــښي ورک يــم ســرگردانه
نــه څــه ويــنم، نــه پــوهېږم   نــه رونــا ســته، نــه ښــهانه

ځــم خــو نــه پــوهېږم چيــري؟
دا خبــــري رانــــه هېــــري

بــصيرت مــي زايــل ســوی   ړونــد و کــوڼ يمــه بې فکــره
نــه خبــر يمــه، لــه ځانــه   ورک د دې، هغــه، لــه ذکــره

مــه ســې ورک هــسي تيــاره کــي
چــي دي عقــل و حــس کــار نــه کــي

دا چــي گرزمــه بــې فکــره   بــې سنجــشه ښــورېدل دي
دا چــي ژونــد کــوم تيــارو کــي   نــه ژونــدون نــه ســوچ کــول دي

زه يــم مــړ، ځــان ژونــدی بــولم
د ژونـــدون ســـندري بـــولم

پــه دې تــوره تيــاره ورک وم   داســي يږغ راغــی لــه ورايــه:

ځان له بل د "زړه څراغ" کړه   تر څو وير کوې بې ځايه
په روڼائي ځه مقصد له
لار دي مومه عقل و سد له
دا ډېوه ده ډېره روڼه   روڼوي کلی کور واړه
عقل و هوښ سي په روښانه   ښه ځلانده سي په دواړه
دا څراغ بل که په کور کي
د دې مېني په هر لور کي*

* کابل مجله، ۱۳۲۵ش، پنځمه گڼه، ۱٦ مخ.

د ژوند غوښتنه

زمـــانې زخمـــه تېــره کړلـــه د چنـــګ
ږغـــوي نـــوي نغمـــې پـــه نـــوي ترنـــګ

اوربدونکي ئې مستي وجد و شغف کا
کـــه بـــډای کـــه قلنـــدر دئ کـــه ملنـــګ

رنـدان ميـل کانـدي و خپلـو ميخـانو لـه
مـستي نـسته پـه ښيـښه کـي د پرنـګ

سـاقي پاڅـه جـام د ميـو عنايـت کـه
يـاران تـږي هيلـه کانـدي د چـښنګ

د پلـرو لـه خم خـانې ډکـي کاسـې کـه
زاړه مـــی راوړه ترخـــه يـــاقوتي رنـــګ

پـه کلـو کلـو مـو جـام تش او نسکور دئ
تـــرتـــا وګرزمـــه ورســـه پـــه دړدنـــګ

نه به تل فلک یاور وي د رندانو
نه به وي روزگار د مهر و د فرهنګ

نورو مره اورونه بل کړه په نغریو
زما اور مړ دئ نه روښا سته نه ئې سونګ

هغه زړه چي له زاره سوزه خالي وي
تري بهتره وچه پربښه د خرنګ

درد و سوی متاع د مینې د بازار دي
زړه ودان په ارزو او په غوښتنګ

جار تر هغه قلندر ازاد مشربه
چي په تش لاس وي ولاړ پر نام وننګ*

* کابل مجله، ۱۳۲۶ش، شپږمه ګڼه، ۲۰ مخ. دا شعر دوهم وار په ۱۳۳۱ش کال، د قوس پر پنځمه په آزاد افغانستان نومي اخبار کي خپور سوی دئ. هلته ئې عنوان "د زمانې ترنګ" دئ.

غزل

ساقي پاڅه راوړه ما له جام د ملو
راسه وناڅو په منځ کي د سرو گلو
پسرلی سو هر سړی شور و شغف کا
موږ له نه ښايي چمونه د تتلو
زمانه پر مخ روانه گړندۍ ده
انتظار نه کا زموږ د پاڅېدلو
ياران ولاړ په چمن کي ننداري کا
موږ يو پاته لا په څېر د يخ نيولو
زړه دي سوړ، حيات بې خونده سينه يخه
روح آرزو کړي د کالبوت د تشولو
تر تا وگرزمه زما د زړه آرامه
مه پرېږده مي په تورتم د ويرژړلو
ستا دي وي که به مي هسي په غم وژنې
نسته توان په دې سره اور کي د سوځلو
په يوه پياله دي مړ قوم بيدار که
گوره ځي مخ د گړنگ په پرېوتلو
نه نظام د ژوند معلوم نه ئې مزه سته
نه خبر يم چي څه سِر د ژوند او مړلو

بې نظامه قوم پروت دئ شا وخوا کې
انتظار کا د مسیح د پو کولو

زغ کړه پورته په فضا کې چې ټول" ويښ سئ"
تېر سو وخت د نابينا د لمسولو

د ژوندون خزان به ټوله بيا بهار سي
که ساقي وکړي همت د مې وېشلو *

کوټه، ۸ حوت ۱۳۲٦ش

* کابل مجله، ۱۳۲۷ش، دوهمه ګڼه. دغه غزل د دوهم وار له پاره د ۱۳۳۱ش کال د قوس پر پنځمه په (آزاد افغانستان) نومي اخبار کي خپره سوې ده، هلته ئې عنوان "زمانه موږ ته انتظار نه کوي" دئ (م. روهيال).

تور سکور

له ما مه تښته که پوه یې زه راغلی له رڼا یم
مخ مې تور بدن مې تور دئ خو باطن کې ډېر صفا یم
سر تر پایه سره لمبه یم
زما داستان واوره چې څه یم؟
زه سور اور ومه سوځونکی سراپا آتش نهاد یم
اوس مې مه ګوره چې سوړ یم زه د اور پښت و نژاد یم
زړه کې پټ مشال لرمه
توره شپه رڼا کومه
که له اوره سره کښېنم ژر به زه بیا لکه اور سم
دا تور مخ به مې تک سور سي و تیارې ته به پېغور سم
زړه مې ډک له سرو لمبو دئ
منتظر د رڼېدو دئ
چې مې ټول بدن رڼا کا یو بخری اور کافي دئ

کوم دئ اور چې مې په ځان سي　　　　دا تور مخ مې راصفا کا

مستعد د ځلا زه یم

له لوی سره اورزاده یم

راسه اې د اور بخرې!　　　　کښېنه زما سره چې اور سم

زوړ داستان مې بیا تازه سي　　　　له هم جنسو سره وروړ سم

لا تر څو به هسې تور یم؟

پرورش غواړمه اوریم! *

* کابل مجله، ۱۳۲۷ش، ۳ – ٤ گڼه، ۳٦ مخ.

غزل

د زړه درد مې نه ځايېږي کوز و پاس
قلندر ره راولاړ سه راکه لاس

ياران ولاړه د ګلشن و ننداروته
زه پامالـه کړم په سود کي د غم آس

د زړه درد مې ښه متاع د سرلوړی ده
مه کړه که مې اغوستی تور کرباس

يو ګړی راسره کښېنه اې همدرده
زه د زړه خاوند ګڼمه خيرالناس

شين ګلشن مې زمول سو وګوره عالمه
ده چې لاس ته کی تېره د جور داس

ما ته نه ګورې په تورو سترګو ولې
رقيبانو سره ګرزې لاس په لاس

تظاهر بېل، حقيقت بېل دئ که ګورې
پر چاغښت نه حسابېږي تش اماس

په دنيا کې کار په ټينګه اراده سي
تذبذب او بېره اچوي وسواس

ځان درويش که په ګودړۍ کې پاچهي ده
لوړېده نه په کالو نه په مواس

د زړه درد به پټ ساتمه له وګړيه
نه چې بد تعبير ئې وکاندي خناس*

چمن، ۱ حوت ۱۳۲٦

* کابل مجله، ۱۳۲۷ش، پنځمه ګڼه، ۱٦ مخ. دا غزله دوهم ځل په ۱۳۳۱ش کال په (آزاد افغانستان) نومي اخبار کي خپره سوه. هلته ئې عنوان دئ: "راکه لاس" (م. روهيال).

د رنځور زګېروی

یو وار خدای د پاره زمونږ پر لور ګذر که
د دردمنو زړو له حاله ځان خبر که

د بسمل په دود پراته دي سوځي پرځي
لږ ملهم د دې ویرژلیو د پرهر که

کښتۍ ماته طوفاني او به بهېږي
اې ماڼو! و دې غرق سوي ته لاس ور که

رنځور پروت د مرګ سوګلۍ وهینه مرینه
زما طبیبه! یو نظر پر مختصر که

د عشق اور په زړه کې مري نغری سړېږي
راسه بیا روښان د تللي اور اخګر که

زما او ستا ژوند دئ ترلې سره ګوره
ځان له پاره زما احوال لږ څه بهتر که

کـه زه نـه یـم ستا د مـخ دئ سـیلانی څـوک؟
مـا د خپـل ګلـشن پـتې خـونین جګـر کـه

بـزم تـود کـه! اې سـاقي وخـت د نـشاط دئ
یـو وار ښـکلی مـخ محفـل کـي جلـوه ګـر کـه

زه خـو ستا ومـه، ستا یمـه، ستا بـه یمـه
کلـه تـه پـر خپـل لیـوال د ښـو نظـر کـه! *

* کابل مجله، د ۱۳۲۷ش کال ۱۵مه ګڼه، ۱۳ مخ.

غزل

زړه پـر سـر د دې کهـسار کـوي پـرواز
گلـستان کـې پيـدا نـه کـړ اهـل راز
بلبـل والـوتی پـه وروئـې وويلـه:
بانېـه نـه سـي کـړای ښـکارونه د شـهباز
پـه نگـاه ئـې زړونـه وکـښه لـه کوگلـه
هـيڅ حاجـت نسته چـي مکـر کـړي غمـاز
اومـه کلـه گډېـدای د عـشق پـه اور سـي
پاخـه بويـه چـي وي ورړ د سـوز و سـاز
سـهار راسـه د وطـن خـوږه نـسيمه
چـي زړگـي در سـره وکـا رازونيـاز
پـه ژړا ژړا گرېـوان پـه اوښـو سـور سـو
څـه حاجـت دئ د بـل رنـگ او د پـرداز
پرېشان کاکـل دي يـا زړگـی پرېـشان کـړ
دا آزاد مرغـه پابنـده سـو څـه راز؟
ږغـوم بـه تـل شـپېلۍ لـه درد و سـوزه
هـو! د زړه او ر سـړوي صـوت حجـاز*

---

* کابل مجله، د ۱۳۲۷ش کال ۲۰مه گڼه، ۱۳ مخ.

تمنا

کشکي زما د زړه له درده ته خبر وای
لطف و مهر دي مرهم زما د پرهر وای
درته کړلای مي د عشق خوږې خبري
نه رقیب وای، نه رویبار نه غمزه گر وای
زما و ستا تر منځ ئې جوړ کړه فسادونه
کشکي دا مقصد رقیب خاوري پر سر وای
دهري شپې مي په سرو اوښکو دي ژړلي
کشکي آه د نیمي شپې له څه اثر وای
هیڅ ارمان به مي په زړه نه وای که مړ وای
خو که ته ولاړ پر سر د محتضر وای
که تا مینه څه له ما سره پاللای
زه به تل ولاړ په مینه ستا پرور وای
زه به ولي هسي خوار ذلیل رسوا وای
که پر لاري مي خواخوږی څوک رهبر وای
"حبیبي" به تل اسرار د عشق ویلای
د نکاتو اروېدونکی که دلبر وای*

---

* کابل مجله، ۱۳۲۸ش، اوومه گڼه، ۱۹ مخ.

د ښاغلي الفت جواب:

ستا گناه

حق ويل مشکل دي حق ويونکی په دار سوی دئ
يا ئې غاښ وتلی يا په گټو سنگسار سوی دئ

يا ناست د همزنگ کي چي ئې بل ته حق ويلی دئ
يا تللی خارج ته له وطنه فرار سوی دئ

ته يې نه بندي نه ئې له ملکه څخه کړې بېرون
هر يو اشنا ستا په دې سزا گرفتار سوی دئ

دا لويه گناه چي د مظلومو په حق ژاړې څوک
واوره هر ظالم له دې ژړا نه په ډار سوی دئ

څوک چي جگوي پرده تر ې لاندي ښه او بد گوري
زه وايم صادق دئ د انعام سزاوار سوی دئ

ټول خلگ ورته ښه وايي په ښه نوم ئې ستايي مدام
بې له خودغرضو چي له دې نه انکار سوی دئ

وايـــي خودغرضـــه چـــي تـــرې دواړه ســـترګي وباســـئ
ولـــي دوی بـــې اذنـــه د دې کـــار طلبګـــار ســـوي دي

کلـه هـر سـړی تـلای سـي پـر خپـل سـر لـه پـردې لانـدي
ځوک چي پر خپل سرځي مخ پـه وړاندي ګذار سوی دئ

نـه غـواړي صـاحب غـرض چـي پـه حـال ئـې پـوه سـي بـل
ځوک چي سي واقف پـه حال خوب نـه وي بيدار سوی دئ

پـــټ شـــيونه مـــه لټـــوه ســـر بـــه دي پکـــښي ولاړ ســـي
چـا چـي ئـې شـوق کـړی پـه غمونـو د وچـار سـوی دئ*

---

* آزاد افغانستان، ۱۳۳۲ش، د سرطان ۲۳مه.

توبه توبه

د نس خوړ له بېماري توبه توبه
د بد ذاته له یاري توبه توبه

چې په دوه ئې خرڅوي په لس ئې اخلي
له دې شان سوداګرۍ توبه توبه

چې د عمر یار پرېږدي غواړي بل نوی
له دې رنګ وفادارۍ توبه توبه

چې په لمسه د رقیب وژني خپل ورور
له دې هسې ورورګلوۍ توبه توبه

چې سورلي ورته د اس و خره یو ښکاري
له دې هسې سوارکارۍ توبه توبه

چې بې ځایه په لویانو کړي تهمته
له دې قسمه هوښیارۍ توبه توبه

چې ګيدړ وي د بيرون د کور زمرى وي
له دې هسي بهادرۍ توبه توبه

چې وعده کړي د وفا پکښې جفا کړي
له دې رنګه غدارۍ توبه توبه

چې غاصب ئې مال خوري په برندو سترګو
له دې هسې بيدارۍ توبه توبه

چې کړي جوار اميد کړي د غنمو
له دې شان اميدوارۍ توبه توبه

چې شيطان ئې له عمل څخه شرميږي
د عصريت له بدکارۍ توبه توبه*

* آزاد افغانستان، ۱۳۳۲ش، د حوت ۳۰ مه.

آزاده مرغۍ

یوه ونه مې په باغ کې ولیدله
پاس پر سر ئې یوه ځاله ښکاریدله

پکښې ناسته یو ښایسته ښکلې مرغۍ وه
څه به وایم درته څومره ګلالۍ وه

دا ئې کور که بنګله وه که بورجل وو؟
زه خو وایم د مرغانو تاج محل وو

د مرغۍ واړه بچې پکښې پراته وه
خو مشکل ئې له دې ځالې څخه واته وه

مرغۍ نه پرېښوده خپل بچې هیڅکله
چې پرواز او الوتو څخه وې غافله

ورښودل ئې په هوا کې پروازونه
خپرول او رپول به ئې وزرونه

چې بچې خپل کړي آزاد له دغه قیده
له وزرو خپلو نه سي نا امیده

خپله ولاړ سي په دانه پسې هر لور ته
وګرځي په خپله خوښه کښته پورته

اعتماد ئې په خپل ځانګه او وزر سي
تر پرواز لاندې ئې غرونه بحر و بر سي

هر لور والوزي اختیار او واک ئې خپل وي
هسې نه چې صورت خپل واک ئې د بل وي*

* آزاد افغانستان، ۱۳۳۳ش، د سنبلې ٥مه.

زلمي ارمانونه

زه د ښکلا په انګازو پسي ځم
په سپين تندي تورو پېکو پسي ځم
د مينتوب ناري سوري مې خوښي
په چاودو زړونو اوسېلو پسي ځم
چا وې چې زړه کړه خپله مېنه هېره؟
چا چې هېر کړی يم هغو پسي ځم
د آشنايۍ په لېونتوب مې قسم
لېونی نه يم چې پردو پسي ځم
د بل پېرزو د بل ښهانه څه کړم؟
ستا په جفا نازو نخرو پسي ځم
لېونۍ مينه سد له سره بيايي
يمه هوښيار خو لېونو پسي ځم
مخ مې ګرځېږي، له حرمه تا ته
هيواده! ستا پاکي ورشو پسي ځم
يمه په يادو دي د ورځې ژوندی
چې شپه سي بيا دي اندېښنو پسي ځم

راځــه چــي ځــو د عــشق نغــری ننگــوو
زړه! زه پـــه بلـــو انگـــازو پـــسي ځـــم
سـترګي دي جـار سـم راتـه ګـوره پـه نـاز
کـه ځـم، خـو سـتا سـترګو کـاتو پـسي ځـم
روڼـــا د مينـــي مـــي د زړه روڼـــايي
کلــه پــه تــورو تيــارو شــپو پــسي ځــم
ســپينو وېـــښتو راکـــی پيغـــام د تلنـــي
زه خـــو زلميـــو ارمـــانو پـــسي ځـــم
نــه ځــم، نــه ځــم، پــر بلــه لاره نــه ځــم
کــه ځمــه، زه خــو پــه پــښتو پــسي ځــم*

پېښور، حمل ۱۳۳٤ش

* "د پښتو د پخواني او اوسني ادب منتخبات"، د ارواښاد استاد بېنوا ناچاپه اثر، دوهمه برخه، ۱۸۱ مخ.

د بهیر سالار ته

د قافلې سالاره! پاڅه وخت د تلو راغی
غوږ که، له لیري نه جرس په شرنګېدو راغی
تر څو به وخت له لاسه باسو په دې تشه وینا
شپه سوه سحر، وخت د کارو د پاڅېدو راغی
د خدای د پاره قام راټول که د وحدت پر څلي
چې لوی افغانه! اوس دي وار د ټولېدو راغی
وهل، رټل، او پرزول نه ده د وخت تقاضا
زمان د مینې او د خوښې او پېرزو راغی
زړونه په لاس کې که! چاړه نه کړي اثر د مینې
پرېکړه ښه نه ده، اوس نوبت د رغېدو راغی
ودانه ځاله کړه ښه لو، د بصیرت په رڼا
شهبازه! بیا چې دي وزر پر غوړېدو راغی
ولاړ سه! پاڅه چې د زړونو قافلې کړو ویښې
ګوره مشتاق زړه په غورځنګ په رپېدو راغی
که دي په زړه کې دئ ارمان د هغه تللي عظمت
نو راکه لاس! چې وخت ئې بیرته د راتلو راغی

کــه زه او تــه ســره یــو نــه ســو ، نــو یــو والی چرتــه؟
پـه دې بېلتـون خـو ، عظـیم قـام پـر ورکېـدو راغـی
بـلا دي واخلمـه سـالاره! کـه دي غـوږ وي شـنوا
زړه مــي لــه درده دې غــزل کــي پــه نــارو راغــی
اوښـکي، آهـونـه، اوسـېلي، کوکـاري زمـا ووینـه
که دي داستان د لوی پښتون پـه یادېدو راغـی *

پېښور، می ۱۹۵۳م

---

* "د پښتو د پخواني او اوسني ادب منتخبات"، د استاد بېنوا ناچاپه اثر، دوهمه برخه، ۱۸۲ مخ.

خپل زړه ته

زړه راځه چې سره مله سو ځه تپیږې یک تنها ته؟
زه تنها یمه مل غواړم بوزه ما و پښتونخوا ته

راځه ځو به جګو غرو ته د نسیم به خواله ګر سو
له "تیراهه" به ورتیر سو سیلاني به د سپین غر سو

راکه لاس چه سره ځو به مخ کې اوږد او ګران سفر دئ
د پردیسو مل سې خدایه! دا سفر نه دئ سقر دئ!

زړه راځه چې ځو روان سو د لیلی و ښکلي ښار ته
ته ځې؟ ما درسره بوزه! د ییتهن نیکه مزار ته

ته خو ښه یې زړه! چې تلی سې زه محروم یم له وطنه
بلبل پروت یم په قفس کې ورک له باغه له چمنه

زړه ورځه! خو یو سه او ښکې ملغلرې ارمغان زما
ښایي دا چې یاد به کړینه زما دوستان پردې ښنبان زما

زړه ورځـه اللّـه دي مـل سـه! د وطـن زيـارت لـه ورسـه!
زمـا سـجدې نيازونـه يوسـه جبـين سـا پـه هغـه ورسـه

که زه تـلای نـه سمه تـه ځـه! تنـدی ږده د ليلـی درتـه
زمـا اوښـکي، د زړه وينـې کړه تحفه د يـار محضرتـه!*

پسرلی

کـه خـزان نـه وي بهـار څـه؟
کـه سـوراړ نـه وي ګلـزار څـه؟
رونـا هـم پـه تيـاره ښـکاري
که شپه نه وي نو سهار څه؟**

* لار مجله، پېښور ۱۹۵۷ لومړي کال ۳ ګڼه.
** طلوع افغان، ١٣٣٦ش، اوله ګڼه.

طوفان

که اوره اوره! بارانه اوره!
د زړه لمبې مې لږ څه سړې که!
څڅواکې څاڅي، خړې اوریځې، په غړمبا ژاړي،
برېښناوي پاس پاس، پر آسمانونو
په پړک پړک خاندي، تنا غړمبېږي

***

په څاڅکي څاڅکي، جوړ سي رودونه
بهېږي، ژاړي، نارې سورې کا
دا آبشارونه ډک ډک سیندونه
تلاښ کا ځغلي، چرته روان دي؟
ځي پر کوم لوري دا طوفانونه؟

***

چیري روان یې؟ لویه طوفانه!
دا کشش څه دئ؟ دا خرام څه دئ؟
د سیند په تل کي، ستا آرامګاه وي

ځې هلته؟ هو، هو! هلته به لوی سیند
تا په خپل غېږ کي، هوسا خوندي کا
ګوره، دا وصل، دا ګډون څوني؟
د خوند زانګو ده، د میني بام دئ

***

که پروت يې، کښېنه! که ناست يې پا څه!
ولاړ يې؟ ژر سه! ژر راروان سه!
نری واله يې! کوچنۍ چينه يې!
څاڅکي دي ټول که! يو لوی طوفان سه!
شيګي، ډبري، د ښتو غر واړه!
په تخرک کي ټوله، سره ونغاړه*

کراچی، ۲۵ اگست ۱۹٦۱م

---

* "د پښتو د پخواني او اوسني ادب منتخبات"، د استاد بېنوا ناچاپه اثر، دوهمه برخه، ۱۸۳ مخ.

د زړه سره

راسه زړګیه ما ته وایه د پښتو خبري
د پښتانه د تېر تاریخ او د ژوندون وینا
د لوی لودي او د غلجي، سوري، ګډون وینا
د لوی پښتون د عظمت بیا د بیلتون وینا
راسه چي کښېنو سره
د چا په یاد داسي زړګیه! تا پرېشان وینم
په څه کړاو دي هسي شاني ځلبلان وینم
دا ستا له منځه د سرو وینو رود روان وینم
څه ده در پېښه – زړګیه هېښه
راته و وایه لږ څه – له درده سوزه وینا
زړه راته خپور کړ، له درده د خپل ګروم داستان
د پښتانه د تېر عظمت جلال او نوم داستان
د پښین، بنو، د پېښور او د سدوم داستان
ده ویل: اټک چیري ولاړ؟
خوشحال خټک چیري ولاړ؟
بولان، کوږک چیري ولاړ؟
زما، نه هېرېږي د مابڼ او د سوات سیمي

د اباسین، د شال، د ژوب او د کوهاټ سیمي
هغه د تورو د بریښناوو او د باټ سیمي
څنگه به هېر کړم زه
د هغو غرونو ښکلا
دا پېښور، دا تیرا
ټوټې ټوټې کړ زماني عظیم هیواد د پښتون
لږ نه دئ پاته هغه بزم چي مو درلودی پرون
اباسین ژاړي پر دې حال باندي په څنگه تا خون
زموږ پر ذلت ژاړي
پر تېر عظمت ژاړي
څنگه په ورتې ژاړي؟
سپین پښتانه هلته په څنگه سوځند اور سوځي
د ناپاکانو په ظلمو کي خور او ورور سوځي
بیا مي زړگی د غلیمانو په پېغور سوځي
آسمانه کړې به جفا؟
څوني تر کومه پر ما؟
اروې که نه دا وینا؟
لاس که مي بر سي، کړم به تا آسمانه دړي وړي
وینم له تا نه په کلو کلو جفا ناوړې
تر څو به اروم د غلیم خبري بړي بړي
زه به ذلیل نه یم تل

وخت به مې راسي يو بل
لاس به مې بر سي يو ځل
زه به پښتون ته پر دنيا يو ښکلی کور جوړ کړم
ييا به خپل باغ په ښو گلونو ښه سمسور جوړ کرم
د لوي پښتون په لوي نامه به لوی انځور جوړ کړم
د خپل ورورو ه سره
به سمه غاړه غړی
د محبت په کړی
ييا به نو وايمه دنيا ته چي زه سيال يمه
د حق مرستيال يمه
زه مينه پال يمه
کړمه به جوړه يوه ښکلې د پښتون دنيا
وي به روښانه د پوهني د وړانگو په رڼا
سي به زانگو د انسانتوب دغه سپيره پښتونخوا
د پوهي روغي سيمه
د برم او جوړي سيمه
د پښتونوالي د لوړتيا د عظمت زانگو
د لوړ همت، د عالي فکر، د نهضت زانگو
د انسانتوب، د فضيلت، د محبت زانگو *

---

* کندهار مجله، ۱۳۴۱ ش کال، ۷ – ۸ گڼه، ۱۵ مخ.

د عشق پور

ما ته مه وایه چې دا څه شر و شور دئ
انډیواله! په زړګي کې مې سور اور دئ
ناوکې پر سپین تندي راخپور او ربل کې
که د ورځې زړه د شپې په راتلو تور دئ؟
زه په زړه ساده د درد ناري وهمه
غماز خوشې لګولی د غاو تور دئ
که ته بولې یا شړې مې، باک مې نسته
له ازله مې پر غاړه د عشق پور دئ
مینې هسې زړه راسپین کی چې ئې ګورم
زما د سر دښمن مې هم د سترګو تور دئ
راته نه ګوري، بانې کا هسې داسې:
تېره کړې ئې پر لوټه باندې لور دئ
د زړه درد وو، چې مې دا غزل انشا کړ
کنه مینه او داستان خو ئې لا نور دئ*

کابل، ۱۰ حمل، ۱۳۵۰

* آریانا مجله، د ۱۳۵۰ش کال دوهمه ګڼه، ۹٤ مخ.

مين

په فتوا د دردمندانو به تل پړ وي
که مین نه د غربت په خاورو خړ وي

د لیلا د کوڅې خاوري وي، خو بل ځای
په همت او صلابت تر هر چا لوړ وي

د بداي قصر به نه ویني په سترګو
که دی ناست په ډېر کوچني واړه انګړ وي

د لوړې سېلاب به بیا پکښې بهېږي
که هر څو اوبو خوړلی لکه خوړ وي

د شرف پر لار به درومي په مړانه
که ئې سر ځي یا پر دغي لاري مړ وي

ځان به نه بایلي ولاړ به پر همت وي
که هر څو د ظالمانو پر برېړ وي

بندگي د نس ئې وي هسي پرې ايښې
ورته يو که څه سپاره او که څه غوړوي

په سپين زړه به سر ښندي د عشق لپاره
د غماز له خوا که څه په تور ککړوي

درويش غوندي په گودړۍ به سرداري کا
سر د ده به تاج د فقر لره وړوي

که خوبان ئې هر څو وشړي له بزمه
تل به دی اخته د دوی د عشق په کړوي

که خاورين انسان بې ځايه په هر ځای کي
سرلوړی کوي هغوني به دی ځوړوي*

کابل، ۱ حمل ۱۳۵۰

* آريانا مجله، د ۱۳۵۰ش کال، څلرمه گڼه، ۸۹ مخ.

د شعر هنگامه

چې زاهد په میو لړ شوندې لنده کړه
په تیندکو کې ئې جوړه عربده کړه
تنده نه سوله په ماته د رندانو
په ایندو، ایندو ئې تشه میکده کړه
ساقي نه وو هسې مست او غرق په میو
دا رندي او مې نوشي ئې له ما زده کړه
خلک وایي د پردې تر شا اسرار دي
څه خو نه وه چې ئې پورته دا پرده کړه
سیل د اوښو ئې له سترګو را ایله سو
شرمنده ئې هم آمو هم نربده کړه
پس له ډېره مې دا ښکلي شعر ووې
هنګامه د ساړه شعر مې توده کړه

سید ته خطاب

تـه بـه پـر مځکـه او سپـدلې
خـو نظـر دي پـر آسـمان وو
ستا پـه خيال کي رفعت وو
ستا نظر کي کهکشان وو
ډوب پـه مينـه د وطـن وې
پـه نظر کي دي افغـان وو*

* د زيري فوق العاده ګڼه، د ۱۳۵۵ کب،۱۲ مخ. دې شعر ته په اصل کي استاد الفت ليکل سوی دئ، خو د زېري د هغه وخت چلوونکی محترم زلمی هيوادمل ليکي: "مرحوم پوهاند عبدالحي حبيبي، علامه سيد جمال الدين افغاني ته يو نظم ويلی دئ، خو دا نظم د ۱۳۵۵ کال د زېري جريدې په لومړۍ ګڼه ضميمه کي د استاد الفت په نامه چاپ شوی دئ. استاد حبيبي خپله ما ته د دې انتساب د عدم صحت په باب ويلي وو" (د ماسټرۍ د دورې د متونو نوټ).

سید جمال الدین افغان

شرق مې وینښ کې د وحدت په لوړ آواز
هند، ایران له استانبوله تر حجاز
له کونړه پاڅېدم جهان مې ونیو
لڅ مې کې د اسلامي یووالي راز
څوک چې لوړ مقصد لري هغه لوړېږي
په غټ صید پسې لوړ ځي د غرونو باز
زړونه تور، عقلونه تور، سترګي ړندې وې
ما ښکاره کړله سِرونه راز په راز
څوک چې درد او سوز د زړه لري سړی دئ
د بې دردو سر خو نه ارزي په غاز
زما د عشق او د شرقي خلکو دردونه
افسانه سوه د محمود او د ایاز
پس له مرګه مې لیدني لره راسه
چې درزده کړم د دردمنو سوز و ساز*

---

* زېری، د ۱۳۵۵ش کال ٤۹ مه ګڼه.

سره وبا

چې ګډه په وطن سوه سره وبا کلي په کلي
د خدای مسلمانانئې کړل تبا کلي په کلي

مرګو ده را بللې، دې ددانو مرتدانو
سره کړه نامرادیو د مرګ خوا کلي په کلي
اجل دئ چې راوزي له توپو، له مشین ګڼو
ځوانۍ دي رژولي دې بلا کلي په کلي
سپېره کړل بمباریو ودان کلي، شنه کښتونه
ټانکونو بورجلونه کړل بېدیا کلي په کلي
بمونه شپه او ورځ اوري د روس له جهازونو
سرې وینې دي بهاندي شا و خوا کلي په کلي
ځنګلونه د دې پاکو غرو طعمه سوه د ناپالمو
وریتېږي په دې اور کې پښتونخوا کلي په کلي

صرفه نه پر ورو، نه پر زړو سته، نه پر ښځو
کشتار دئ، قتل عام دئ برملا کلي په کلي

پراته دي ګام پر ګام د شهيدانو په سرو وينو
لو ګډ د ژوندانه دئ نن سبا کلي په کلي

د غوښو په خوراک ئې ځناور رسېدای نه سي
هوا سوه له لاښونو څه خوسا کلي په کلي
وطن سو سره بتۍ پکښي نښتي دي د سرونو
ځوانان د پښتنو سوه نيمه خوا کلي په کلي
سرونه سول بې بيي، ژوندونونه بې ارزښته
اوس ويني د سرو سولې وړيا کلي په کلي
سپکتيا وهل کوټل، بند و زندان، ژوبلي مرګونه
نصيب د خان، بډای، شيخ و ملا کلي په کلي
واړه يتيم يسير، مېرمني کونډې، بوري، وراري
کمبلي دي هواري، د پاتا کلي په کلي
ښراوي دي، ژړاوي دي، چيغاري دي، کوکاري
سرې ساندي دي د بورو هره خوا کلي په کلي
تاړاک د چنګيزيانو مو اوس هېر سو، چي رالوېږي
دا ټکي د خلقيانو له تنا کلي په کلي

په سيله به سلا او په وسلو ئې وژل کېږو
پر روس مو ځکه پور ده خون بها کلي په کلي

مـوږ هـم آخـر بـشريـو ، د كـريملين صـوبه دارانـو !
پـر څـه مـو پـه خپـل ملـک كـي كـړو تبـا كلـي پـه كلي

د زوي زړه مو تر خوله سه موږ مو تپ په سره وبا كړو
پــه خپــل وطــن مــو گــډه ســه وبــا كلــي پــه كلــي
كاڼــه [ټــول] مــدعيان دي، د بــشر د حــق غوښــتلو
هـيڅ نـه اروي، دا زمـوږ د غـم غوغـا كلـي پـه كلـي

اې لويـه قـدير خدايـه! دغـه خواست مـو تـه قبـول كـړې
خلقيــان د دې وطــن كــړې پــو پنــا كلــي پــه كلــي*

* د درد دل و پيام عصر د مقدمې "ک" مخ.

د استقلال د شهیدانو پر هدیره

د نیکه گانو جرگه

(۱)

یوه ورځ د خوږ وطن په فکر و خیال وم
گاه د تېر عصر په یاد، گه د حال وم
د زاړه عظمت په فکر کې خوشحال وم

تاریخي شوکت مې ټوله یاداوه
د میرویس تدبیر او فکر مې ستایه
د محمود فاتح تاریخ به مې وایه

(۲)

چې ښکاره راته د تېر دور منظر سو
د وطن پر تېر شوکت به مې نظر سو
پر دا اوس حالت چې زما بیرته گذر سو

د وطن گران استقلال مي په ياد راغی
له دې ياده مي ناښاده زړه ښاد راغی
خراب فکر مي ودان سو آباد راغی

(۳)

په دې ضمن را په ياد هغه ځوانان سوه
چي په عشق کي د وطن خپل شهيدان سوه
تر خپل دين او خپلي مېني ښه قربان سوه

د غليم په مقابل کې سينه سپر کړه
په سرو وينو ئې رنگين سمه او غر کړه
خپله مېنه ئې خوندي له لوی خطر کړه

(٤)

نو رهي سومه د دوی مزار و خوا ته
چي پر اړخ دي پراته نوي کلا ته
بوی د مشکو ئې نشرېږي و فضا ته

قبرستان خو نه دئ دا يو لاله زار دئ
په سرو وينو د شهيد نقش و نگار دئ
د وطن د ننگياليو دا مزار دئ

(۵)

دا مـزار نـه دئ هـر قبـر ئـې باغچـه ده
لـه جنتـه ورتـه خلاصـه دربچـه ده
دلتـه پروتـه د ملـت د بـاغ غنچـه ده

چـې غـوړېږي تـول گلـشن خنـدانوي
د وطـن د شـپې افـق روښـانوي
د مـين خـوږمنی زړه شـادانوي

(٦)

قبرسـتان نـه دئ خوبگـاه ده د زمريـانو
دا مجمـع د پـښتنو د ښـو ځلميـانو
آرامگـاه ده دا د هغـو شـهيدانو

چـې ئـې ځـان کـی قربـاني تـر وطـن خپـل
پـه سرو وينـو ئـې اوبـه کـی گلـشن خپـل
پـه دې خاورو کـې ئې جوړ کـی مدفن خپـل

(۷)

هـديره خـو نـه ده ښـه يـوه ډېـره ده
شـهيدانو ننگيـالانو مرکـه ده
دلتـه جـوړه د نيکونـو لـو جرگـه ده

غزنوي، غوري، میرویس و احمد شاه
هم محمود زمري اشرف سره همراه
هم اکبر غازي، ایوب او نادر شاه

(۸)

را حاضر سوه ټول تېر سوي نیکه گان
پر مرقد د شهیدانو دي شادمان
مچوی پر سرا و سترگو خپل ځلمیان

چي ئې ننگه کړه پر ځای د پښتونوالي
وخاته پر قول او گای د پښتونوالي
په رښتیا سوله فدای د پښتونوالي

(۹)

زمونږ غوري فاتح و دوی ته تحسین وکی
میرویس خان دوی ته شاباس آفرین وکی
احمد شاه پر غلیمانو نفرین وکی

اکبرخان ول په رښتیا زمونږ زامن یاست
ایوب خان ول د وطن ځلمي خونږمن یاست
سید جمال ول د مشرق زمري در د من یاست

(۱۰)

آفـرین دي وي پـر تاسـو زمـوږ زامنـو
چـي مـو وسـاته وطـن پـه خپلـو وینـو
"اسـتقلال" مـو کـی حاصـل اې غیرتمنـو !

شـهیدان سو اسـت پـه سـاتنه د وطـن
تـر آخـر مـو کـړه پالنـه د وطـن
ځـان مـو بـایلو پـه روزنـه د وطـن

(۱۱)

راسـئ اوس نـو پـه نعمـت د ذوالجـلال
زړونـه ښـاد کـړئ د رجـو کـي د کمـال
جنتونـه سـته نعمـت دئ د وصـال

ټولـه ستاسـي دي خـالق انعـام درکـړی
خپـل نعمـت ئې دئ و تاسـي تـه عـام کـړی
مکافـات د قربـانۍ دئ تاسـي وړی

(۱۲)

تاسـي ولاړ اسـت شـهیدانو ننګیـالو
د وطـن پـر ننـګ مـو سـر کښېښو زمـرو
د تیـرې تـوري پـه زور مـو توریـالو

وګټلــــی اســـــتقلال غونــــدي نعمـــــت
پــــه ژونـــدی مـــو کـــی زمـــوږ نـــوم و عـــزت
وي پـــر تاســـي دي د خـــدای عظـــیم رحمـــت

(۱۳)

اوس مـــو وســـپاره وطـــن و پـــښتنو تـــه
د وطـــن د اوســـني نـــسل ځلمـــو تـــه
ګـــورو دوی بـــه د وطـــن و ښـــو ســـاتو تـــه

څـــه خـــدمت کـــوي او څـــه بـــه قربـــاني کـــړي
چونکـــه دوی دعـــوا د ننـــګ افغـــاني کـــړي
ګوندي ځان په دې مجمر کي سپېلني کړي

(۱٤)

پــــــښتنو، اې پـــــښتنو، اې افغانــــــانو !
اې ژونــــدو زمــــوږ زامنــــو ننګيــــالانو
د نیکونـــــــو دا وینـــــــا د شــــــــهیدانو

پــــه ښـــی غـــوږ واوره د دې عـــصر اولاده
د نجیـــــب پـــــښتون ځلمیـــــه او نــــژاده
پا څـــــه کانـــــده د وطـــــن خونـــــه آبـــــاده

(۱۵)

نیکه ګان په تورو خاورو انتظار دي
په لوړ بړغ ناره کوونکي په کوکار دي
امیدواره ستا د فکر ستا د کار دي

چې به لوړ کاندي وطن په لوی همت
و به ساتي د نیکونو تېر عظمت
ښه به کاندي د عزیز وطن خدمت

(۱٦)

بې زحمته اوس وطن نه ساتل کېږي
بې غیرته قوم ژر ژر محوه کېږي
محوه کېږي و مقصد ته نه رسېږي

ولاړېږه د پښتون ځلمیه زویه
د وطن په ودانې زمریه زویه
نیکه ګان دي منتظر لالیه زویه

(۱۷)

په رښتیا که ته د دې وطن زمری یې
په رښتیا د پښتنې زوی ګړندی یې
د میرویس د احمد شاه بابا لمسی یې

لور به کاندې نوم نښان د نیکه گانو
چې نیکه نه سي خجل په کړو سیانو
غیرتمنو د پښتون نیکه لمسیانو

(۱۸)

دا وطن مو د دارینو کور و گور دئ
د اسلام عزیز وطن او ستاسي کور دئ
که ئې نه ساتی نو شرم او پیغور دئ

استقلال به د وطن ساتئ هر کله
دا خپل کور به له دښمن ساتئ هر کله
بیا بې ښه په ځان او تن ساتئ هر کله

(۱۹)

د وطن د شهیدانو دا وینا ده
د ښاغلو نیکه گانو واویلا ده
دا د دوی ښه نصیحت نه دئ طلا ده

که مو وساتلی لور به پر جهان سو
او د عصر له فتنو به په امان سو
له سیالانو سره سم به پر میدان سو *

* خپلواک غړونه، د بېلابېلو شاعرانو شعري مجموعه، ۱۳٦۷ش، کابل، ۲۹ – ۳٦ مخونه.

د آزادۍ د شهید وینې

ما ته په وینو د شهید کې آزادۍ خندلي
ځکه چې وار ه مال و سرئې پر میدان بایللي

چا چې د خپل مرگ فیصله کړه د وطن لپاره
د زړه په وینو مؤرخ د دوی قصې لیکلي

زکوة د وینو د شهید د قوم ژوندون گڼمه
ما ډېر قومونه په ایثار باندي آزاد لیدلي

چې د وطن له پاره چا د همت ملا تړلې
هغه ځوانان بهادران به وو جنت ته تللي

میدان د حشر کې به وي ولاړ په لوړه غاړه
هغه ملي شهیدان ټول په وینو سره لړلي

شهیدان ټول آواز د "یا لیت قومي" کوي نن
ولې چې دوی د شهداوو مراتب لیدلي

شهید له قبره څه آواز راځي دا وايي راته
بغیر له وینو تویولو چا حقوق ګټلي

کښېنه ولاړ سه خدمتونه د وطن دي کوه
ولي دي سترګي د عبرت پښتونه تا ګنډلي *

* خپلواک غږونه، د بېلابېلو شاعرانو شعري مجموعه، د ښاغلو زلمي هیوادمل او زرین انځور ګډه ټولونه، ۱۳٦۷ش، کابل، ٤۱ مخ.

پیغام شهید

تقدیم:

بحضور پادشاه جوانبخت افغانستان،

اعلیحضرت محـمدظاهرشاه افغان

بخوانندهٔ پیغام

پور خاور ! زادهٔ این آب و خاک
با تو گویم پندهای مرد پاک

"نادر" غازی شه عالی نژاد
مام مشرق همچو او مردی نزاد

نکته ها از تربتش اندوختم
درسهای پربها آموختم

بشنو از من پند و "پیغام شهید"
با تو دارد گفتگوها ، ای سعید !

آغاز

نو بهار آمد گذشت افسردگی
فصل گل شد موسم فرخندگی

در چمن گلهای زیبا خنده زن
شور نوا فگند بلبل در چمن

شاهد گل جلوه گر در بوستان
نوبهار افروخت چهر دلبران

تا گل خاک سیه آمد پدید
در گلستان شور محشر آفرید

یکطرف از سینهٔ کوه و کمر
شد فروزان لالهٔ خونین جگر

کاشت آتش در دل صحرا بهار
شعله زن شد لالهٔ حمرا چو نار

ای خوشا سیر نگارستان باغ
دارد از نزهتگهٔ مینو سراغ

اندر ایامیکه موج گل چنین
میفزاید رونق این گلزمین

ساقیا ! جامی ز آب ناب ده
مردگان را فطرت سیماب ده

تا فروزم شعلهٔ مجد کهن
آتشی اندر ایاغ ما فگن!

سیر کابل و تشرف بمزار

اعلیحضرت شهید نورالله مرقده

در بهاران موسم شور و جنون — شوق سیر گلشنم آمد فزون
بهر سیر گل سوی گلشن شدم — مدتی در خاک غزنی آمدم
بعد سیر گلشن محمود راد — بر زمین کابلم ره او فتاد
کابل آن شهریکه گرد خاک او — بوده مردان جهان را آبرو
کابل آن شهریکه خارش همچو تیغ — پاره سازد قلب دشمن بی دریغ
از نسیمش روی افغان تازه تر — اژدهایش خفته در کوه و کمر
مردزا و شیر پرور دامنش — رادخیز و پر هنر پیرامنش
شیر دل اکبر[1] از بن که نره شیر — همچو جان[3] پرورده بس مرد دلیر
لوړ حصارش[2] مخزن آمال ما — مرکز اجداد و نسل حال ما
جان ما اندر طواف کوی او — در تلاش قبلهٔ ابروی او
بیدلان را سیر باغش آرزوست — راه آنکو میرسد تا کوی دوست
اندرین شهریکه قلب آسیاست — گرد خاکش چشم ما را توتیاست

---

(۱) غازي وزیر اکبر خان
(۲) بالا حصار
(۳) غازي محمد جان خان وردگ

خفته دیدم راد مردان گزین — نامور مردان پاک "صالحین"
از "شهیدان" غیور (نامور) — از رجال نامئی و الا گهر
دیدم آن فیضی که دل را تاب داد — آتشی، تابی، فروزی، آب داد
بر مرنجان تپهٔ بالا بلند : — اشک وخونی برده ام بی چون و چند
بر مزار "شاه نادر" ریختم — شعلهٔ از درد دل انگیختم
دیدم آن شاه شهیدان را خموش — لحظهٔ رفت از سرم این عقل و هوش
اشک گلگونی نثارش کرده ام — من فقیرم برگ سبزی تحفه ام
بحراند و هم ربود از خود چنین — کی خبر دارد زخود اندوهگین
لحظهٔ بر مرقد "شاه شهید" — آن شهٔ نیکو سیر مرد سعید
ریختم اشکی ز حسرتهای دل — ترجمان سوزش و هاهای دل
گفتم ای مرد غیور نامور! — فاتح تل، مصلح ما دادگر!
ایکه دادی ملت خود را نجات — از لهیب انقلاب (آن برد و مات)
رونق کشور زتو ای شاه راد! — "اوستادان جهان را اوستاد"
ملت از تو نامور شد در جهان — ای رخت رونق فروز گلستان
سازو برگ ما زسعیت شد بجا — حق ببخشاید ترا ای شاه ما!
رفتی اما در دل خورد و بزرگ — ماندهٔ تو یادگار بس سترگ
چون تو آزادی به ما بخشیدهٔ! — "گر فزون گردد تواش افزودهٔ"

ما ترا از دل فراموش کي کنیم؟
چون توئی اندر دل ملت مقیم!

"شاه نادر" غازی راه جهاد — مصلح ملت، شهٔ نیکو نهاد

ای تـرا حـق داده تـاج سـروری   بهـر افغـان رهنمـا و رهبـری
چون خدایت خواست ای فرخ نهاد   از شهادت افسرت بر سر نهاد
با چنین افسر سوی عقبا شدی!   ملتی ماند از عقب ای متقی!
چشم گریان چون یتیمی بی کسی   مانده در راهی بمنزل نارسی
شهریار مهربان ما چرا؟   روی بنهفتی زخلان وفا
ما امان اولاد خوش کیش توایم   ملت تو قوم دلریش توایم
در فراقت دیده گان خونچکان   اشکها ریزان و دلها غم کنان
نالهای ملت اخلاص کیش   حسرت و افسوس این دلهای ریش
شور محشر در فضا انداخته   چشمها گریان و جانها کاسته

باری از کنج لحد بر دار سر
شهریار ما، شۀ انصافگر

از تو خواهم ای شه راد سعید   ای زچهرت نور دانائی پدید
عصر نو دارد اداهای شگفت!   می توان از دست او مقصد گرفت؟
خاوران در پنجۀ مغرب زمین   اوفتاده بیکس و زار و حزین
اندرین شور هلاکت زای عصر   چارۀ ما چیست؟ ای دانای عصر!
حکمتی، پندی و اندرزی بده   تا کشاید مشکل ما را گره
ای دلت دانای اسرار نهفت   مام شرقت رهبر فرزانه گفت
چون تو رفتی زین سرای بی ثبات   ملتت را وانما راه حیات
در غیابت شهریار رهنما!   دست ما و دامن آل شما!

ما و پند پربهای "نادرت"
چشم ما و خاکپای "ظاهرت"

پیغام شهید

از مزار پاک آن شاه شهید نکته ها چیدم، بگوشم وا رسید :
کای اسیر عشق کشور دار گوش با کمال دقت و هوشش نیوش
با تو گویم درس اسرار حیات می نمایم راه امرار حیات
ای نژاد راد افغان غیور! ملت مردانه خو، قوم جسور!
بشنوید این پندهای راستین
نسل افغان ای نژاد صالحین!

استقلال

در حقیقت چون حیات قوم ها نکتهٔ باریک و سِر اعتلا
افتخار و همسریهای حیات جمله نیرنگ و فسون برد و مات
این همه بارو "بر آزادگی" است برگ و سازش اعتبار زندگی است
پس نباید داد این گوهر زدست
قوم احمد[1] مردم کشور پرست

اسلامیت

چون سعادت در حقیقت پیروی است اعتبار زندگانی[2] "بندگی" است
(وانگهی) چون دین ما پاینده است حق ورا از بهر ما بگزیده است

---

[1] اعلیحضرت احمد شاه کبیر

[2] و ماخلقت الجن و الانس الالیعبدون

شرع حق چون مایهٔ هر اعتلاست رهنمایش خواجهٔ هر دو سراست
آنکه دارد حضرت او بوی دوست می برد ما را براه کوی دوست
دین حق را یاوری فرخندگی است
این سخن اس اساس زندگی است

وطن

سرزمین خوش فضا ارض شریف این وطن این بوم و زاد بس ظریف
مدفن اجداد و مأوای سلف منبع فیض و شجاعت هم شرف
ایمنش باید نمودن از گزند بایدش عمران بطرح دلپسند
هر طرف از کشت و زرع و کار و بار بایدش از جان نمودن استوار
خدمتش باید نمودن راستین تا شود آثار اعزازش متین
آفتاب عظمتش تابد عیان:
از شما این نکته خود نبود نهان

ملیت

ملت آمد همچو تن وی راست جان رسم و آئینیکه دارد بی گمان
رسم دستور ملل از هم جداست رسم ملت بهر ملت کیمیاست
لاجرم باید کند پرورده اش
بازبان ملی خود زنده اش

پشتو

قوم من! ای تودهٔ والا نژاد — وی نیاکان غیورت مرد و راد
با تو دارم گفتگوی محرمی: — تا ز اسرار حیات آگه شوی
بشنو ای پشتون با صدق و صفا! — حافظ کهسار قلب آسیا!
گر بزرگی خواهي و آزادگی — یا چو اسلاف غیورت زندگی
اولاً پشتو لسانت زنده ساز — هم برین شالوده کاخت بر فراز
قصر ملیت بران تعمیر کن! — تا توانی تکیه بر شمشیر کن!
جان من! ای ملت دشمن فگن — دودهٔ غرغشت و نسل خربن[۴]
ای نژاد پاک و قوم نامور! — در عروقت جوشش خون پدر!
گویمت از نکته های زندگی — گر تو داری ادعای زندگی
بشنو از دانای هندت[۱] این ندا — آنکه گوید نکته های پر بها:
تاب قلب او ز گرمیهای بلخ[۲] — می تراود ناله اش هاهای بلخ
از نیستان[۳] شورشی دارد بسر — می نوازد نغمه های باختر
"وای قومی کشتهٔ تدبیر غیر — کار او تخریب خود تعمیر غیر"
پس تو هم ای زادهٔ این آب و خاک — ای روانت مظهر آن نور پاک
اندرین آشوب طوفان زای عصر — در تنازع گاه پر غوغای عصر

---

(۱) حضرت فیلسوف شرق علامه اقبال هندی.
(۲) بلخ وطن مرشد رومی است که علامه اقبال درین عصر افکار او را نمایندگی میکند.
(۳) تلمیح به (کز نیستان تا مرا ببریده اند...)
(٤) غرغشت و خربن از اجداد ملت افغان

قصر و بنیان خودی تعمیر کن! اندرین ره کوشش و تدبیر کن!
پس لسانت رکن ملیت شمار در رۂ احیای آن همت گمار
تا که باشد کوششت بهبود خود وانمائی راه های سود خود

باز رخشی در جهان چون آفتاب
"تانگویندت توارت با لحجاب"

عسکریت

عسکریت روح قوم زنده است نام هر ملت ازو پاینده است
چون نژاد ما تماماً شیروش (هست بي چون و چرا عسکر منش)

یاید اینها را کمال پرورش
تا فنون عصر نو گیرند خوش

معارف

قرن بیستم قرن علم است ای عزیز اندرین ره کوششی، جانم بخیز!
لازم آمد بهر ابنای وطن دانشی عصر نوین آموختن
بی معارف زندگانی مشکل است در جهالت زندگی بیحاصل است
باید از علم و معارف توشۂ از فنون عصر نو اندیشۂ
الحذر از علم بی کار و ثمر الامان از زهر عصر پر هنر

هین فرو گیر از معارف ما صفا[1]
ای برادر واگذارش ناصفا!

---

[1] خذ ما صفا ودع ماکدر

اقتصادیات

از تجارت رونق هر سرزمین
می فزاید، و ز زراعت همچنین
روح کشور ثروت آن مملکت
نیست جز این مملکت را منزلت
احتیاجات اجانب، جوی فقر
مملکت را میکشاند سوی فقر
لا جرم اصلاح کار اقتصاد
مر شما را از لوازم او فتاد

یاد رفتگان

در جهان آبرو و افتخار
از نیاکان غیورت یاد آر!
آن نیاکانیکه شاهی کرده اند
تاج داری کامرانی کرده اند
از صفاهان تا به بنگال و دکن
می نمودندی دو اسپه تاختن
دور غزنی را بیاد آور چنان
از هرات و بلخ و بست و سیستان
لحظۀ در یاد داور[۱] هم گری
تا توانی مرد آی و مردزی
گه به آئین شهنشاهان غور
وا نما چشمی بدقت هم به غور
که زفر و تاب محمود و شهاب[۲]
آنکه می رخشید همچون آفتاب
کن حکایت قصۀ یادی نما
بال بکشا در جهان اعتلا
جان من! اندر رۀ سعی و عمل
میرسی تا منزل خیر الملل
ملتي کو از خودي بيگانه زیست
از عمل در قلب او یک لمعه نیست

---

[۱] ارض داور که مدنیت درخشانی داشت.

[۲] سلطان محمود غزنوی و سلطان شهاب الدین غوری.

انیچنین قومی زبحر کائنات
کی بساحل میکشد رخت حیات

زندگانی زندگیهای امل
پهنهٔ گیتی به پهنای امل

اي خوشا قومیکه دارد آرزو
مستیی از جرعه های این سبو

قوم من ای ملت مردانه خو
دست و پای زن براه جستجو

اندرین ره پیشرفتن میتوان
حفظ خود از چنگ دشمن میتوان

میتوان تجدید آثار سلف
آبروی رفته آوردن بکف

نغمهٔ دیرین سرودن میتوان
عصر نو را آفریدن میتوان

شاید آن فر کهن آوردنت
جاده های آرزو پیمودنت

این چمن دارد بسی شاخ بلند
بر نگون شاخ آشیان خود مبند

خویشتن را تیزی شمشیر ده
باز خود را در کف تقدیر ده

با تو گفتم داستان دلنواز
حرف شوق گرچه اندک شد دراز

گرچه خواهم مختصر گویم سخن
میل دارد جوش میخواهد که من

داستان کهنه را بخشم نوی
پندها گویم زاسرار خودی

تا که گردی خودشناس و خودنگر
همچو اسلاف غیورت نامور

هم شوی آگه زاسرار حیات
غنچه ها چینی زگلزار حیات

تا بدامان عمل دستی زنی
(در گریبان امل دستی زنی)

گرمی هنگامهٔ دلها شوی!
در جهان آرزو والا شوی!

آب و تاب و کهنه را باز آوری!
سینهٔ پرسوز و پرساز آوری!

نغمه ها گوئی بمزمار کهن
تا بشور آید ازو این انجمن

که سرای داستان بامیان
گه زبلخ و غزنهٔ مینو نشان

گاه فرقندهارت یاد کن
گه بیاد مجد آن فریاد کن

کوششی کز راه سعی و جستجو | آب رفته باز می آید بجو
جستجو اندر جهان پر خطر | سرِ مرگ و زندگانی می شمر!
زندگانی را بقا از جستجو است | جستجو راه حصول آبرو ست
در جهان ای ملت روشن ضمیر! | خاک خاور از ضیایت مستنیر!
در فروغ دانش و علم و عمل | میرسد دستی بدامان امل
اندرین عصریکه عصر جستجو است | راه بردن میتوان تا کوی دوست
لیک با شور دل و چشمان باز | می شود قومی ز اقران سرفراز
می نه بینی مغرب بیچاره خور | مر ضعیفان را ازو هر دم خطر
آنکه او از بهر اقوام و ملل | زهرها کرده است در جام پر عسل
ظاهرش شیرین و چرب و دلپسند | باطنش پر نیش و پر زهر و گزند
هان که نفریبی زوضع دلفریب | پور خاور! زادۀ مرد لبیب!
خویشتن را در خودی فرزانه ساز | هم بدستت کار خود مردانه ساز

تا زتدلیس اجانب وا رهی!
آشیان بر سدرۀ اعلا نهی!

عرض زائر و پایان سخن

ای شهید راه ملت مرد راد! | مهبط انوار حق خاک تو باد!
با تو دارم عرض صرف مدعا | ای تو ما را در تعالی رهنما
پندهای پر بها دادی بمن | شهریار "نادر" عصر و زمن!
روشن از گفتار تو رمز حیات | ای ز تو پر فرو رونق این جهات
نکته ها اندوختم، ای شهریار | ای ز پندت سر هستی آشکار!

وا کشودی از رخ مطلب حجاب — ره نمودی ای شهٔ عالیجناب!
پندهایت در جهان چون و چند — سودمند و دلپسند و ارجمند
بعد ازین ای منجی افغانستان — دست ما و دامن شاه جوان
شهریار عادل و "احمد" شعار — مظهر لطف عمیم کردگار
آنکه دارد قلب روشن چون سلف — در جهان آبرو نعم الخلف
ملت ازوی رو بـاوج اعتلا — خاک کشور را زلطفش ارتقا
حامی تجدید فر غزنوی — محیی آثار مجد احمدی
ما ز رشح فیض دستش بی گمان — خرم و سرسبز و شاداب و جوان
آبروی کشور ما تازه شد — در جهان از ما بلند آوازه شد
این همه از فیض لطف شهریار — "نو جوان و همچو پیران پخته کار"
منجی خاک وطن شاه فقید — پندهایت مشکل ما را کلید
فیض ها از خاک پاکت برده ام — آنچه گفتی بهر ملت گفته ام
نی ادیبم نی سخنور نی خطیب — من ندارم گفته های دلفریب
لیک گفتم آنچه بنمودی بمن — ای زپندت آب و تاب انجمن
ملتت ای شهریار خوش سیر! — می شمارد پند تو پند پدر
پس به الطاف عمیم مستعان — هم به لطف شهریار نوجوان
یک بیک پند ترا با گوش هوش — می نیوشیم و همی داریم گوش
تا نماید ارتقا این بوم و زاد — تا مرادیها ما گردد مراد

پا نهیم اندر جهان اعتلا
لیس للانسان الا ما سعی

(انجام)

غزنه

قطرات سرشک در بارگاه محمود و سنائی
یا برخــرابه زار شــهرستان تاریخی غزنی

انجمن محترم ادبی کابل!

این اشکهای گرم و سوزانی کـه در حـین سـیر خرابـه زار غـزنی، و زیـارت مـزارات حضرت محمود و سنائی فشانده بودم و در دامن فراهم آمده اینک یکجا تقدیم می کنم، تا بذریعهٔ آن انجمن به پیشگاه حساسین گذاشته شود، اگر این ناله جانگاه و خذف پارهٔ بی مقدار را هموطنان عزیزم با نگاه لطف و دقت تلقی نمایند زهی سعادت من!

"حبیبی"

از افـق چـون مهـر عالمتـاب رفـت — شـب شـد و از دهـر آب و تـاب رفـت
مـــاه نـــو رخـــسار بنمـــو از افـــق — چهـــره بـــر افروخـــت از نیلـــی تتـــق
آســمان آئینــه ســان تابنــده شــد — تــابش مهــر، از مــهٔ نوزنــده شــد
بــر فــراز آســمان افروخــت چهــر — نوعروســی مــاه نــو آن دخــت مهــر
آمـــــدم در بارگـــــاه غزنـــــوی — آن تجلـــی گـــاه فـــیض معنـــوی
غزنـــه، شهرســـتان زیبـــای جهـــان — مخـــزن اســـرار علـــم باســـتان
غزنـــه، دانـــشگاه دیـــرین بـــشر — مرکـــز آداب و آئـــین بـــشر
روشـــن از وی چـــشم علـــم و فلـــسفه — شـــسته از روی همـــه دنیـــا ســـفه

پرورشـــگاه فنـــون باســـتان "روضـه"[۱] تمثـال مینـو بیگمـان
مجـد دیـرین خفتـه در کهسار او بـر فلـک شـاید زنـد لاف علـو
خـــاک او آرامگـــاه ســـروران مهـــد او گهـــوارهٔ علـــم جهـــان
زیـر خـاکش تـاج داران خفتـه انـد شـیر مـردان نامـداران خفتـه انـد
کهنـه مجـدش سـرنهفته زیـر خـاک نالـه مـی آیـد بگـوش از هـر مغـاک
ای کـــه داری ســـیر آثـــار کهـــن زیـن کهـن و پرانـه مهـد علـم و فـن
انـــدکی آهـــسته تـــر بگـــذار پـــا بـــر ســـر خـــاک مـــن از بهـــر خـــدا
کـاین زمـین یکسر مـزار اولیاست مـدفن شـاهان بـاکوس و لوا سـت

هر قـدم ایوان شـاهان شماست
مشت خاکی از نیاکان شماست

غزنـه ای شـهر جهـان آشـوب مـا ! یادگـــار روزگـــار خـــوب مـــا !
ای که داری صد چو محمود و ایاز نـــامور فرزنـــدهای ســـرفراز
از تـو کـاخ سـروری شـد سـربلند از تـو آمـد کفـر و ظلمـت را گزنـد
قـاهری از کوهـسارت جلـوه گـر خـاک پاکـت مـدفن علـم و هنـر
فخـر تـو افـسانهٔ "محمـود" تـو خـــاک پاکـــت ایـــشیا را آبـــرو !
از تـــو روشـــن چهـــر زیبـــای ادب فـــیض تـــو تابـــان زســـیمای ادب
ای تـــو کـــانون شـــرار علـــم و فـــن ای تـــو روشـــن کـــرده ادوار زمـــن
نـــور دانـــش از زمینـــست تافتـــه ســـروری از مرکـــزت فـــر یافتـــه
منبـع هـر علـم و فـن آغـوش تـو نـــازش امـــروز و فـــردا دوش تـــو
ای زمـــین پـــاک و خـــاک مـــردزا تربـــت اجـــداد کـــشور گیـــر مـــا !
دور ایامـت چـرا ایـن گونـه کـرد ؟ کـاخ مجـدت را چـرا واژونـه کـرد ؟

---

[۱] روضه جائی است در غزنی، مدفن حضرت سلطان محمود غازی.

کو چراغ عظمت دیرین تو؟ ای بهار مجد، فروردین تو؟
شوکت "محمود" را نامی نماند اندرین جا مرد خود کامی نماند
آنکه می کوبید کوس سروری آنکه می بالید ازو دانشوری
آنکه برق دشنهٔ براق او تابش شمشیر دشمن ران او
چارسوی مملکت را آب داد رخت دشمن جمله با سیلاب داد
فر عالمگیر محمودت چه شد؟ شوکت اقبال مسعودت چه شد؟
زان محیطت گوهری، آبی نماند آبروئی، زینتی، تابی نماند
لاجرم ریزم زدیده اشک تر دامنت سازم زمژگان پر گهر

ای محیط مجد ما، ای مام پیر
هدیهٔ از بی نوائی هم پذیر!

از جگر سوز کباب آورده ام داغ و درد سینه تاب آورده ام
گریه ام از درد پر سوز من است آه من تیر جگر دوز من است
بر سر خاکت بگریم زار زار دجله زا سازم دو چشم اشکبار
از سنائی قصه ها گویم دراز تازه سازم راز محمود و ایاز
داستان کهنه را بخشم نوی بر فروزم چهر مجد غزنوی
حرفی از عهد شبابت آورم تا به یاد شیخ و شابت آورم
از حدیقه[۱] گلستان سازم نوی "روضه" را رشک جنان سازم نوی
بگذرانم تیر آه خود زخاک تا نماید سینهٔ این خاک چاک
بعد ازانت سینه حفاری کنم با نیاکانم دمی یاری کنم

تا نماید سر مجد کهنه ات
بر فروزد شعلهٔ دیرینه ات

---

[۱] "حدیقه" نام اثر منظومیست، از حضرت حکیم سنائی غزنوی در فلسفهٔ عرفان و تصوف.

ای کـه داری قلـب آگـاه و خبیـر — بـشنو از مـن قـصهٔ غـزنین پیـر
بـا تـو گـویم داستان سینه سوز — لحظـهٔ جـان بـرادر دل بـسوز
واژگـون افتـاده کـاخ مجـد مـا — رونـق بـازار فـضل آسـیا
بین کهـن ویرانـه حالا بیش نیست — آخر ای رهرو، کمی عبرت بایست!
بنگـر آخـر مرکـز معمـور مـا — مهـد عظمـت، کـشور پرشـور مـا
زیر خاک یاس و پستی خفته است — نی نی از بس شور مستی خفته است
سیر کـردم تـوده هـای خـاک او — رحمـت حـق بـر قبـور پـاک او
یکطرف دیـدم سنائی را خمـوش — مرقـدش بـر چهـر پـاکش روی پـوش
آمـدم دربارگـاه شـهریار[1] — باکمـال رعـب و آداب و وقـار
داسـتان سـومناتم در نظـر — بـود از تـاریخ ماضـی جلـوه گـر
تربـت خـاموش او دیـدیم و بـس — نی سپه، نی موکب سلطان نه کس
زان همه فـر و جـلال و مجـد و شـان — کـس نـه بینـد انـدکی نـام و نـشان
بـت شـکن سـلطان محمـود دلیـر — نـابغ زورآوران در دار و گیـر
رفتـه در کـنج لحـد در خـواب مـرگ — نی شکوه سلطنت نی ساز و برگ
اشـکها بـر خـاک پـاکش ریخـتم — شـعلهٔ از سـوز دل انگیخـتم
نالـه هـا کـردم کـه ای مـرد غیـور! — ای بـدولت محـو آثـار فجـور
ای کـه در دل نـور قـرآن داشـتی — بـا خـدایت بـود دائـیم آشـتی
تـازه تـر کـردی تـو آئـین عمـر — ای زتـو اسـلام را شـانی دگـر
وحـدت از تیغـت گرفتـه آب و تـاب — دیـن حـق را بـودهٔ چـون آفتـاب
آبـروی دیـن یـزدان بـودهٔ! — گـر فـزون گـردد تـو اش افـزودهٔ[2]

---

[1] حضرت شاهنشاه محمود غازی. [2]ابیاتیکه بعد ازین در بین علامت "   " گرفته شده، تضمین است از کلام حضرت علامه دوکتور اقبال شاعر اسلامی هند.

برهمن از آفتاب نوریاب — تا رسانیدی بدو "ام الکتاب"
دین حق را دادهٔ فر دگر — ای زتیغت نور ایمان جلوه گر
از چه در خاک سیه خوابیدهٔ؟ — پیکر ما را تو بینا دیدهٔ

"خیز، و اندر گردش آور جام عشق
در قهستان تازه کن پیغام عشق[۱]"

ای فقیر صاحب شمشیر ما! — شاه ما سلطان کشورگیر ما!
ای فزوده دین حق برتر زتو — دیدهٔ اسلام روشن تر زتو
شعلهٔ توحید حق افروختی — کفر و الحاد و ضلالت سوختی
رخش همت تاختی در هر طرف — بهر نشر دین حق بستی تو صف
ای شهنشاه رموز آگاه حق — ای زآئین عمر خوانده سبق
تیغ تو هرگز نشد اندر نیام — بر روانت باد از ما صد سلام
گمرهان را دین حق آموختی! — رهروان را زاد ره اندرختی
پس کنون برخیز و بین ای شهریار — مسلمین در قعر بستی سر دچار
بیخبر از حرب و ضرب این و آن — بی خبر از رستم سیر رهروان

"باز این اوراق را شیرازه کن
باز آئین محبت تازه کن!"

شعله های سوز دل گشته خموش — بزم ما خالی زشمع گلفروش
سینه ها خالی زسوز و ساز عشق — طائر ما مانده از پرواز عشق
جنبشی اندر نهاد ما نماند — کوششی اندر نژاد ما نماند
در درون سینه داغ و درد کو؟ — آن دل پرجوش و آه سرد کو؟
شبنم ما را نمانده چشم تر — شمع ما از سوز پنهان بی خبر

---

[۱] این مصراع از مولوی بلخی (مولوی رومی) است.

نــی بــدورش پــر زنــد پروانــهٔ　　نــی فــرو زد از رخــش کاشــانهٔ
دور غزنــی نوبهــار[۱] مــا گذاشــت　　وان شــکوه ننگنهــار[۲] مــا گذشــت
از هــرات و بــست و بلــخ و بامیــان　　جــز تــل خــاکی نمــی یــابی نــشان
خیــز! ای شــاه غیــور مــا ببــین　　غزنــی خــود را نهفتــه در زمــین
نالــه هــای ابــشار "روضــه" ات　　یــاد دارد عظمــت پارینــه ات
"یــا رب آن اشکی کــه باشد دلفروز　　بــی قــرار و مــضطر و آرام ســوز"
"کــارمش در بــاغ و رویــد آتــشی　　از قبــای لالــه شــوید آتــشی"

اینچنین اشک روانی دیده را
دیدهٔ خــونبار حسرت دیده را

ای شهنــشاه غیــور نــامور!　　فیــضها از تربــت تــو جلــوه گــر
خــاک پاکــت دیــده هــا را توتیــا　　درد مــا را روضــه ات دارالــشفا
لمعــهٔ تیــغ تــو در کهــسار مــا　　تــاکنون تابــد چــو مهــر پــر ضــیا
ای تــرا حــق داده ائــین عمــر　　دیــن مــا را از تــو شــان و زیــب و فــر
بــت شــکن سلطان باگــاه و سریر　　شــهریار قــاهری امــا فقیــر
تیــغ "لا" را از نیــامش آختــی　　آشــکارا رمــز "الا" ســاختی
عــالمی را از ظــلام کفــر و شــین　　وا کــشیدی ره نمــودی فــرض عــین
مــسلم او تــو قــاهری اموختــه　　هــم زفیــضت دلبــری اندوختــه
قــاهری بــا دلبری آئــین تــو　　زاد عقبــی از جهــاد تمکــین تــو
خیــز و مــا را از زیــان ســودی بــده　　شــعلهٔ، داغــی، دلــی، دودی بــده
وه کــه رفــت اکنــون تــوان مــسلمین　　پــر شــکوه بــود از تــو شــان مــسلمین

---

[۱] نوبهار بلخ در اعصار تاریخی وطن، مدنیت مشعشعی را گذشتانده است.

[۲] مدنیت بودائی هده و وادی ننگنهار، از مشهورترین مدنیت های تاریخی وطن ماست.

فطـرت سـیمائی مـا خفتـه اسـت　　ذوق جنبش سر بسر خوابیده است
رشتهٔ وحدت زدست ما گسیخت　　خاک خواری بر سر آفاق بیخت
"مـن شنید ستم زبناض حیات"　　"اختلاف تست مقراض حیات"

"از یک آئینی مسلمان زنده است
پیکر ملت زقرآن زنده است"

جستجوی و قاصد

ای صبا پیک گرفتاران غم　　یکنفس در روضهٔ غزنی بچم
باز رنگ گلستان را تازه ساز　　روی خوبان چمن را غازه ساز
لاله هـای گلشن غزنی نگر　　داغها بر سینه و خونین جگر
یاد آر، از دور فرخ فال او　　کن گذر! بر برج و بر اطلال او
روضه و مینار و اطلالش ببین　　یادگار دور اجلال ببین
بر مزار آن سنائی در گذر　　مرقد پر فیض سلطان را نگر!
سوزش داغ کهن را تازه ساز　　آب و تاب انجمن را تازه ساز
یکجهان آبرو را خفته بین　　اندرین خاک سیه زیر زمین
اندرینجا راد مردان خفته اند　　شهریاران پادشاهان خفته اند
تل خاکش بنیهٔ اجداد ما　　پیکر آبای نیک راد ما

تا نرنجد روح اجداد کریم
اندکی آهسته پانه ای نسیم!

ای صبا، ای پیک فرح فال ما　　آگه از ماضی و هم از حال ما!
کن گذر بر غزنی مینو نشان　　اشکها بر خاک محمودی فشان
عرضه ده کای شهریار نامور!　　باری از کنج لحد بر دار سر
تیغ تیزت زنگ غفلت خورده است　　درنیام نامرادی خفته است

عصر نو نیرنگ ها انگیخته   بر مسلمان خاک ذلت بیخته
ناله ها بی تاب و دلها دردمند   اشک ها خونریز و پیکرها نژند
عزم صدیقی و فاروقی نماند   شوکت ایوب و سلجوقی نماند
فر غوری سطوت افغانیان   شان هوتک شوکت درانیان
مجد و شان احمد[۱] و محمود[۲] ما   مایهٔ عز و علا و سود ما
چون زدست ما برون شد لاجرم   کار ما افتاده باندوه و غم

این بود امروز کیف حال ما
تا چه خواهد گشت استقبال ما؟

آواز نیاکان

با تو گویم شرح درد اندرون   وا نمایم راز پنهانی برون
از صبا پیغام نو آورده ام   نکته ها از خاک غزنه چیده ام
ناله ها از خاک خاموش بلند   کای خلف، ای پور ما ای ارجمند!
زندگانی را بقا از کوشش است   رمز و سر زندگانی کوشش است
گر همی خواهی تو اسرار حیات   واکشایم عقده از کار حیات
موج را جنبش محیط زندگی   گر نه جنبد میرد از افسردگی
ای ترا داده است حق عزم متین   پنجه است از کوهسارت آهنین
در هر وقت خون گرم سالفین   در نهادت نور ایمان و یقین
کوششی کاین سر مرگ و زندگی است   کوششی، کاین رمز خوش فرخندگی است
از فروع نور خود آگاه شو!   واقف اسرار الا الله شو

---

(۱) اعلیحضرت احمدشاه بابای غازی. (۲) شهریار محمود هوتک فاتح.

شعلۀ وحدت بکوشش برفروز "اندکی خود را درین آتش بسوز"

"ای امانت دار تهذیب کن!
پشت پا بر مسلک آبا مزن!"

نکته ها گویم زاسرار وجود وا ... پرده از کار وجود
با تو گویم رسم و آئین حیات نکتۀ از رمز تلقین حیات
"زندگانی از خرام پیهم است برگ و ساز هستی موج از رم است"
گر همی خواهی حیات جاودان یا رهائی از فریب این و آن
صحنۀ دنیا مقام جستجو است از تنازع للبقایش آبرو است
ای دلت جولانگۀ نور خدا هان شنو از خاک آبا این صدا
از فروغ شرع حق افروز دل غیر قرآن هر چه پیش آید بهل
"مسلم استی دل باقلمی مبند گم مشو اندر جهان چون و چند"

"سیر دل کن هان که در پهنای دل
می شود گم این سرای آب و گل"

ای خلف ای پور امروز پدر! با تو گفتم پند جانسوز پدر
زان فروغ شعلۀ دیرینه ات شمع نو افروختم در کلبه ات
از نیاکانت گرفتم این پیام بر روان شان تحیات و سلام
با تو گفتم سر بسر این نکته را نالۀ اجداد غزنی خفته را

خیز! و اجزای پریشان زنده ساز
در کهن گیتی زنو هنگامه ساز

(انتها)

سلسله افکار پریشان:

درد دل

تقدیم

بمسلمان کنونی

عبدالحی حبیبی (قندهاری)

ا دلو ۱۳۲۶

(۱۹۴۷)

مقدمه

درد دل مرحوم پوهاند حبیبی

نه تنها اکثر مردم قندهار، بلکه فرهنگی های معاصر افغان و دانشمندان افغان شناس کشورهای مجاور و جهان غرب مرحوم پوهاند عبدالحی حبیبی (۱۲۸۹ – ۱۳٦۳/ ۱۹۱۰ – ۱۹۸۴) را می شناسند که یک مؤرخ، ادیب، زبان شناس و نامه نگار نامی افغانستان معاصر بود، ولی شاید کمتر اشخاص از شاعری موصوف در هر دو لسان پښتو و دری آگاهی داشته باشند.

اکثر پښتونها در جوانی شعر میگویند ولی با مرور زمان فقط عده معدودی به شعر و شاعری دوام میدهند و دیگران پیشه های مشابه دیگری را اختیار میکنند. این حال بر مرحوم پوهاند حبیبی هم کم و بیش صدق میکند. درد دل که گزیده اشعار دری موصوف میباشد دوره اولی زندگی او را تا ۱۳۲٦/ ۱۹۴۷ در بر میگیرد. گر چه موصوف بعد از آن هم شعر گفته ولی درین دوره تا وفات خود در ۱۳٦۳/ ۱۹۸۴ عمدتاً در تاریخ نویسی بمفهوم وسیعی اشتغال داشته است، در عین حال که تعدادی از مؤسسات علمی، نامه نگاری، فرهنگی و تربیتی را اداره کرده و هم زمانی در سیاست عملی نقشی ادا نموده است. محصولات فکری یا آثار موصوف در رشته های یاد شده فوق الذکر در شکل مقاله ها، رساله ها و کتاب ها در دری و پښتو برای من از حساب بیرون است. این آثار محصول فکر کسی است که تحصیل منظم رسمی بیش تر از شش سال نداشت، ولی تا اخیر حیات خود پیوسته طالب العلمی نمود. درین مشغله در دوره اول حیات در زادگاه خود در قندهار از علمای جید آموخت و بعد عمدتاً در کابل و هم در ایران و پاکستان با دانشمندان کشور، منطقه و جهان در

چنان سیمنارها سهم گرفت که ثقافت، تاریخ و زبان یعنی مظاهر تولیدات انسانی و هویتی موضوعات بحث را تشکیل میداد. با استفاده از حافظۀ سرشار، مخیله قوی و مساعی پیگیر و همچنان از طریق زبان های انگریزی و عربی از چنین مجامع علمی وسیعاً استفاده نمود و جهان بینی خود را وسعت بخشید. او هم چنان در جستجوی نسخه های قلمی قدیمی بر آمد و آنچه یافت با نشر آن و انضمام حواشی، تفسیرها و تحلیلات خود بر آنها زبان مادری خود، پښتو را غنی تر ساخت. در زمینه کشفیات هم پیش کرد که مورد قبول تمام دانشمندان تاکنون واقع نگردیده است.

مشغولیت فکری موصوف موضوعات مختلف فرهنگ و تاریخ افغانستان و همچنان ادبیات و اشعار کلاسیک زبان پښتو را تشکیل میدهد. عمدتاً در نتیجه کوششهای علمی او و اقران او است که افغانستان شناسی در قرین بیستم ابعاد بیش تری پیدا کرد. موصوف شاید در جهت کسب علم و شناسائی آن بدیگران دانشمند افغان کم نظیر در همین قرن بوده باشد. پس بیجا نیست گفته شود که مرحوم پوهاند عبدالحی حبیبی از جمله آن دانشمندان ممتاز افغان میباشد که در حیات اجتماعی و سیاسی اثر بجا گذاشته و با آثار بیحساب علمی مقام خود را در تاریخ فرهنگی افغان برای همیشه ثبت نمود.

درد دل تراوش ذهنی دوره سی و هفت سال اول زندگی مرحوم حبیبی در قندهار و کابل میباشد. موصوف در این دوره که باعلمای جید قندهار محشور بود اساسات تعلیمات اسلامی، فلسفه و تصوف را آموخت و از آثار علماء و شعرای کلاسیک استفاده نمود. درین دوره بیش از دوره ۳۷ساله دوم زندگی اش تفکر و تحلیل او آنچنانکه از اشعارش معلوم میگردد از روی قالب و سرمشق مفاهیم اسلام عنعنوی سر و صورت گرفته و بهمین سبب است که موضوعات و مفاهیم اسلامی در اشعارش متبارز تر میباشد. اینکه موصوف این مجموعه شعری خود را به "مسلمان کنونی" تقدیم نموده این حقیقت را نشان میدهد. در زمینه تا جایی پیش رفته است که خوش بینی از حد زیاد را نثار مسلمان نموده است:

از تـــو آمـــد راه و رســـم بهتـــری　　نـــوع انـــسان را تـــو دادی برتـــری
تخـــم انـــصاف و مـــروت کاشـــتی !　　ابـــن آدم را تـــو دادی آشـــتی
از تـو شـد گـم اخـتلاف آب و خـاک　　آدمیـــت را کـــشیدی از مغـــاک
از تو روشـن چهر عدل و رحم و داد　　ای مسلمان ! ایزدت رحمت کناد !

این حرف یک نمونه از موضوعات مشابه زیاد اسلامی از اشعار اولی وی بشمار میرود که شاید همه آن معرف ذهنیت مسلط در نیمه اول قرن بیستم در قندهار بوده باشد. نتیجه منطقی این نوع ذهنیت این میشود که در حق اروپا یا بعبارت دقیق تر اروپای غربی که ممثل اصلی عیسویت دانسته میشود و قرنها بر مشرق زمین بشمول کشورهای اسلامی سایه استعماری افگنده بود، روحیه انتقادی نشان داده شود، مثلیکه شاعر حبیبی در همین بخش انتقاد خود با الهام از شعراء و متفکرین کلاسیک بخصوص متفکرینی که شرقیان را تنویر نموده است، چنین کرده است. باینصورت مرحوم پوهاند حبیبی حلقه سلسله تفکر عنعنوی اسلامی خوانده شده میتواند. اما موصوف باین خلاصه نمیشود زیرا او هم بمثل انسان های دیگر ابعاد وجودی داشت بطوریکه حفظ و بقای آن را در وجود افغان وابسته میدانست و برای این کار بر "وحدت و نظام مشترک" اصرار مینمود که در نظرش "علت العلل سعادت افغان" میباشد. باین منظور پیامهای پیر روښان، خوشحال ختک و احمدشاه درانی را که از جمله مؤسسین افغانستان میباشند در همین اشعار رسانیده است و "ملت افغان" را اینطور معرفی نموده است :

در میـــان آسـیا، قـومی اسـت حُـر　　قلـب او از مهـر یزدانـی اسـت پـر
مردمـانش را مناعـت بـسکه هـست　　چـرخ گـردون را همـی داننـد پست
آهـن افرنـک در دسـتش گـداخت　　حـق ز تیـغ او بلنـد آوازه سـاخت
سخت کوش و راست خوی و پاک دل　　همچـو او نامـد بـدور آب و گـل
در زمـــان بنـــدگی ازاده خـــو　　قهرمانـــان را نکـــردی ســـر فـــرو
گـر چـه اسـکندر بیامـد بـا شـکوه　　فـــر او افـــزود یونـــانی گـــروه
گـر چـه چنگیـز و تِمـر تازیـد سخت　　آسـیا را هـم نگـون گردیـد بخـت

نــــام اقـــــوام از رخ گیتـــــی زدود　　آدمــــی را تیرگـــی زیـــشان فـــزود
آســـیا ویرانـــه شــد زتاخــت و تــاز　　در نــشیب افتــاد قــومی ســرفراز
لیـــک در کهـــسار قلـــب آســـیا　　بــود افغــانی چــو کــوه خــود بیــا

در همین سلسله پیام هایی دارد بنام جنگ با استبداد و آزادی و استقلال. در مثنوی پیغام شهید که در سال ۱۳۱۰/ ۱۹۳۱ در جریدۀ طلوع افغان نشر شده به قوم پښتون خود هم پیامی دارد:

بشنو ای پښتون با صدق و صفا!　　حــافظ کهــسار قلـــب آســـیا!
گــر بزرگـــی خــواهی و آزادگـــی　　یـا چـو اسـلاف غیـورت زنـدگی
اولاً پـــښتو لـــسانت زنـــده ســاز　　هم برین شالوده کاخت بـر فـراز
قــصر ملیــت بــران تعمیــر کــن　　تـا تـوانی تکیـه بـر شمشیر کن!
ای نـــژاد پـــاک و قـــوم نـــامور　　در عروقـت جوشـش خـون پـدر
گویمــت از نکتــه هــای زنــدگی　　گــر تــو داری ادعــای زنـــدگی
پـس لـسانت رکـن ملیـت شـمار　　در رۀ احیـــای آن همـــت گمـــار

چنین معلوم میشود که مرحوم پوهاند حبیبی در واقع پښتون امروز را از اجرای این نوع کارنامه ناتوان میدید چون وی را بفکر دیگران باین الفاظ هم یاد میکند:

"وای قومی کشتۀ تدبیر غـــیر
کار او تخریف خود تعمیر غیر"

همین فکر در سالهای اخیر زندگی مرحوم پوهاند حبیبی از طرف قومی های خودش بنام خلقی ها که با الهام از استعمار سرخ عمل مینمودند در وطن مالوف خودش در عمل پیاده میشد که وی در شعر پښتو بنام "سره وبا" چنین ترسیم مینماید:

چــې گـډه پـه وطـن سـوه سـره وبـا کلـې پـه کلـې
د خـدای مـسلمانان ئـې کـړل تبـا کلـې پـه کلـې

مرگـــو ده را بللـــې، دې ددانـــو مرتـــدانو
سـړه کـړه نـامرادیو د مـرګ خـوا کلـي پـه کلـي
اجـل دئ چـې راوزي لـه توپـو، لـه مـشین ګڼـو
ځـــوانۍ دي رژولـــې دې بـــلا کلـــي پـــه کلـــي
سـپېره کـړل بمبـاریو ودان کلـي، شـنه کـښتونه
ټـانکونو بورجلونـه کـړل بېـدیا کلـي پـه کلـي
بمونـــه شـــپه او ورځ اوري د روس لـــه جهـــازونو
سـړې وینـې دي بهانـدې شـا و خـوا کلـي پـه کلـي
ځنګلونـه د دې پـاکو غـرو طعمـه سـوه د ناپـالمو
وریتېـږي پـه دې اور کـي پـښتونخوا کلـي پـه کلـي
صـرفه نـه پـر وړو، نـه پـر زړو سـته، نـه پـر ښـځو
کـشتار دئ، قتـل عـام دئ بـرملا کلـي پـه کلـي
پراتــه دي ګـام پـر ګـام د شـهیدانو پـه سـرو وینـو
لـو ګـډ د ژوندانـه دئ نـن سـبا کلـي پـه کلـي
د غوښـو پـه خـوراک ئـې ځنـاور رسـېدای نـه سـي
هـوا سـوه لـه لاښـونو څـه خوسـا کلـي پـه کلـي
وطـن سـو سـره بتـۍ پکـښې نېنـې دي د سـرونو
ځوانـان د پـښتنو سـوه نیمـه خـوا کلـي پـه کلـي
سـرونه سـول بـې بیـې، ژوندونونـه بـې ارزښـته
اوس وینـــې د ســـړو ســـولې وړیـــا کلـــي پـــه کلـــي
سپکتیا وهـل کوټـل، بنـد و زنـدان، ژوبلـي مرګونـه
نـصیب د خـان، بـډای، شـیخ و مـلا کلـي پـه کلـي
واړه یتـیم یـسیر، مېرمنـي کونـډې، بـوري، وراري
کمبلـــي دي هـــواري، د پاتـــا کلـــي پـــه کلـــي

ښـراوي دي، ژړاوي دي، چيغـاري دي، کوکـاري
سـرې سـاندي دي د بـورو هـره خـوا کلـي پـه کلـي
تـاړاک د چنګيزيـانو مـو اوس هېـر سـو، چـې رالـوېږي
دا ټکـــي د خلقيـــانو لـــه تنـــا کلـــي پـــه کلـــي
پـــه سـيله بـــه سـلاو پـــه وسـلو ئـــې وژل کېـــږو
پـر روس مـو ځکـه پـور ده خـون بهـا کلـي پـه کلـي
مـوږ هـم آخـر بـشر يـو، د کـريملين صـوبه دارانـو!
پر څه مو پـه خپـل ملک کـي کـړو تبـا کلـي پـه کلـي
د زوي زړه مو تر خولـه سـه موږ مو تـپ پـه سـره وبـا کـړو
پــه خپــل وطــن مــو گــډه ســه وبــا کلــي پــه کلــي
کانـه [ټـول] مـدعيان دي، د بـشر د حـق غوښـتلو
هـيڅ نـه اروي، دا زمـوږ د غـم غوغـا کلـي پـه کلـي
اې لويه قدير خدايه! دغـه خواست مـو تـه قبـول کـړې
خلقيـان د دې وطـن کـړې پـو پنـا کلـي پـه کلـي

سـفاکی خلقـی هـا و همچنـان سـفاکی دوره بعـدی اسـتیلای سـرخ کـه مرحـوم پوهانـد حبیبـی در چـار سـال اول آن زنـده بـود خوشـبینی موصـوف را هـم در مـورد مسلمان و هم در باره پښتون شاید از بین برده باشد.

پوهاند داکتر محمدحسن کاکړ

کلفورنیا، امریکا

نوامبر ۱۹۹۹

به خواننده افکار

"درد دل" دارد همی وضع شگرف
با تو دارم همدم من! یکدو حرف

آنچه دل فرمود گفتم بی کمی
باز گفتم از مقام آدمی

گرچه باشد قصه کوته بیگمان
عشق سازد بهر خود صد داستان

من نباشم شاعر آتش نفس
"درد دل" باشد متاع من و بس

(ح. پریشان)

قرن بیستم

قرن بستم عصر غدر و خون و جنگ
آنکه گوید قرن تهذیبش فرنگ

قرن خونریزی، و گرگی و نزاع
شرمها دارد ز اوضاعش سباع

گرگ و کلب و شیر خونخوار و پلنگ
دارد از وضع اروپا شرم و ننگ

آدمیت لکه دار وحشت است
بو البشر زین عصر نو در نفرتست

وحشتی در پردۀ تهذیب نو
می نماید کشت آدم را درو

ظاهرش زیبا و نرم و دلکشا
باطنش پرزهر و پر مکر و دغا

الامان از تیغ خون آشام وی
صبح آدم گم شده در شام وی

آدمیت از نهیبش در خطر
وای ازین تهذیب و این علم و هنر

روح انسانی ازو در دست مرگ   از سمومش[1] باغ ما بی شاخ و برگ
زهرها در جام ما از دست وی   قلب آدم خونچکان از شست وی
آنکه علم وی ددی آدم کشی است   ماسوای شیوهٔ آدم گری است
هر که دارد قوهٔ جنگ و نبرد   بینوا از دست وی جانی نبرد

همدرین قرن فن و علم و هنر
هر طرف دارد با قرانش ظفر

بسکه دارد عصر نو طور شگرف   طرز حرفش ماسوای نحو و صرف
با تو گویم منطق عصر نوین   لحظه ای کیف اروپا را ببین
یکطرف خیزد صدای امن و داد   بینوایان را کسی دادی نداد
میخورد خون ضعیفان نژند   هر که آمد در تمدن سربلند
نیست جائی پاس ناموس ملل   الفغان از قولهای بی عمل!
در اروپا نیست رحم و عاطفه   الامَانَ مِن ظلِم قَوم غاصبه
"زندگی را بر تنازع شد اساس"[2]   گفت دانشمند قوم ناسپاس
طرح عصرنو برین شالوده ریخت   گرد وحشت را بر آدمزاد بیخت
گفت آدم را توئی بوزینه زاد   پیر مغرب رأی دانشمندانه داد
زین سبب انسان باعقل و شریف   گشت با حیوان لایعقل ردیف
خون نوع خود خورد از ابلهی   ابن آدم زآدمیت شد تهی
سینه ها خالی زدل، دل شد قسی   صد فغان از وحشتت ای مغربی!
آدمیت از تو برباد و خراب   مرحبا! ای مغرب عالیجناب!

---

[1] باد سموم.

[2] اشارتست به نظریهٔ نشو و ارتقای داروین دانشمند انگلیسی، که اصل انسان را یك نوع بوزینه می شمارد، که از آن ارتقا کرده است.

ای تـــرا دعــوای عقــل و فلــسفه　　لیــک اولادت نباشــد جــز ســفه
تیـغ هــای شــان بجــان یکــدیگر　　آدمیـــت را ز تـــو صـــد ها ضـــرر
تـــا بقیـــد مـــادهٔ افتـــاده ای[۱]　　روح معنـــی و حقیقــت کــشُته ای!
جسم بیجانی و روحت بسمل است　　عقـل تـو پابند ایـن آب و گـل است
نغمــهٔ از بانــگ نــی نــشنیده ای!　　در پلیـــدیهاي جـــسم افـــسرده ای

"آتش است این بانگ نای و نیست باد[۲]
هـــر کــه این آتش ندارد، نیست باد!"

بـــا تـــو گـــویم مـــاجرای دلنـــشین　　ایـــن ســخن هــا را بچــشم کــم مبــین
قرن بستم عصر علم و دانش است　　عـصر تهـذیب و تمـدن، بینش است
ابـــن آدم از فیـــوض علـــم نـــو　　چـون غرابـی مـي پـرد در بـین جـو
یـــا چـــو مـــاهی در میـــان بحـــر و آب　　بهـر جنـگ زنـدگی در پـیچ و تـاب
اینهمـه از فیض علم و صنعت است　　از کمـــالات فنـــون و حرفـــت اســـت
آدمـــی از گـــردش و دور مـــواد　　اینچنـــین شـــالودهٔ رفعـــت نهـــاد
اینهمـــه اطـــوار دور مـــاده اســـت　　علـم و فـن را هـم ازو شـالوده است
علم و فن در عصر نو بس مرتقی است　　کاشـف اسـرار هـر چیـز خفـی است
لیــک نــشو و ارتقــای علــم و فــن　　آدمیـــت را بـــود بـــس ریـــشه کـــنَ
میکـــشد احـــساس و روح آدمـــی　　هـــم ازو آثـــار وحـــشت شـــد جلـــی
مـــاده را بخـــشد بـــروح مـــا ظفـــر　　جسم ازو خوش، روح را باشد ضرر
دل ازو پر پیچ و تـاب و رنجش است　　زو روان آدمـــی در نـــالش اســـت
دل تپــد در ســینها از تــرس و بــیم　　جـــان آدم را ز تـــیغش تـــن دو نـــیم

---

(۱) اشارت بماده پرستی مغربیان.

(۲) تضمین از مرشد رومی.

بهر سود تن کند جانرا زبون　　آدمیت گشت زینرو سرنگون

اندرین آشوب دور پر فتن
ریختم بنیاد طرح این سخن

از حیات عصر نو نالان شدم　　"جفت خوشحالان و بد حالان شدم"
نالها دارم ازین عصر فتور　　می نمایم پرده از اسرار دور
میدهم وضع کهن را آب و رنگ　　میکنم با ماده و تهذیب جنگ
قصه ای از جان و معنی سر دهم　　این جهان را رونقی دیگر دهم
نالها و شورها، فریادها　　صیحه های روح سوز و دادها
میزنم در گوش تو نوع بشر!　　تا کنم از درد و درمانت خبر
تا که افتادی بزندان مواد　　روح تو از عالم بالا فتاد
تیغ کین را بر برادر آختی　　نرد ناکامی بگیتی باختی!
ای بشر ای نایب پروردگار!　　ای خلیفه[3] راز دار سر کار!
ایکه داری خلعت احسن ببر[1]　　میروی تا درک اسفل بیخبر
تا کشیدی دشنهٔ سفک الدماء[2]　　خونچکان از علم تو جیب سماء
الامان گوید ز فنت اهرمن　　علم تو شیطان فزا، آدم شکن
داده ای اسِ خلافت را بباد　　آفرین بر علم ناکام تو باد
مرشد رومی طبیب جسم و جان　　آدمیت را ازو تاب و توان
داد مغرب را پیامی بس بلند　　گفت حرفی همچو گوهر ارجمند:

"علم چون بر سر زند ماری شود
علم چون بر دل زند یاری شود"

---

[1] و لقد خلقناه في احسن تقويم ثم رددناه اسفل سافلين.

[2] من يسفكُ الدماء...

[3] اني جاعل في الارض خليفه.

علم اول را شمر علم اروپ — آنکه برباد است ازو سلم اروپ[1]
علم دیگر را شمر علمیکه حق — داد آدم را ازو درس و سبق[2]
علم اول درس جهل و کشت و خون — علم دیگر صلح و عشق ذوفنون
علم اول حامئ جسم و مواد — علم دیگر ماحئ جهل و فساد
علم اول ماده پرور جان زدا — علم دیگر جان و تن را دلکشا
علم اول حامی وحشتگری — علم دیگر راه آدم پروري
این دل و جانرا دهد ذوق و نشاط — آن کُشد احساس و عشق و انبساط
این بانسان میدهد قلب غیور — آن کند ویرا خصیم و هم شَرور
اینبرد ما را براه مستقیم — آن کند در جهل و مادیت مقیم
این ببخشد مرد را روشن روان — آن دهد ویرا توان بازوان
این بود سر چشمهٔ عشق نفیس — آن بود زایندهٔ فکر خسیس
این بود دین خدا را رهنما — آن بود سر چشمهٔ مکر و دغا
این برد انسان ما را در بهشت — آن کند پابَند اوهام کنشت
این ببخشد صلح و ذوق و آشتي — آن کند حرص و سبوعیت قوي
این دهد خُلق شریف و دردِ دل — آن دهد آز جهان آب و گل
این ببخشد قوهٔ خلق نکو — آن بریزد آدمی را آبرو
این برآرد پرده از سر حیات — وا نماید راه کشف کاینات
میرساند نوع انسانرا بعرش — می برد وی را زپستیهاي فرش
قلب روشن سینهٔ گرمي دهد — عشق شور انگیز و آزر می دهد
میکند ما را بیزدان آشنا — می شود ما را همانا رهنما

---

(۱) سلم: صلح

(۲) و علم الآدم الاسماء کلها.

میدهد بالیکه از وی میتوان ‌‌‌ کرد سیر گنبد نه آسمان

این بود اصل مقام آدمی
مقصد تخلیق و کام آدمی

طغیان انسان از خدا

و نمایندگی هتلر از دنیای طاغوت بحضرت انسان

پیشوای مادئ المانیان ‌‌‌ قاید و سرگلهٔ حیوانیان
هتلر آن انسان آهن دست و تن[1] ‌‌‌ می نویسد در کتاب "جنگ من"
جنگ را داند اساس کاینات ‌‌‌ زو شمارد رونق دادِ حیات
نوع انسانرا به تفریق نژاد ‌‌‌ مینماید دعوت قتل و فساد
او همی گوید که نسل آریان ‌‌‌ هست خلاق تمدن در جهان
باید این قوم نکو زاد شریف ‌‌‌ برتری یابد همانا بر حریف
هر طرف بر نوع خود یابد علا ‌‌‌ تا دهد نوع بشر را اعتلا
باید این گرگان آدم روی و رنگ ‌‌‌ هر طرف با پنجه و دندان و چنگ
بر درد اولاد آدم را چنان ‌‌‌ تا که خیزد نالهای الامان
بعد ازان آقا و بادارش شوند ‌‌‌ پوست اقوام ضعیفی را کنند
این بود آرای آن مرد غیور ‌‌‌ قاید انسان بدور پر فتور
این بود چون منطق قرن جدید ‌‌‌ نوع انسانی را دهد ایدون نوید :
کاینچنین قواد با عزم و جنون ‌‌‌ زود سازد نوع انسانرا نگون
زودتر انسان حیوان خوی نو ‌‌‌ می طرازد رنگ نو بر روی نو

---

[1] اشارت بکتاب هر هتلر قاید بزرگ المان که نامش "جنگ من" است، و دران نژاد جرمن آریائی را بجنگ و غلبه بر دیگران حق میدهد، و دیگران را حق غلامي و قبول اثر نیز نداده. این ابحاث در حین نشر کتاب مذکور پیش از جنگ دوم سروده شده بود.

نوع انسانرا کند حیوان صفت   میکشد روح تمدن، معرفت
میکند طغیان قانون خدا   می پرستد جنس مادون خدا
لیک خلاق جهان خیر و شر   دفع سازد زآدمی دیو ضرر
بهر فرعونی است موسی در جهان   بو لهب را، احمد (ص) مرسل بدان
این نماید دفع طغیان دگر[1]   آن کند جبران و دفع این ضرر
این بود نظم بدیع کاینات   این بود سری زاسرار حیات
دست بالائی زدشت هست و بود   می نماید نظم این دار وجود
دفع هتلر میکند با دیگری   دیگری را آفریند هتلری
این بساط و این جهان گیر و دار   مظهری بهر صفات وی شمار
لیک چون آدم برامد از جنان   این سرای آمد برای امتحان
تا کدام یک از خدای و اهرمن   می پرستد آدمی، بین فتن
میکند طاغوت روح او هدف   یا خدایش می برد بر هر طرف؟
اندرین قرنیکه قواد ملل   با هزاران حیله و مکر و دغل
باز افسردند انسانی روان   همرهی کردند با اهریمنان
هر طرف هنگامهٔ آدم دری   میدهد گرمی به کردار ددی
محور روما و برلن گرمتر[2]   لینی از هتلر نباشد نرمتر
هر یکی داد فضولی میدهد   همچو گرگی جسم همنوعی درد

این بود طغیان این نوع دوپا
از نوامیس شرف، هم از خدا

---

(۱)و لولا دفع الله و الناس بعضهم ببعضٍ لفسدت الارض (الآیه). (۲)محور روما و برلن در سیاست جنگ دوم اهمیتي داشت، که بنیهٔ آن بر فاشیزم استوار بود، پیشوایان آن هر هتلر المانی و موسولینی ایتالوی قربان این سیاست گشتند، که ملل ناتوان را نابود می ساختند.

در بیان آنکه مسلمان چکند تا از طوفان قرن بیستم نجات یابد؟

بحث تقلید اسلاف

اشک گرمی دارم و خون جگر — ناله ام از درد پنهان پر اثر
صیحهٔ از سوز دل آرم برون — تا فزاید سوزش و درد درون
یک نفس با من نشین ای بد نصیب! — پور خاور اي مسلمان، اي نجیب!
تا که سازم تازه اندوه ترا — پر زشوری دشت و هم کوه ترا
یاد آرم روزهای روشنت — آن بشر خواهی، بشر پروردنت
از تو آمد راه و رسم بهتری — نوع انسان را تو دادی برتری
تخم انصاف و مروت کاشتی! — ابن آدم را تو دادی آشتی
هر کسی از اسود و زسرخ و زرد — تکیه بر اخلاق و بازوی تو کرد
پروریدی هر کسی را بی خلاف — هم کشیدی ریشهٔ هر اختلاف:
اختلاف جنس و آئین و نژاد — اختلاف خون و بُعد اندر بلاد
اختلاف کیش و دین و رسم و راه — اختلاف رنگ اسپید و سیاه
تو ندای "الاخوت" داده ای! — نوع انسانرا معلم بوده ای!
از تو شد گم اختلاف آب و خاک — آدمیت را کشیدی از مغاک
از تو روشن چهر عدل و رحم و داد — ای مسلمان! ایزدت رحمت کناد!

تاجدار ارض "کَرّمنا" ستی!
مالک ملک خدا هر جاستی!

ای مسلمان! عصر نو داری به پیش — عصر جنگ و عصر زهر، و عصر نیش
اندرین عصر فتور و امتحان — حفظ خود را با چه کردن میتوان؟
این سخن را گفته دانایان بسی — فکر خود را وانموده هر کسی
با تو دارم اندرین دارِ مصاف — گفتن بیباک و حرف صاف صاف

گـر تـو خـواهی ارتقـا در قـرن نـو — گـر همـی جـوئی بقـا در قـرن نـو
گـر همـی خـواهی حیـات جـاودان — یـا همـی جـوئی سـعادت در جهـان
یـا اگـر خـواهی تـو آن مجـد کهـن — نکتـه هـا گـویم بتـو بـشنو زمـن!
چنـگ در دامـان حبـلُ الله زن — پـا بـروی جملـه غیـرُ الله زن
بـازده در گـوش ابنـای بـشر — نعـرۀ توحیـد از هـر بـام و در
بـاز ایـن بتهـا شکـستن میتـوان — طـرح نـو از خـود فگنـدن میتـوان

کیش اسلاف غیورت زنده ساز
باز در دنیا زنو هنگامه ساز

لا یصلحُ آخر هذه الامةِ الا بما صلح اولها

مالـک آن دانـای اسـرار وجـود[۱] — واکـشوده عقـده از کـار وجـود
سـر مـوت و زنـدگی بـر مـا نمـود — عقـده از اسـرار لاینحـل کـشود
گفـت آن دانـای راز زنـدگی — داد پیغـام ره فرخنـدگی:
امـت مـسلم اگـر خواهـد ظفـر — تـا کـشد رخـت سـلامت را ببـر
بایـدش محکـم گـرفتن بـا دو کـف — دامـن تقلیـد اجـداد و سـلف
بایـدش تحقیـق در تقلیـد شـان — زانکـه هـر آئـین کهنـه، بـی گمـان:
بـا مـرور عـصر و رفتـار قـرون — مـی شـود از خلـط بـدعت واژگـون
لاجـرم رجـع اصـول اولـش — مـی سـزد تـا بـاز سـازد افـضلش
مبـدأ آئـین بـود روشـن چـو خـور — آخـرش بـا تیرگـی گـردد کـدر
اولـش روشـن بـود همچـون چـراغ — آخـرش تاریـک و تـار و داغ داغ

---

[۱] حضرت امام مالك بن انس (۹۳-۱۷۹ هـ)

اولش پرتاب و تب پرسوز و ساز — نعرهٔ توحید او شد دلنواز
آخرش از خلط هر سحر و فسون — بینوا، بیچاره و زار و زبون
مطلعش زیبا چو مهری دلفروز — مقطعش چون قلب ما بی ساز و سوز
تا نخیزد از حرم بانگ بلال — تا نه رخشد تیغ خالد چون هلال
تا نباشد آن نوای راستین — تا نه آید باز حزب المؤمنین
تا که حزب الله نخیزد در جهان — تا نسازد کار و بار امتان
تا که عدل و صدق صدیق و عمر — این جهان را رونقی بخشد دگر
تا نیاید فقر و شاهی را وفاق — تا نخیزد بت پرستی از وثاق
تا نگردد سینه ها پر آرزو — گی شود چاک گریبانرا رفو؟

ای مسلمان! صاحب ذوق و یقین
خیز و باز از خود جهانی آفرین!

با تو گویم شرح دور برتری — ایکه آوردی بدنیا بهتری
تازه سازم یاد مجد باستان — با تو گویم قصهٔ اسرار جان
رهنمای ما شهٔ هر دو سرا — رحمة للعالمین، شمس هدی
فخر عالم، خواجهٔ هر دو جهان — بر روان او درود بیکران
اینچنین فرمود شاه دادگر — داد ما را درس هر فتح و ظفر
نوع آدم را براه راستین — کرد تلقین سعادت اینچنین

وقت تودیع و حج آخر ترین[1]
پندها فرمود بهر مؤمنین

---

[1] مقصد حجة الوداع است.

خطبهٔ آخرین حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم

که برای مسلمانان درین قرن بهترین راه سعادتست:

"یا ایهاالناس! اسمعوا منی اَبینُ لکم، فاني لا ادري لعلي القاکمُ بعد عامي هذا، في موقفي هذا...

ایها الناس! ان دماءکم و اموالکم علیکم حرام کحرمة یومکم هذا، في شهرکم هذا، في بلدکم هذا، الا! هل بلغتُ؟ اللهم اشهد! ایها الناس! انما المؤمنون اخوة، لا یحل لامرئ مال اخیه الا عن طیب نفسه منه. الاهل بلغتُ؟ اللهم اشهد! ایها الناس! ان ربکم واحدُ، و ان أباکم واحدُ، کلکم لآدم، وآدم من تراب، ان اکرمکم عندالله اتقاکم، لیس لعربي فضل علی عجميِ الا بالتقوی، الا هل بلغتُ؟ اللهم اشهد! الیوم اکملتُ لکم دینکم، و اَتممتُ علیکم نعمتي و رضیتُ لکم الا سلام دیناً...".

"ترجمه: ای مردم! پند مرا بشنوید، زیرا نمی دانم، که پس ازین سال شما را درینجا می یابم یا نه؟ ای مردم! همانطوریکه این روز، و این ماه و این شهر حرام است، خون و خواستهٔ یکدیگر هم بر شما حرامست. آیا من پیغام خود را بشما رسانیدم؟ ای خداوند گواه باش! ای مردم! مسلمانان برادران یکدیگراند، و بدون رضای کسی مال برادر گرفتن روا نیست، آیا من پیغام خود را بشما رسانیدم؟ ای خدا گواه باش! ای مردم! پروردگار شما یکی، و پدر شما یکی است، همه اولاد آدمید وآدم از خاک، همانا که بهترین شما پارساترین شماست، عرب را بر عجم برتری نیست، مگر به پارسائی. آیا من پیغام خود را بشما رسانیدم؟ ای خدا گواه باش! امروز دین شما را کامل ساختم، و نعمت خود را بر شما بسنده کردم، و برای شما آئین اسلام را برگزیدم...".

ای مسلمان! ای تو حق را مؤتمن — ای امانت دار تهذیب کهن!
این بود درس حیاتت از نخست — ای زدستت کار دنیا شد درست

رهنمـا درس سـعادت بـا تــو داد
"سِر مـرگ و زنـدگی بـر مـا گـشاد"

بایـد ایـن حبـل المتـین بـودن بکـف
تــا نگــردد حــق یکــدیگر تلــف

میدهــــد تلقــــین راه برتــــری
میکنـد مـا را بـه خویـشی رهبـری

نــوع انـسانرا بـه توحیـد و سـداد
میدهــــد درس مــــساوات نــــژاد

پـیش مـا مقیـاس فـضل و امتیـاز
نیکـوئی، تقـوای اسلامیست بـاز

ایــن بــود اس اســاس زنــدگی
زنـدگی جـز ایـن بـود شـرمندگی

در طریــق مــا ضــعیف بینــوا
هــست همــدوش حقــوق اقویــا

اعجمـی را نیـست فرقـی بـا عـرب
نیـست کـس را امتیـاز بـی سـبب

مـسلم آمـد مـرد حُـر انـدر جهـان
کـی فتـد در بنـد و قیـد ایـن و آن

روح مـسلم چـون شـد آزاد از سـبب
نیــست ویــرا امتیــازی در حــسب

فـرق جـنس احمـر و سـرخ و سـیاه
مـی شـمرد رکـیش اسـلامی گنـاه

جـز ره وحـدت نپویـد مـرد حُـر
مـرد حُـر را مـرد دانـا مـی شـمر!

مـرد حُـر گویـد بتـو اسـرار جـان
درس حــق از وی گــرفتن میتــوان

کـیش وی تکمیـل انـسان میکنـد
نــشو تــن، ترزیــق ایمـان میکنــد

جــان و تــن را پــرورد بــا همــدگر
نیـست تـن را بـر وجـود جـان ظفـر

تــن بــود جــانرا دریــن ره راحلــه
جـان بـود چـون خواجـهٔ ایـن قافلـه

گــر نباشــد تــن مطیــع جــان و دل
جــان مــا باشــد اسـیر آب و گــل

جـان چـو شـد در کـشور تـن پادشـاه
میکنــــد نظــــم رعایــــا و ســــپاه

تــا بــدان تــسخیر اهــریمن کنــد
آدمــــی را از شَــــرش ایمــــن کنــد

نوع آدم را صــــراط راستین
می نماید مرد مسلم اینچنین

در بیان منزلت جان و تن

و نگهداری اعتدال در بین آنها، وآفات وارده بر اسلام

جـان و تــن باشـد بهمـدیگر ممـد   تــن بـود خـادم، نباشـد ضـدوند
جـان و تـن مـسئول تقـوی و سـداد   حـق چنـین قـانون پـر سـودی نهـاد
هـر دو را وعـدو و عیـد خـوب و بـد   هـــر دو را روز جزائـــی میرســـد
هـر دو را نـام "خلافـت" حـق نهـاد   جـان ز بـالا، تـن ز آب و خـاک و بـاد
آن بـود همچـون ملایـک پـر صـفا   ایـــن ز خـــاک تیـــره میگیـــرد بنـــا
ایـن و آنـرا هـر دو بـا قـدرت سرشت   تخـم جـانرا در کـف خـاکی بکـشت
تــا کــه خــاک تیــره و تــار و نژنــد   گــردد از انـــوار روحــش[۱] ارجمنــد
مظهــر نــام "خلافــت" در جهــان   گـردد ایـن نـوع شـریف از فـیض جـان
مقـصد تخلیـق ایـن جـنس شـریف   هـست جـانی روشـنی بـا تـن حریـف
نـی بـود مقـصد کـه جـان فـرد و یـک   باشـــد انـــوار خلافـــت را محـــک
یـا بـود جـسمی تهـی از تـاب جـان   کـم بهـا باشـد همـی تـن بیـروان
پـس بـود جـان و تـن مـا چـون اسـاس   آدمیـت را دو عنـصر مـی شـناس
جـان بـی تـن را ملـک خوانـد بـشر   جـسم بـی جـانرا بهـایم مـی شـمر!

جان و تن باشد مراد آدمی
عنــصرَین این نــژاد آدمی

ای مـــسلمان! ای تـــرا حـــق داد دل   دل بدســـت آور دگرهـــا را بهـــل!
جــان و تــن را پــرورش لازم شــمار   ز اعتـــدال هـــر دو دل آگـــاه دار

---

[۱] و نفختُ فيه من روحي (الآيه).

جان بی تن را برد رهبانیت
تن چو بیجان شد شود حیوان صفت

آن بود "ویدانت" هندی بیگمان[1]
زادهٔ افکار یونانش بدان

وان دگر از "مادیت" دارد اساس[2]
ریشهٔ فکر "اپیکور"ش، شناس

قرن بیستم از ره حیوان گری
ماده را بر جان ما سازد جری

ماده از وی خرم و سبز و جوان
چون همی کاهد ازو نورِ روان:

لا جرم تهذیب نو شد بی فروغ
پر دغا پر خدعه و مکر و دروغ

لیک دین ما ز راه اعتدال
هر دو را نشو و نما داند کمال:

لارهبانيةَ في الاسلام

زین سبب رهبانیت را کیش ما
می نداند جادهٔ صدق و صفا

مر مسلمانرا دو کتف آهنین
لازم آمد همرهٔ نیروی دین:

گر بجان بودی اساس زندگی[3]
پس "اعدوا" را ضرورت گی شدی

تیغ حیدر نامدی براز نیام
با عبادت با نماز و با صیام

نامدی امر جهاد و "جاهدوا"[4]
"في سبيل اللّه" و امر "فاقتلوا"

---

(۱) دو عنصر مهم تصوف کنونی فلسفه ویدانت هند و نو فلاطونیت یونان است، که روح حقیقی اسلام را کشت و شیخ عطار در تذکره خود باین امر اشارت کرده "که بعد ازان طریقت به فلسفه کشید چنانکه معلوم هست" تذکرة الاولیا، ص ۲۰۷، ج ۲.

(۲) اپیکور (۳٤۲-۲۷۱ ق. م) فیلسوف یونان، مؤسس مدرسهٔ طبیعی حظ و لذت که مادیت را نشو و نما میدهد.

(۳) تلمیح به آیهٔ قرآنی واعد والهم ما استطعتم من قوه...

(٤) و جاهدوا في سبيل الله حق جهاده (الآيه).

چـون چنـین شـد امـر خـلاق انـام — لا جـرم سـیف خـدا، شـد از نیـام
تیـغ مـسلم در جهـان پـر آب و تـاب — خوش همی رخشید همچون آفتاب
تا کـه جـان را آمـد ازتـن انفکـاک — مـرد مـسلم شـد گرفتـار هـلاک
جـان بتن افسرد، و تـن شد نـاتوان — گـشت آثـار پریـشانی عیـان
یکطـرف افکـار "رهبـان هنـود"[۱] — از تـن مـا قـوه و نیـرو ربـود
از دگـر سـو فکـر "افلاطـون نـو"[۲] — ریخـت بـر مـا انـده شـبخون نـو

لا جرم شد روح مـا زار و ذلیل
دل تهی از درد، و تن آمد علیل

رهنمـای مـا امـام راه حـق — وي گرفـت از امـی یثـرب سـبق
"مالک" آن مَلاکِ ملکِ عقل و دین[۳] — پیـشوای صـالح و مـرد گـزین
"ای صبا ای پیـک دور افتادگـان — اشک مـا بـر خـاک پـاک او رسـان"
اینچنـین فرمـود آن دانـای راز — شد چـو دست فلسفه بـر دیـن دراز
آن خـدای صـاحب قهـر و جـلال — زود میگیـرد و خواهـد شـد سـوال:
زان کسی، کامیخت دیـن بـا فلسفه — کـرد بـدعت را بـآئین هـم پلـه
زانکـه عقـل نارسـاي ایـن بـشر — کَـی توانـد درک اسـرار دگـر
جـز همـان سـریکه دیـن مـا ازو — میدهـد شـرحی بطـور بـس نکـو
گَـی شـود کـشاف سِـر کاینـات — یـا بـرآرد پـرده از رمـز حیـات
عقـل انـسانی نـدارد آن صـلاح — تـا کـشاید ایـن گـره را بـا نجـاح

---

[۱] ع نصر ویدانت فلسفه هند که در تصوف اسلامی آمیخت، و عزلت را آفرید، حضرت مجدد احمد فاروقی با این روح غیر اسلامی مجادله فرمود.

[۲] فلسفه نو فلاطونیت که از مدرسه اسکندریه به اسلام آمیخت و عنصر مهم تصوف اعتزالی را تشکیل داد.

[۳] گفتار حضرت امام مالك رض.

لاجـــرم آن هـــادی خیـــر الانـــام | بـر روانـش بـاد از مـا صـد سـلام
راه توحـــید و عــدالت را کشود
لیک زنگ خلط و بدعت را زدود:

ترکتُ فیکم ما ان تمسکتم به لن تضلوا، کتاب الله و سنتی

[الحدیث]

"بشما کتاب خدا و سنت خود را گذاشتم، اگر بآن چنگ زنید، هر آئینه گمراه نخواهید شد..."

بـدعت آمـد چیـز نـو جـز راه حـق | راه حـــق را هـــم ازو افتـــاد شـــق
فلـسفه بـدعت بـود در دیـن مـا | زو هــلاک کـیش و هـم آئـین مـا
لا جـرم فـاروق اعظـم مـرد دیـن | پیـــشوای آن گـــروه صـــالحین
وقـت فـتح مـصر و فـتح ارض نیـل | داد امـری اینچنـین بـی قـال و قیـل
تـــا بـــسوزد مخـــزن علـــم بـــشر | زانکـه ایـن دانـش بـرد مـا را بـه شـر
فلـــسفه گـــر داشـــتی روح نجـــاح | گـــی فتـــادی آدم از راه صـــلاح
چونکـه ایـن علـم و کتـب دارد ضـرر | مـــی نمایـــد راه پـــر چـــاهی دگـــر
نـــوع آدم را بـــه طغیـــان خـــرد | بـــر ره کـــژی همانـــا مـــی بـــرد
دیـن مـا را زیـن خرافـات جدیـد | مـی نبایـد کـرد بیجـان و پلیـد
دیـن بـود تلقـین و ایمـانرا محـک | فلـسفه باشـد رَهٔ تخمـین و شـک
آن بزایـد شـوق و امیـد و یقـین | ایـن فزایـد وهـم وظـن در سـالکین
آن دهـد آرام جـان و قلـب و تـن | ایـن فزایـد انـده تخمـین وظـن
آن فزایـد عـشق و احـساس و امیـد | ایـن دهـد مـا را بـه بـی دردی نویـد
دیـن بـود راهـی کـه بـا صـدق و یقـین | میتـــوان رفـــتن بـــران ره راســـتین

میتـوان بـر اصـل دیـن و راه کـیش　　نــوع آدم را ترقـــی هـــای بـــیش
زیــن سـبب اسـلاف دانـای بـصیر　　راد مـــردان غیـــور و هـــم خبیـــر
کــیش خــود را از خرافــات سـیاه　　مـی نمودنـدی چـو جـان خـود نگـاه
بـــا اصـــول دیـــن و قـــرآن کـــریم　　نـــوع انـــسانرا بـــراه مـــستقیم:
رهنمائی پیشوائی کرده اند
دین حق را رونقی نو داده اند

لیـــک چـــون آرای اقـــوام دگـــر　　کـــرد کـــاخ دیـــن مـــا زیـــر و زبـــر
عنــصر فکــر اجانــب شــد بلنــد　　ریـــشهٔ اســـلامیت از بـــیخ کنـــد
تیـــغ اعـــدایش بـــر آورده زپـــای　　کــیش حــق افتــاد از نــشو و نمــای
"زنـده قـومی بـود از تأویـل مـرد[1]　　آتــــــش او در درون او فــــــسرد"
"ابن رشد" و "فخر رازی"، "بو علی"[2]　　"کندی" و "بو نصر" و "ابن مسکوی"
عاشــق یونــان و تاویــل و کــلام　　کـار دیـن از منطـق شـان بـی نظـام
رفـت قـرآن از کـف و دیـن شـد نژنـد　　حکمـت شـان همچـو زهـر پرگزنـد
ظاهراً شیرین و عقل افروز و خوب　　باطنــــاً دارای انــــواع کــــروب
رنــگ دیــن از حکمــت یونانیـــان　　فاسـد و تاریـک و بیتـاب و تـوان
لا جـــرم فـــاروق اعظـــم مـــرد راد　　از بـرای حفـظ دیـن امـری بـداد :

---

[1] مطلب تاویلی است که حکماء در آیات و نصوص کردند مثلاً ابن سینا در رساله (في اثبات النبوات و تأویل رموزهم و امثالهم) ص ۱۲ نبوة را از نقطهٔ نظر نفسی و حکمی تحلیل کرده و کوشیده است که نصوص را تأویل و با نظریات فلسفی تطبیق دهد، درین افکار فارابی و دیگران هم با وی سهیم اند.

[2] ابن رشد: ابو الولید محمد بن احمد فیلسوف اندلس (۱۱۲۶- ۱۱۹۸ ع) و امام فخرالدین رازی و بو علی سیناي بلخي (۹۸۰- ۱۰۳۶ ع) و یعقوب الکندی فیلسوف عرب و ابو نصر محمد بن طرخان الفارابی (۲۶۰- ۳۳۹ هـ) و ابو علی ابن مسکویه فیلسوف مشهور پارسي.

تــا زننــد آتــش بآثــار عــدو　　زانکـه مـسلم حـاجتی ای نیکخـو :
مــی نــدارد آنچنــان اوهــام را　　تـا نبـازد کـیش خـود اسـلام را
چونکه این کیش صلاح آمد قویم　　هست راهی بس صحیح و مستقیم
پـس نـدارد چیـز نـو را احتیـاج　　عـدل او گیـرد ز ایـن و آن خـراج
دیــن اکمـل بـی نیـاز از دیگـران　　دیـن نـاقص ریـزه خـوار ایـن و آن
دیــن اکمــل عنـصر بیگانـه را　　میکــشد ، تنهـا بـود فرمـانروا
زیـن سبب شاید بود این دین بری　　از همـه جـز گفتـهٔ پیغمبـری
اصـل محکـم گفتـهٔ پیغمبـر است　　غیـر آن هـر چیـز نـو مهلکتـر است
پـس مـسلمانرا بـدیگر کـس نیـاز　　مـی نیفتـد ، گـر بـود مرگـست و آز
جــزرهٔ قــال الله و قــال الرســول　　نیـست مـا را مـورد عجـز و قبـول
مـسلم و غیـر الله آمـد کفـر و شـرک　　مسلم و غیر الله آمد گرد و چرک
مـسلم و قـرآن و عـشق و سوز و ساز　　گـی کنـد دسـتی بـدیگرها دراز؟
مـسلم و بطحـا و عـشقِ ارض پـاک　　توتیـای چـشم اوزان گـرد و خـاک
دل ز عــشقش مایـه دار هـر سـرور　　هـم ازو شـد گرمـی مـا فـی الـصدور
هـر نـسیمش میرسـاند بـوي دوست　　کوچه هایش میرود تـا کـوي دوست
مـی بـرد مـا را بـآن نیکـو سـرای　　کانـدران لـیلا مـا را هـست جـا
اصـــبا ! ا قاصـــد دار حبیـــب!　　اشـکها گـرم مـن ریـزد بجیـب
قطـرهٔ زیـن گـوهر پـر آب و تـاب　　وارسـان بـر درگـه عالیجنـاب
مــن نــدارم ارمغــان دیگــر　　از فقیــرم ســزد بــرگ تــر
اشـک خـونین کـه دارم در بـصر　　مـی کـنم اهـدای آن پـاکیزه در

در جـنـاب پاک سـردار سلف
"گر قبول افتد زهی عز و شرف"

می سرایم قصهٔ شیرین درد — "این سخن پایان ندارد بازگرد"
بازگو از کیش و از دین رسول — قصه ای از عشق آئین رسول
تا مسلمان داشت عشق او بدل — قلب او بوده چراغ آب و گل
عشق وی سامان هر فتح و ظفر — پیروانش آدمی را راهبر
از ره عشق و خلوص اعتقاد — کامرانیها، فتوحات و مراد
جملگی از نور ایمان داشتند — رایت انسانیت افراشتند
شیوهٔ خود را ز خلط آن و این — جمله بودندی نگهدار متین
لاجرم دنیا ز نور دین شان — گشت روشن، از ره و آئین شان:
پر ز رحم و عدل و داد و عاطفه — مسلم آمد سرور این قافله
نوع انسانرا ره مردی نمود — زنگ حیوانی ز روی دل زدود
پس تو هم ای مسلم فرخ سلف! — شو پدر را صالح و نیکو خلف

"ای امانت دار تهذیب کهن
پشت پا بر مسلک آبا مزن"

جنگ فقر و سرمایداری قرن بیستم

و منزلت اسلام دران

در جهان آمد چو آدم از عدم — از عدم بنهاد در دنیا قدم
در جهان آب و گل با حرص و آز — او فتاده دست تسخیرش دراز
هر کرا شد قوت بازو فزون — پیش رفته در جهان چند و چون
ز آب و خاک و پول و املاک و عقار — ثروتی در دست هر یک بی شمار
دیگری در حالت فقر و زبون — یا ز دست فاقه آمد واژگون
آن یکی دارای انواع نعم — واند گر در فاقه و اندوه و غم

آن یکی در زندگانی بینیاز — واندگر دست نیاز او دراز
آن یکی مزدور و چاکر، رنجبر — رنج ازو، واندیگری گیرد ثمر
محنت ازوی، پول و ثروت از دگر — آن بود بادار، و او شد رنجبر
زحمت از من، راحت از بادار من — ذره از من، مهر از سردار من
زان من اندوه و جان پر زرنج — زان وی سیم و زر و یاقوت و گنج
من ندارم نان و آرام و فراغ — کلبه ام تاریک و بی نور چراغ
وی نشیند در قصور عالیه — من گذارم عمر خود در مزبله
وی کند در کاخ پر نعمت حیات — زندگي را من شمارم چون ممات
وی بپوشد پر نیان و هم حریر — جسم من عریان و محتاج حصیر
قوت من از قوتِ خون جگر — جسم من از رنج سنگین پر ضرر
وی ندارد کار و عمری را به لهو — میگذارد گشته در لذات محو
من ندارم وقت شادی و سرور — جان من بیتاب و قلبم نا صبور

این بود ظلم ستمگر بر فقیر
داد من ای دادگر از وی بگیر!

فقر و ثروت در جهان چون و چند — ایچنین بیند ز همدیگر گزند
این بود افراط و تفریط بشر — میکشاند نوع انسانرا به شر
آن یکی شاهنشه و سرمایدار — واندگر را اشتراکی می شمار
هر دو اندر غصب ثروتها سهیم — نیست این و آن صراط مستقیم
هر دو کاهد جان این بیچارگان — آدمیت در خطر از این و آن
این برد ملیونر ما را بلند — تا که تازد هر طرف بیچون و چند
آن کند یکتوده را فرمانروا — دیگران را نیست حق اعتلا
هر دو استبداد و دور از عدل و حق — هر دو را از آز و خونخواری سبق

فقـر زانهـا در نهیـب بـیم و تـرس — انـــده جـــان فقیـــران را مپـــرس
هــر یکــی در شـیوۂ خـود مـستبد — گـر چـه آمـد یکـدیگر را ضـد و نـد
فـرق استبداد جمع و فـرد چیـست؟ — ایـن و آن گـی رهنمـای زنـد گیـست؟
تــا نباشــد بــین هــر دو اعتــدال — گــی بــرد مــا را بــشهراه کمــال؟
تــا غنــی ازراه اجبــار ضــمیر — مــی نــسازد همــدم خــود را فقیــر
تــا فقیرانــرا ز ثروتهــای شــان — مــی نباشــد بهــرۂ خاصــی عیــان
گــی بیایــد جنــگ شــانرا خاتمــه — گــی رســد تــا منــزل خــود قافلــه؟
دیــن احمــد شــهرۂ صــلح و ســداد — مــشکلات زنــدگی بــر مــا کــشاد
کــرد مــا را امــر اعطــای زکــات — تــا فزایــد رونــق ایــن کاینــات
مقــصدش توزیــع ثــروت در بــشر — تــا رهانــد نــوع انــسانرا ز شــر

"لن تنالوا البرّ حتی تنفقوا"

میدهد ما را پیام بس نــکو

دیــن مــا از اجتمــاع پــول و زر — هــست در جیــب تــونگر پــر حــذر
لا جــرم بخــشد ز گــنج اغنیــا — بهــره ای را بــر فقیــر بینــوا
هــم بنــام صــدقه وبــرّ و زکــات — میکــشاید راه تــسهیل حیــات
تــا رهــد بیچــاره از انــدوه فقــر — مــی نباشــد در نیــاز سـرق و مکــر
هـم نباشـد احتیـاج ضـرب و جنـگ — تافتــد بیچــاره را حقــی بچنــگ
رهنمـــای مـــا شهنـــشاه امـــم — خواجــۂ نــوع بــشر فخــر عجــم
اینچنــین فرمــود وقتــی بــا معــاذ[۱] — بینوا یــانرا بــه لطــف خــود نــواز
واســتان از اغنیــا و بعــد ازیــن — میــدهش بــا بینوا یــان حــزین

---

[۱] اشارتست بآنکه وقتی حضرت رسول اکرم حضرت معاذ بن جبل را برای عاملی زکاة به یمن فرستاد او را چنین گفت: خُذ من اغنیائهم ورد في فقرا ئهم که از همین قول فلسفۂ عمیق زکاة ظاهر است.

تا شود اصـــلاح حــال بینوا
این چنینش جان و نیرو می فزا

ای فقیــر! ای مــرد زار و رنجبــر! ایکــه باشــد پــر ز انــدوهت جگــر
ای تــوئی ســرمایه رامــشق ســتم دل ز تیــغ روزگــارت شــد قلــم
دیــن فطــرت باشــدت راه نجــات میکــشاید رمــز صــلح کاینــات
میرهانــد مــر تــرا از ظلــم و جــور واکشا چشمی نگـاهی کـن بغـور!
بهــره ات معلــوم و حقــت آشــکار دیــن حـق ســازد تــرا بــا اختیــار
اغنیــا مجبــور بخــشش بــر تــو انــد مــر تــرا بایــد همــی برخـي دهنـد
گــر تــوانگر مــی نبخــشد بــر فقیــر میدهــد وی را جــزا حــيِ قــدیر
دیــن مــا شــد حــامئ بیچارگــان بینـــوا را پرورانـــد آن چنـــان:
تــا نخواهــد حــق خــود از اغنیــا هــر غنــی از تــرس عقبــی و جــزا:
خــود بگیــرد دســت هــر بیچــاره ای تـــا نمایـــد بینـــوا را چـــاره ای
ایــن بــود اجبــار قــانون عــرب ایــن صــدا خیــزد ز هــامون عــرب
ایــن بــود درس مــساوات حیــات دیــن مــا شــد رهنمــای کاینــات
مــی ســتاند از غنــی پولیکــه تــا: زو نمایـــد چـــارۀ هـــر بینـــوا
تــا نیفتــد ثــروت انــدر جیــب خــاص مــی نبایــد گــنج ســازد ناســپاس

این بود شهراه کار اعتدال
بینوایان را ازو روشن مآل

عقل و عشق

عقــل مــن! ای همــدم والا نــژاد مــا در ایــام همچــون تــو نــزاد
ای زتــو بــست و کــشاد کاینــات هــم تــوئی حــلاّلِ جملــه مــشکلات

ابـــن آدم را تـــو دادی اعــــتلاء / ای تـوئی اعطـای خـاص کبریـاء
کلبـۀ اغریـق از تـو پـر نـشاط / از تـو آمـد علـم مـا را انبـساط
رنـگ و بـوی کاینـات از دسـت تـو / آب و تـاب مـا بـود از بـسط تـو
ای تـوئی خـلاق علـم و فلـسفه / از تـــو آمـــد آبـــروی قافلـــه
رهنمـای فکـر افلاطـون تـوئی ! / در جهـان بـر تـری قـانون تـوئی !
ای خرد ! ای عقل دور اندیش مـن ! / بـا تـو دارم گفتگـو یکـدو سـخن
گـر تـوئی حَـلاّل هـر رمـز نهـان / پس چرا در شک فگندی همرهان؟
آن یکـی از دسـت تـو دارد انـین / بـا کمـال درد وانـده اینچنـین:
"نهایـة اقـدام العقـولِ عقـال / و اکثـر سـعی العـالمین ضـلال
و لم نستفد من بحثنا طول عمرنا
سوی ان جمعنا فیه قـیل و قال"

(امام رازي)

گـــر نـــه ای عقـــل آدم نارســـا / پـس چـرا نالـد ز دسـتت اصـفیا
هر کسی از تـو گریـزد سـوي عـشق / مـی نهـد گـامی درون کـوی عـشق
تـا زجنجـال حـوادث وارهـد / خـویش را در دامـن عـشق افگنـد
کـوی عـشق آمـد مـدار هـر سـکون / میرهانـد جـان مـا از چنـد و چـون
لاجـرم هـر صـاحب عقـل و خـرد / از ره اجبـار، سـویش مـی پـرد
تـا شـود حاصـل ورا آرام جـان / وارهـد از دام هـر وهـم و گمـان
پیـر رومـی مرشـد روشـن نهـاد / بـر روان او خـدا رحمـت کنـاد
آنکه داند سِر وصل و هجر دوست / نَـی نـواز کـوی لـیلای نکوسـت
مـی سـراید قـصۀ اسـرار حـق / عقـل مـا را میبـرد در بـار حق
میـرود در مـأمن عـشق و جنـون / تـا بنـای عقـل سـازد واژگـون

"آزمودم عقل دور اندیش را   بعد ازین دیوانه سازم خویش را
هست دیوانه که دیوانه نشد
این عسس را دید و در خانه نشد"

(رومی)

عقل ما مرغی بود بس تیز پر   می پرد هر سو بسعی بیشتر
او همی خواهد که در جو هوا   واکشاید بال و پر اندر فضا
هر طرف پرواز آزادی کند   پردهٔ اسرار مخفی بر درد
می نفهمد لیک، سرِ زندگی   می نیابد راه این رمز خفی
بال تحقیقش همی سوزد چنان: می نیاید در مشامش بوی آن
ز ابتدای آفرینش تا کنون   عقل نامد آدمی را رهنمون
کام وی از کشف اسرار وجود   می نشد شیرین و نی کاری نمود
لاجرم دانشوران پر خرد   دست اندر دامن عقلی نزد
هر کسی زین دار پر شور و خطر   رخت رحلت بسته بر سوی دگر
در سرای عشق پر ذوق و سرور   می گریزد زان جهان پر شرور
تا شود فارغ ز اوهام و شکوک   مضطرب را میدهد عیش ملوک
میدهد تسکین قلب نامراد   پس جنون عشق ما جاوید باد
گر نبودی در جهان عشق و جنون   گی رسیدی قلب آدم را سکون
گی شدی فارغ ز اوهام و خیال   گی رهیدی از کژیهای وبال
اضطراب روح رازی را ببین[1]   آن سکون و نَی نوازی را ببین!
آن ز دست عقل آمد مضطرب   اوفتاده از خرد اندر تعب
واند گر از راه عشق و جذب و شوق   غرق مستی و سرور و حظ و ذوق

---

[1] در مصراع دوم اشارتست به مولانای روم، و بشنو از نی چون حکایت میکند

دست وی در دامن پیر جنون | تا کشد وی را زاوهام و ظنون:
میکند سیر گلستان جنان | می برد عشقش فر از آسمان
دل تپد از ظلمت عقل و خرد | عشق وی را روشنی ها میدهد
دست ما و دامن عشق و جنون | تا رهاند روح ما از چند و چون

"هیچ قومی زیر چرخ لاجورد
بی جنون ذو فنون کاری نکرد"

(اقبال)

"مرحبا ای عشق خوش سودای ما" | آگه از ماضی و از فردای ما
مرحبا ای مرهم زخم جگر! | ای طبیب جان و تن، ای دادگر!
ای توئی آرام جان مضطرب | همدم اندوه و رنجی هم طرب
قلب آدم را زتو آرامشی | میدهی نور و سکون و جنبشی
اوستاد علم آدم بوده ای! | "گر فزون گردد تو اش افزوده ای!"
مرحبا ای عشق پر شور و جنون! | نور قلب ما ز مهر تو فزون
ای توئی سرمایۀ هر بینوا | بینوایانرا همی بخشی نوا!
آب و تاب فطرت آدم توئی! | زخم ما را داروی مرهم توئی!

رنج ما را التیام درد ده!
شعلۀ سوز تپش پرورد ده!

قلب مسلم تا ز نورت شد بری | بر زمین آمد زعرش برتری
تا که دامان تو اش رفته ز دست | رونق بازار مجد او شکست
تیغ خالد را زتو آبی و تاب | ای شب یلدای ما را آفتاب
لذت بانگ بلال از نغمه ات | مهر ما را روشنی از شعله ات!
گر نمائی چهر روشن را چو خور | می بری ما را بدنیای دگر!

شورش شوریدگان از گرمیت! جنبش افسردگان از گرمیت!
مردگانرا میدهی جانی زنو دردمندان را تو درمانی زنو
پیکر افسرده را بخشی شرر تیغ ما را میدهی آبی دگر
مرحبا ای عشق وای شور و جنون! مرحبا ای درد، وای سوز درون!

بازما را ده زنو، دردی و سوز
جان‌ما را از تب و تابت فروز!

باز ده ما را زنو، سوز عمر آنکه می نازد به وی قلب و جگر
برفروز از خاطر ما آتشی سوز و سازی بخش و شوری جنبشی
باز یک عطار و رومی را فرست صاحب‌دردِ درونی را فرست!
تا نوازد داستان سوز و ساز از نوای نی نوازی، می نواز!
خون ما را گرمیٔ جوشی بده! واکشا از مشکل ما این گره!
قلب پر سوزی و پر درد آفرین ملتِ دل‌زندهٔ مرد آفرین!
یک جنون، یک شورش پرهاي و هوی باز افگن در جهان و بام و کوي
وارهان ما را از شبخون خرد جان ما را ساز مجنون خرد

عشق من ای منبع آرام دل!
باز ما را میرهان از آب و گل

حکایت

آن سیاح فرنگی که در بین وحشیان مجله را میخواند

جیمز آن دانشور قرن فنون	صاحب تدقیق و تحقیق فزون
او همی گوید که سیاح فرنگ	کرد بین وحشیان چندی درنگ
آن سیاهانیکه در دنیای نو[1]	خالی از تهذیب و دانشهای نو
با کمال وحشت و جهل و ضلال	میگذارد عمر خود را در وبال
در میان مردم وحشی صفت	او همی دیدی کتاب معرفت
پیش چشم وی همی بودی کتاب	می نشستی در شعاع آفتاب
ابلهی زان وحشیان بی خرد	مدتی می دید مردِ با خرد
او چه میدانست کاین مرد عجیب	از کتاب و دیدنش دارد نصیب
او چه میدانست علم و معرفت؟	دور باشد جان ابله زین صفت
او چه میدانست تحریر و نوشت	زانکه بودی آدم وحشت سرشت
روح وحشی از کتاب و از قلم	از علوم و دانش و فن امم
می نباشد آشنا از این و آن	می شمارد لهو و باطل بیگمان
تا نداند ابلهی حرف و قلم	کی گذارد در شناسائی قدم
او شناسد آب و خاک و دشت و راغ	از کتاب و دانشش باشد فراغ
روح او آگه نباشد از بهی	او چه داند ماجرای فرهی؟
می نه بیند چشم او جز خاک و گل	کی سراید نغمه ای از سوز دل
دل درون سینه اش تار و نژند	در میان آب و گل افتاده بند
نی نصیبش دانش و علم و فنون	جان وی در تیرگی ها واژگون

---

(1) دنیای نو: امریکا.

همچو حیوانی بود وی را حیات حق دهد ما را ز حال او نجات
می پرستد چوب جنگل، سنگِ کوه دارد اوضاع عجیبی این گروه
بی نصیب از فیض نطق آدمی در وجود او بهیمیت قوی
فرق آدم با بهایم نطق اوست آدمی را شیوهٔ نطق نکوست
گر نبودی نطق، کی آدم شدی گی بدربار خدا محرم شدی؟

ریخت نور لم یزل بر مشت خاک
"علم اسماء" برد ما را از مغاک

باز گردم سوی مطلب ای عزیز! ایکه داری قلب و جان با تمیز
قصهٔ وحشی بتو گویم دگر داستانی همچو قند و نیشکر
پیش آن سیاح چون دیدی کتاب لا جرم آن ابله وحشت مآب
در میان همرهان خود سرود قصهٔ مرد و کتابش را نمود
گفت گویم با شما ای همرهان! چیز نو از مرد سیاحی چنان:
می نشیند در ضیای آفتاب او همی بیند بسوی آن کتاب
می ندانم اندرین سِر دگر جز فزود قوهٔ چشم و بصر
چشم او روشن ز نور این دوأ مردمانش گیرد از وی هم ضیاء
وه چه اکسیر و زهی کحل البصر چشم وی را زو بود نوری دگر
چشم ما تاریک و تارو هم کدر او بود بس تیز بین اندر نظر
ما چو کوریم او بود بینا، بصیر ما چو طفل و او بود دانا و پیر
او بود دارای شمشیر و تفنگ میرود در جنگ و شیر آرد بچنگ
ما زبیم و ترس این نوع عجیب در میان جنگل و کوهی غریب
وی کند بر مرز ما شاهنشهی جیب او پر، کیسهٔ ما شد تهی
او خورد اینجا چه الوان نعم ما ندیدیم اندکی زان بیش و کم

این همه اسرار آن دیدن بود — از کتابی چشم پروردن بود
گر شود ما را ازین نعمت نصیب — گی بمانیم اینچنین خوار و غریب
چشم ما روشن شود گر، زین دوا — میرساند ما بیام اعتلا
لا جرم ای همرهان، ای دوستان! — ای عزیزان همدمان مهربان!

باید این اکسیر آوردن بکف
تیر امیدی فگندن بر هدف

روز دیگر چون بر آمد آفتاب — مرد سیاحی بیامد با کتاب
یکطرف بنشست و دفتر را کشود — مدتی شد بر کتابش سر فرود
ناگهان آن وحشیان پر خطر — با هیاهوی هجوم از بام و در
آمدند از بهر یغمائ کتاب — هر کسی را یکورق شد دستیاب
هر یکی میدید سوی آن ورق — زانکه آن وحشی چنین دادی سبق
تا شود افزون ورا نور بصر — هر یکی سوی ورق کردی نظر
هر ورق شد پاره پاره ارمغان — تا فزاید نور چشم دوستان
بعد ازان گر وحشئ ایرا ازرمد — اندکی تکلیف و آسیبی رسد
پارهای کاغذی مالد به عین — تا رهد از رنج و درد و عیب و شین
این بود یک جلوه ای از وهم و ظن — نی حقیقت را بظن باشد وطن
حق دگر اوهام و ظن باشد دگر — گی بنور حق رساند ظن، بشر
تن چو وحشی، جان بود مرد بصیر — آگه و بینا و دانا و خبیر
می نداند وحشئ سِر کتاب — کورگی داند شعاع آفتاب
گی رسد فکرش بسر علم و فن — گی رهد از اندهِ تخمین و ظن؟
ماده باشد تار و تاریک و کثیف — می پرستد ماده را مردِ سخیف
ماده گی داند فروغ جان و روح — مایۀ کام و ظفر، سِر فتوح

جان ما آگه ز ذوق عشق حق | از کتاب عشق وی گیرد سبق
طفل ما در مکتب اسرار جان | ز ابجد عشقش سبق خواند، چنان:
تا بداند راه کشف نور وی | پر فروزد ماده اش از نور وی
ماده باشد موجد وهم و ضلال | نور جانش میرساند تا کمال
ذره باشد ماده و جانش چو خور | ذره ها را پرورد مهری دگر
مهر جان از نور یزدان روشن است | بر جهان آب و گل نور افگن است
مادهٔ تاریک را باشد ضیاء | از شعاع نور مهر کبریاء
گر نبودی تابش انوار جان | مادهٔ تاریک گی گشتی چنان
گی شدی دانای اسرار علوم | منبع انوار آثار علوم
تاج فخرش "علم الاسمأ" بود[1] | از خلافت منصبش اعلا بود
نور جانش می برد تا کوی دوست | تازگی بخشد ورا از بوی دوست
گر نباشد نور جانش راهبر | گی رهد این ماده از چنگ خطر
این درد آن، همچو حیوان نژند | آدمیت را رسد از وی گزند
همچو آن وحشی نداند سِر خط | سِر کاغذ را می شمارد این نمط:
تا شود افزون ورا نور بصر | نور چشمش بر فزاید در نظر
سِر خط را می شمر چون سِر جان | مادهٔ وحشی چه داند اصل آن؟
ما چو وحشی، روح ما از ما بلند | فارغ از دنیای پر شور و گزند
او برد ما را به اوج آسمان | ما به بند ماده افتاده چنان:
کز رهِ وحشت ز فرط ابلهی | می نباشد هیچ ما را آگهی:
از عروج جان و سِر ارتقا | از بهشت دلکشاي جان فزا
می تپد دلهای ما در شوق آن | تا پپرد بر فراز آسمان

---

[1] و علم الآدم الاسماء كلها (الآیه).

اندران دربار و عرش کبریا بشنود از هاتف غیبی صدا:
"السلامُ فا دخلوا ها خالدین" قطره باشد وصل دریا اینچنین
جان ما اندر جهان آب و خاک از المهای فراقش سینه چاک
او همی نالد بیاد آن وطن او فتاده در جهان اهرمن
او همی گرید بشوق نَی ستان نیست بیهوده صدا یش جانستان
می سراید نغمه های دلنشین از جهان جان صدا خیزد چنین:

"کز نیستان تا مرا ببریده اند
از نفیرم مرد و زن نالیده اند"

همه مائیم و دیگر هیچ!

منزلت بلند آدمی

من که باشم گوی ای دانا بمن! فاش گو اسرار جان ما بمن!
از کجایم، از کجا آیم بخاک؟ از چه دنیا او فتادم در مغاک؟
از چه گشتم خسته و زار و زبون می تپم چون بسملی در موج خون
آمدم در قید دنیا از بهشت از حرم در بند این دیر و کنشت
راحت و آرام دل دادم ز دست اینچنین پیمانۀ شوقم شکست
تا به بند آب و گل افتاده ام همدم اندوه و یار ناله ام!
پا نهادم در جهان چون و چند تیرگی دیدم ز اندوه و گزند
لیک دارم خلعت "احسن" ببر با شدم تاج خلافت زیب سر
این جهان و آن جهان باشد زمن از برای من بود دورِ زمن
این عناصر این زمین و آسمان این فضا و کوه و دشت و ارغوان
از برای من بود، ای همرهان! کاینات و ارض و هم نار و جنان
"باده در جوشش گدای جوش ماست چرخ در گردش اسیر هوش ماست

باده از ما مست شد، نی مــا ازو
قالب از ما هست شد، نی ما ازو"

(رومی)

مـن نهـادم علم و حکمت را اسـاس
اهــرمن از مــن کنـد بـیم و هــراس

مــن شــدم خــلاقِ انــواع فنــون
خانـهٔ وحـشت شـد از مـن واژگـون

پــر کــشودم در جهــان اعــتلاء
طــی نمــودم منــزل هــر ارتقــاء

ایــن فـضای نیلگــون و خـاک و آب
آســـمان و اختـــران و آفتـــاب

زیــر فرمــانم بیامــد بحــر و بــر
ایــن همــه را زیــر تــسخیرم شـمر!

مــی پــرم انــدر فــضای لاجــورد
کس چون من اندر جهان کاری نکرد

علــم مــن آرد مــرا فــتح و ظفــر
برتریهـــا بخـــشدم، فـــن و هنـــر

بهــر تعمیــر جهــان دســتم نگــر!
مــی فزایــد رونــق هــر بحــر و بــر

فکر من معــمار آئین حیات
عقل من آرد نوی در کاینات

مـن که باشم باز گوای فیلسوف!
ای تــو مــا را رهنمــای بــا وقــوف

از تــو روشــن راه دانـش، گــو بمــن
شــمه ای ز اســرار بــزم و انجمــن

مــی ســرا مزمــار اســرار وجــود
تــا کــشائی عقــده از کــار وجــود

پــرده ای از کــار پنهــان بــر فگــن
واکـــشا اســـرار جـــان و تـــن بمـــن

لیــک دانــم شــمه ای از سِــر جــان[1]
مـــی نـــدانی از نگـــاه امتحـــان

زانکه چشمت می نه بیند جز لباس
دانـــشت بـــر مادیـــت دارد اســـاس

مــاده گــی دانــد رهِ معــراج جــان
انــدران جــا گــی پریــدن میتــوان؟

---

[1] اشارتست به قل الروح من امر ربي و ما اوتيتم من العلم الا قليلا. و در مصراع دوم مقصد علوم تجربیی و ساینسي است که بر شالوده تجربه و امتحان متکی است.

جـز بـه اطمینـان نفـس راسـتین[1]
ره نـــدارد در بهـــشتش فاســـقین

گـر شـود اصـلاح نفـست آدمـی!
هـم ازیـن ره عـرش معنـی را رسـی!

رونقـی گیـرد ز عزمـت کاینـات
گـــر کنـــی بـــر جـــادهٔ همـــت ثبـــات

نـوع انـسانرا کـشی از اضـطراب
میـــدهی آئینـــه دل را تـــو تـــاب

ایـن بـشر را میکـشی از شـور و شـر
گـی گرایـد نـوع انـسانی بـه شـر

مـی شـود اصـلاح کـار کاینـات
ایـــن بـــود انجـــام پیکـــار حیـــات

میرســـد آدم بمعـــراج کمـــال
مـــی شـــود روشـــن ورا روز مـــآل

میفزایـــد رونـــق ارض کهـــن
از رهِ نـــشو و نمـــای جـــان و تـــن

خرمـی گیـرد ز تـو بـاغ حیـات
سـبز گـردد ریـشهٔ ایـن کاینـات

گـم شـود فکـر نـزاع و کـشُت و خـون
اهـرمن گـردد ز حـسرت سـرنگون

شـاخ سرسـبز اخـوت گـل دهـد
گـــر نـــسیم آدمیـــت پـــس وزد

دست ما سازد جهان را گلستان
اینچنین گـر پرورش یابد روان

بیان اینکه در اسلام دین از سیاست منفك نیست

بـشنو از مـن قـصهٔ مجـد کهـن
میرســانش هــم بگــوش انجمــن

گویمـت رمـزِ عـروج دیـن تـو
وانمـــایم پرتـــوِ آئـــین تـــو

ای مسلمان! ایکه داری خون گرم[2]
بر عدو باشی "اشد" بر دوست نرم

ای تـوئی خـلاّق تهـذیب امـم
نـام تـو بـر صـفحهٔ خـوبی رقـم

تـو بـدنیا داده ای پیغـام حـق
از دبـــستانت تمـــدن یکـــسبق

---

(۱) یا ایتها النفس الطمئتة ارجعي الاربكِ راضيةً مرضيه فاد خليِ في عبادِي و ادخليِ جَنَّتيِ (الآيه).

(۲)تلمیح بمضمون آیهٔ شریفه اشداء علی الکفار رحماُء بینهم.

ارمغان صلح و حق آورده ای! آدمی را برتریها داده ای!
ذره ها از شعله ات روشن چو خور کهنه گیتی را زتو زیبی دگر
تا که درس مصطفی کردی زبر وا رهیدی از کژی هم از ضرر
امتیازات امم دادی بباد شست تو هر عقدهٔ مشکل کشاد
از بهاران مساواتت جهان خرم و سرسبز همچون گلستان
تازه جان پیکر آدم توئی! یکسانرا ناصر و همدم توئی!
تا بذیل مصطفي چنگل زدی از گلستانش بسیما گل زدی!
ای توئی مشاط چهر کاینات از طرازت زیب رخسار حیات

نکته ای گویم بتو از سرِ دین
تابناک و پاک چون درِ گزین

کیش ما از قید دیگر رستن است فکر الا الله بدل پروردن است
مرد مسلم پیش غیر الله جبین می نساید گر چه بشگافد زمین
امتیاز بندگی دادش چو حق نام وی در خواجگی شد سرورق
عبد یزدان، خواجه و مخدوم شد سنگ خارا پیش عزمش موم شد
تا که تاج بندگی بر سر نهاد قیصر و کسری به وی افسر نهاد
دست وی حلال اِشکال وجود در ضمیرش شورش اصلاح و سود
کار وی اندر حیات این جهان باشد اصلاح خود و هم دیگران
دین وی را با سیاست نیست فرق می نهد تاج خلافت را بفرق
پادشاهانش چو زاهد خرقه پوش پاکزاد و نرم خوي و سخت کوش
هر که دارد تاج شاهی را بسر وی بود در دین و دنیا راهبر
وی خطیب و رهنمای ملتش همنوا، همکار سِر و جلوتش
هم ز دستش کار دین و دل قوی مر سیاست را رسد زو داوري

در میان حرب و میدان نبرد
دشمن از شمشیر وی جانی نبرد

از ره دین است جمله انتظام
هم سیاست گیرد از این ره نظام

گر بود قانون ما "امٌ الکتاب"
می توان پی بردن راه صواب

در کتاب الله نشد از هم سوا
حکمرانی ها زکار دین ما

آنکه دارد علم و باشد راستین
اندرون او فروزد از یقین

صاحب تقوی و ایمان قوی
میتوان کردن چنین کس رهبری

پیشوا گشتن توان در راه دین
آنکه باشد مالک علم و یقین

شرط این ره دودمان و نسل نیست
در میان مسلمین این فصل نیست

آن سیه چرده که باشد متقی
به ز شخص ابیضی، اما شقی

آنکه دارد دودمان بس بلند
گر ز اعمالش رسد ما را گزند

نزد مومن نیست ویرا مرتبه
گر چه باشد میر و صدر قافله

هر که دارد دانش دین و عمل
میتوان بستن به وي چشم امل

"صاحب امر" او بود بی قال و قیل[۱]
او بود مرد مسلمانرا دلیل

نیست منفک منصب شاهی ز دین
هر که باشد در امور دین متین

او بود لایق به "امر" مسلمین
رهنما و حامی اسرار دین

تا که بُد دانای دین ما را امام
دست ما میداد دنیا را نظام

چون یکی شه گشت و افسر بر نهاد
واندگر ملا بسجده سر نهاد

منصب دین و قیادت شد جدا
رشتهٔ وحدت گسیخت از دست ما

گشت "سلطان" سایه و ظل خدا
لیک از قرآن و دین اللّه جدا

واندگر شد خرقه پوش و گوشه گیر
تیره جان و مبتدع، نامش فقیر

پشت پا نهاد صمصام جهاد
اندر اسلام خشت رهبانی نهاد

---

(۱)صاحب امر: اولوالامر.

کار دین گردید مختل از نفاق
الفراق! ای دین اسلام الفراق!

تو نه بخشیدی سریر و بارگاه
هم نگفتی تاج و تخت و پادشاه

تو بما دادی اولي الامر فقیر
بارگاهش مسجد و تختش حصیر

تیغ فقرش از خلافت آبدار
از دمش اعدای دین گردیده خوار

از نیام آمد برون تیغ عمر
نور حق اندر دم او جلوه گر

داد عالم را ضیاء و آب و رنگ
نور حق را داد پهنا تا فرنگ

گر نبودی سطوت فقر عمر
می نرفتی ظلمت جهل از بشر

لیک چون ملک غضوض آهیخت تیغ
آفتاب ما بیامد زیر میغ

آن ضیاء، آن روشنی باقي نماند
آن شراب، آن بزم و آن ساقی نماند

در بیان آنکه مرد مسلمان باید همواره بت شکن باشد

در جهان رنگ و بو ای نیکمرد
مر مسلمانرا همی باید چه کرد؟

مرد مسلم اندرین کهنه سرای
حلقهٔ امر خدا دارد بپای

جز خدای واحد حی قدیم
آنکه جودش دایم و لطفش عمیم

می ندارد مرد مسلم پادشاه
امر حق باشد مسلمانرا پناه

تکیه گاه مرد حُر قول حقست
آنکه امرش نافذ و هم مطلقست

مصلح کل، امیٔ هاشم نسب
رهنمای علم و اخلاق و ادب

داد انسانرا پیام عدل و داد
عقدهای مشکل ما را کشاد

کرد انسانرا رها از بندگی
او دریده بندهای بردگی

گفت مسلم را نمی باشد خدای
غیر ذات خالق هر دو سرای

می نباید سود پیش بت جبین
ای مسلمان عالم نو آفرین!

بت بود آن پیکر چوب و حجر | کو بود معبود اقوام بشر
یا بود آن کاهن دیر و کشیش | آکل سُحت[1] و رباها و حشیش
یا بود آن مالک ملک غضوض[2] | آنکه مردم داردش چشم فیوض:
خسرو و شاه و شهنشاه بشر | آنکه راند محمل ما را به شر
یا بود مَلاّک ارض و زور و پول | آنکه ساید جبهه پیشش بو الفضول
اینهمه اصنام باطل را همی | بشکند دست مسلمان قوی
مرد مسلم در جهان رنگ و بوی | هست راد و بت شکن، مردانه خوی
او نمی ساید بغیرالله جبین | از رخش تابد همی نور یقین
مرد مسلم کَی بود خسرو پرست؟ | طمطراقش قصر کسری را شکست
او جهانرا داد درس مهتری | راه و رسم داد و عدل و بهتری
بت شکن شد مرد مسلم، شه شکن | هادم طاغوت در سر و علن
زو نشد تعظیم شاه و شهریار | او برآورد از ملوکیت دمار
در جهان افراخت آن فرخ درفش | کش ندیده چشم این سقف بنفش
واژگون شد قصر بیداد و ستم | تا عرب آمد بامدادِ عجم
گر نبودی درس مسلم در جهان | می نماندی زندگی در امتان
مصر و ایران و خراسان و تخار | چین و سُغد و هند و توران و بخار[3]
این همه از مهر آن شاه عرب | یافت آزادی و اخلاق و ادب
ظلم و استبداد را از پا فگند | درس حق داد امئ بس هوشمند

او بما آموخت آئین حیات
بر روانش صد درود و صد صلات

---

[1] سحت: آنچه خوردنش روا نباشد. [2] تلمیح به حدیث الخلافة بعدی ثلاثون سنة و سیصیرُ بعده ملکا غضوضاً. [3] تخار: طخارستان. بخار: بخارا.

بـــر در شاهنـــشهان پـــر ســـتم / جبهـــه مـــی ســـائید اقـــوام عجـــم
موبـــدان را بـــود دســـت اســـتوار / راهبـــان انـــدر صـــوامع بیـــشمار
مردمـان در پـیش شـاهان جبهـه سـا / شـاه خـود را مـی شـمردی چـون خـدا
خـون مـردم دسـت موبـد را نگـار / کـس نبـود آزاده انـدر روزگـار
ناگهـان از کـوه بطحـا شـد بلنـد / قـول فیـصل، نعـرهٔ بـس ارجمنـد
بردگـان را چـون رسـد ایـن ولولـه / چـشم هـوش شـان کـشوده یکـسره
بنـد اوهـام و اسـارت را گـسیخت / خـاک خـواری بـر سـر شـاهی ببیخت
بـــرده را دادنـــد گـــاه خـــسروی / در رواج مـــــسلک آزادگـــــی
رخنـــه در کـــاخ ملوکیـــت فتـــاد / بنـــده را ره ســـوی آزادی کـــشاد
پرتـــو جاویـــد حـــق شـــد آشـــکار / روشـنی افـزود و هـم نیـروی کـار
بانـــگ آزادی و خیـــر و الفـــلاح / بـرد مـا را ره سـوی سـلم و صـلاح
دسـت و نیـروی مـسلمان روزِ کـار / بـت شـکن گردیـد انـدر روزگـار
قـــدرت شـــاهی ازو گردیـــد کـــم / ایـن بـود ز اصـنام ماضـی یـک صـنم
بعـد ازان آورد دسـت خـود فـراز / موبـد و کـاهن کـه بـودی سـرفراز:
از نهیـــب قهـــر او افتـــاد پـــست / هـم جـلال و فـرِ شـاهانرا شکـست
بانـگ آزادی ازو شـد بـر جهـان / سـرنگون افتـاد کـاخ سـر کـشان
گفـت انـسانرا بـود عـز و شـرف / زاگهـی، نـز مـال و نـز ارث سـلف
آنکـــه باشـــد از نـــژاد خـــسروان / یـــا بـــود از دودهٔ شاهنـــشهان
گـر نباشـد همـدم و همـدرد و مـرد / خلـــق یـــزدان را ازو انـــدوه و درد
اینچنـــین بیـــدادگر نـــامرد دون / بـت بـود، بایـد شـود او واژگـون
ایـــن تماثیـــل و بتـــان سرســـری[1] / نیـست شـایان پرسـتش، ای اخـی!

---

[1] ماهذه التماثیلُ الَّتیِ انتم لها عابدون (الآیه).

پس میا ور پیش شان سر را فرود	حق تعالی رتبه ات زانها فزود
گر چه باشی عور و لخت و مستمند	ای مسلمان! نیستی خوار و نژند
بازوانت پر زنیروئ زیاد	دستِ تو بس عقدهٔ مشکل کشاد
خیز! و این اصنام را کن ریزه ریز	در پناه عرش آزادی گریز!
بر فرازگاه آزادی نشین	ای فرومانده! جهانی آفرین!

این همه بتها شکستن میتوان
پرده های شان دریدن میتوان

نگاهي بتاريخ اسلام و فتنهای وارده بران

مرد امی هادی خیر البشر	امتان را داد درس خیر و شر
اهرمن از قهر او واژون فتاد	راهِ بهبود امم را او کشاد
بعد ازو فرخنده بوبکر صدیق	هم عمر آمد باهدای طریق
فقر و شاهی را بهم آمیختند	لشکر صلح و صفا انگیختند
از مساوات و اُخُّوت درس داد	آن عمر آن راد مرد نیکزاد
امتیازات نژاد و کیش و دین	جنگهای نسل و آئین و زمین
از میان جمع انسانی ربود	رنگهای کهنه را یکسر زدود
رنگِ واحد داد آدمزاد را	رونقی افزود عدل و داد را
پرتو نو زیر این چرخ کهن	گشت پیدا در میان انجمن
بندگانرا داد جنبش در جهان	کِش ندیده چشم نیلی آسمان
اسود و ابیض بهم شد هم پله	در نگاه میر و صدر قافله
شد برابر با عرب شخص بلال	تا که شد در حلقهٔ اهل کمال
تا درامد در میان اهل حق	داد او را امیٔ هادی سبق
بنده شد سر حلقهٔ آزادگان	بندگان را داد بانگ الامان

اینچنین نور خدا تابنده شد
بنده از وی از سرِ نو زنده شد

ناگهان چرخ کهن شد فتنه ریز — طرح نو افگند و آئین ستیز
کرد پیدا کیش بیداد و ستم — آنکه زو شد خوار اقوام عجم
فتنه زائید از فراز چرخ دون — روح حریت ازان زار و زبون
آن خلافت آن نظام عدل و داد — از دمِ افسونگران از پا فتاد
گشت بر پا، شاهی و ظلم و ستم — آنکه بوده کیش شاهان عجم
از یزید آن شهریار پرفسون[1] — گشت بنیاد خلافت واژگون
طرح استبداد از نو تازه شد — در جهان ازو بلند آوازه شد
از حرم بر خاست بس مدهش خروش — آل پیغمبر ازو شد تیره پوش
او نه تنها ریخت خون سبط پاک — زو نیامد عترت حیدر هلاک
او نه تنها کرد بر پاکان ستم — رفت بر آئین شاهان عجم
باز شاهی را فزود او دستگاه — شد فراوان فّرهٔ تاج و کلاه
او ز منبر شد بگاه خسروان[2] — دشنه یازیدی بخون این و آن

از یزید آن مرد ناپاک پلید
اینهمه پستی ز بهر ما رسید

فتنه ها زائید از چرخ برین — بر سریر آمد شهٔ منبر نشین
تیغ خون آلود او شد خونچکان — بر فراز تیره خاک این جهان
روح آزادی ازو شد ناله زن — زو شکسته رونق این انجمن

---

(۱) یزید ابن معاویه اول.

(۲) فردوسی در شهنامه گفت: دریغا که این تخت منبر شود - برو نام بوبکر و عمر شود. یزید این آرزو را عملی ساخت

دست او مینا و جام ما شکست[1] بر روانش باد آنچیزی که هست
منصب فقر و خلافت شد تبه الفغان از ظلم این قوم سفه
خون سبطین رسول نامدار شد سریر شاهی او را نگار
عرش حق لرزید و کیشش شد بدل الامان از رای آن مرد دغل
بارگاه خسروی آراست و رفت مسند استمگری آراست و رفت
بعد ازو رسم خلافت شد تباه اهرمن شد چیره بر این بارگاه
می نیامد باز یزدانی سروش بامدادان تیره تر از تیره دوش
او شکوه فقر ما را در شکست بر جهان آبرو یازید دست
کیش بوبکر و عمر را کرد خوار فتنه ها گردید هر سو آشکار
هر کسی در فکر شاهی او فتاد تاج شاهی نا کسی بر سر نهاد
زور و زر شد حاکم این قافله ای دریغا، صد دریغا بر همه!

اشک حسرت ریزم و خون جگر
ای برادر آی! و درد من نگر!

ولا یزیدُ الظالمین اِلا تباراً (الآیه)

چیره شد بیداد و ظلم و هم ستم اهرمن افزود، و مسلم گشت کم
هر طرف افزود شاهی را شکوه صد دریغ بر رهنمای این گروه
پشت پا زد مسلک اجداد را بر فزوده ظلم و استبداد را
آنچه می شایست نا شایسته شد درب آزادی بهر سو بسته شد
شاه ما یازید بر بیچاره تیغ آفتاب ما بیامد زیر میغ
ظالم آمد بر فراز تخت شه او فراهم کرد بی پایان سپه

---

(1) علیه ما علیه.

تاخت و تازی کرد بر گیتی چنان: زو نماندی آبروی دیگران

آل سفاح و گروه روگران[۱] آل ناصر، دودهٔ سامانیان

همچنان آن شهریاران دگر از بخار، و روم و ایران و تتر

طرح بوبکر و عمر برهم زدند دست خود در شیوهٔ استم زدند

شیوهٔ ظلم و ستم شد زنده باز ظالمان را شد فزون بیداد و آز

آزمند آمد فراز تخت و زد مسند عدل و خلافت با لگد

تازه تر شد شیوه های بتگری ای برادر بر مسلمان خون گری!

کشور عدل و مساوات و بهی تیره تر گردید و کم شد فّرهی

اندران خاکیکه ظلم آمد بکار میفزاید رنج و اندوه و تبار[۲]

تیره شد روز غریبان از ستم هر طرف افزود واویل و ندم

ابن یوسف[۳] ریخت خون یکجهان هر طرف برخاست بانگ الفغان

غیرت حق ناگهان آمد بجوش باز نامد در زمین فرخ سروش

از ختا انگیخت تا تاری سپه تا کشد از تیغ، این قوم سفه

هر یکی صد پاره از تیغ عدو[۴] آفتاب شوکت شان شد فرو

نی بخارا ماند، نی بغداد و بلخ
بدر روشن تیره تر شد همچو سلخ

---

(۱) آل سفاح: دودمان عباسی بغداد، روگران: آل صفار سیستان. آل ناصر: غزنویان محمودی که زادگان ناصرالدین سبکتگین بودند. سامانیان: شاهان بخارا.

(۲) تبار: هلاك.

(۳) ابن یوسف: حجاج سفاك.

(٤) پیش از خروج تاتاریان، مردم از ظلم شاهان آنقدر بجان رسیده بودند که این طور دعا میکردند و بالآخره مقبول گشت: ای خدای زمین و سیاره - پادشاهی فرست خونخواره - عدد مردمان زیاد کند - هر یکی را کند دو صد پاره!!

این بود فرجام بیداد و ستم — میرساند مردمانرا تا عدم
نی ستمگر ماند و نی استمگری — نی ستم کش ماند از خواری بری
شعلهٔ ظلم و ستم سوزد جهان — زینهار ای همرهان ای همرهان!
جور باشد مرده ریگ[1] اهرمن — می نباید سوخت زین شعله وطن
از ستم گردید حال ما تباه — آنچه آمد از ستمگر پادشاه
قرنها سوزیم اندر نار و دود — هر نفس رنج و الم بر ما فزود
خون ما ریزد بسود آزمند — آنکه گویندش شهنشاه بلند
او بود در کاخ خود راحت گزین — ما همی سوزیم و می خیزد انین
می شود قربان شه آن رنجبر — کو ندارد نان و زاد ره ببر
تن برهنه، گرسنه، مرد فقیر — جان فدا سازد برای شاه و پیر[2]

ای فلک! بر هم زن این طرح کهین
تا برامد دست حق از آستین

مواقف ثلاثهٔ اسلامي

[۱]

مساوات کامل

زیر چرخ نیلگون ای همرهان! — در میان حیص و بیص امتان
قومها اندر نشیب و در فراز — آن یکی آمد، دگر بر گشت باز
سالها چرخ کهن بر گشت سخت — برد انسانرا براه پیشرفت
پرتو جاوید مهر علم و هوش — تافت بر گیتی زسقف نیل پوش
از فراز گنبد چرخ برین — ریخت بر آدم فیوض علم و دین

---

(۱) مرده ریگ: میراث. ۲ پیر: طبقهٔ روحانیون.

در چراغ هوش و عقل آدمی — گشت روشن تیرگیهای زمی[1]
روح انسانی ز اهریمن رهید — یافت آنچیزی که ویرا می سزید
در اروپا ریخت طرح نو زبن — یافت انسان شمهٔ علم لدن
مهر نو تابید از اوج افق — چهره بر افروخت از نیلی تتق
شد بشر در راه دانش زود رَو — مشعل آزادگی افروخت نوَ

خواب افلاطن به تعبیری رسید[2] — در اسیران روح نو از سر دمید
در فرانسه شد بنائ انقلاب[3] — باز تابید از فلک آن آفتاب
شد بنائ بندگی از بن فرو — بانگ نو بر خاست اندر چارسو
گفت روسو[4]، راد مرد انقلاب — "انقلاب! ای انقلاب! ای انقلاب!
آدمی را نیست فرق و امتیاز — می نیاید مرد حُر دربندِ آز
زندگانی پیش اسپید و سیه — شد برابر در میان جامعه"
شد به بالا این صدا از اروپا — مر بشر را داد درس اعتلا
آنکه خوانندش همانا درس حق — بندگانرا داده آزادی سبق
لیک زیر گنبد چرخ کهن — در جهان رنگ و بو، ای نیک بن!
از مساوات اتم دارم نشان — در میان امت اعرابیان
آنکه آمد قرنها پیش از کنون — در میان نوع انسانی فزون
نی اروپا بود و نی علم جدید — لیک آزادی مسلمان آفرید
از میان دشت یثرب شد بلند — بانگ آزادی ز قوم هوشمند

داد مردم را نجات از بندگی
مر بشر را مژدهٔ فرخندگی!

---

(۱)زمی: مخفف زمین. (۲)مقصد جمهوریت افلاطون است. (۳)انقلاب کبیر فرانس. (٤)ژان ژاك روسو: یکی از علمای بزرگ فرانسه.

حکایت

نمونهٔ مساوات کامل

با تو گویم قصه از حال سلف
آنکه بودش نقد داد و دل بکف

از عمر گویم بتو یکداستان
و ز مساوات زمان باستان

آن عمر آن راد مرد نیکزاد
کز نهیبش فرشاهی اوفتاد

بر فراز منبر آمد بهر پند
تا رهانند مردمانرا از گزند

بود شخصی در میان حاضران
گفت: پیش از پاسخ من گپ[1] مران

با تو دارم دعویٔ دیروزه من
"ای خلیفه! سَر فراز انجمن!

شد برابر بخش مال مغتنم
نی فزوده بود برخ کس نه کم

تو گرفتی بَرد و کسوت همچو ما
شد مساوی حصهٔ ما و شما

من ببالایم همی چون از تو پست
پس چرا پیراهنت همچو منست؟

گر نبردی بهر خود از حق فزون
پس چرا پیراهنت شد راستگون؟

آنکه بالایش بود سرو سهی
وانکه قد وی بود در کوتهی:

لاجرم در پیرهن فرقی بود
کوتهی کَ مرد بالا را سزد؟

چون ببالائی همی از من بلند
بُرده ای بَرد یمن را هم دو چند!

ای خلیفه! ایکه هستی کد خدا
اینچنین کردار زیبد مرترا؟

کز حق دیگر بگیری خواسته
زان بپوشی پیرهن آراسته

مردمت باشند لوچ و عور و لخت
تو بپوشی پیرهن، ای دل کرخت!

آنکه دارد اینچنین کردار بد
مر خلافت را چنین کس گی سزد؟

ما ترا دادیم امر خود بکف
تا روی بر راه نیکوئ سلف!

---

[1] گپ: سخن.

تو زما بردی، و بر خود ساختی! — این بود آئین داد و آشتی؟
این بود اندر خورت ای مرد راد؟ — دست ما در دامن تو او فتاد
همچنان داریم اندر روز داد؟[۱] — گفتگوها با تو، ای فرخ نژاد!
تو نبودی مرد بیداد و ستم — رونق جور و ستم شد از تو کم

"ای توئی ما را پنه روز نبرد
بر ره بیدادیان اکنون مگرد!"

چون شنید آن مرد حق این گفتگو — لحظه ای شد سر بجیب او فرو
گر چه وی را بود نیروی فزون — از شکوهش دشمن دین واژگون
لیک او را رنج نامد زان سخن — چونکه حق را بود در گفتارش بُن
می نرنجد مرد حق از قول راست — این عمل مر مردمانرا کیمیاست
چون بود آزادی قول و امل — مؤمنانرا شیوهٔ کار و عمل
کس نمی بندد زبان از گفت حق — این بود آزادگانرا یک سبق
می نیاشفتي عمر زین گفتگوی — هر کسی گفتی مرادش پیش اوی
چون شنید از مرد حقجو این کلام — سر فرا آورد، گفتا ای انام!
"من نباشم غاصب حق دگر — نیستم استمگر و بیدادگر
من همانا ساختم این پیرهن — از حق خود، و زحق آن پورمن
گفت ای پورم! بیا و گوی راست — این حقیقت را درستی تا کجاست؟
از تو نگرفتم برای خویش رخت؟[۲] — باز گو این قصه را ای نیکبخت!
تا شود روشن حقیقت بر انام — تا روان من بیاساید مدام
من نمیخواهم بمردم کاستی — شیوهٔ من نیست جز از راستی

---

(۱) روز داد: یوم الدین.

(۲) رخت: کسوت.

بهر خود از کس نمی خواهم فزون الحذر از ظلم و از جور و فسون!
من بودم فردی ز افراد شما هادئ کل بود ما را رهنما
کی فزایم حصهٔ خود از دگر این بود کردار مرد دادگر؟
من نمی خواهم که حق مستمند در جهان پامال گردد از گزند
من همی آنم که بودم پیش ازین فارق بطلان و حق اندر زمین
من همی دادم با هریمن شکست کی چنین شیوه بمن اندر خورست!
این و آن اندر نگاه من یک است امتیاز خویشتن بی مدرک است

الامان از امتیازات دگر
جز رهٔ تقوا و خیر بوم و بر

[۲]

آزادی گفتار

عصر نو دارد اداهای شگرف شیوها و ارمغانهای شگرف
نوع انسانرا دهد آزادگی بنده را بخشد فرِ فرخندگی
گفت استاد اداهائ نوین عصر نو را داد درس بهترین
"هر کس آزادست در گفتار خویش میتواند گفت از پندار خویش"
در جهان افرشتهٔ آزادگی میزنند بانگی با آواز قوی:
"کای اسیران! بندها را بگسلید ! جنبشی در عصر آزادی کنید !
تا بکی باشد زبان تان گنگ و لال؟ تا بکی باشد جهان بی رنگ و خال؟
تا بکی در قعر چاه ذل و اِسر؟ یوسف تان دور از بازار مصر؟

تا بکی اندر غلامی زیستن؟
"فادخلوا فی ارض جناتٍ عدن!"

این ندا نو نیست ای دانشوران بارها آنرا نیوشیده جهان

از عرب شد این صدا ز اول بلند / زانِ ما این گوهر بس ارجمند
مرد مسلم در جهان خاک و آب / این گهر را داد نیکو آب و تاب
هر کسی گفتی بآزادی سخن / نغز گفتارش بُدی درِ عدن
بر سر منبر بگفتی پاک و صاف / آنچه دیدی ناروا و نامعاف

نی ز کس بیمی نه ترسی داشتی
چونکه حق را قول خود پنداشتی

حکایت

باز گویم قصهٔ عهد کهن / تا فزاید رونق این انجمن
بود عهد کامرانی در جهان / وه چه نیکو عصر و چه فرخ زمان!
بود حق گفتگو فهمنده را / هم ز آزادی نصیبی برده را
چون بیامد نوبت فاروق راد / مر خلافت را ازو نو شد مراد
بر فراز منبر آمد راد مرد / لب کشود و اینچنین گوهر شمرد :
"کای گروه مردم نیکو نژاد / بر روانتان آفرین یزدان کناد !
مر مرا دادید امر خود بکف / تا روم بر راه و آئین سلف
من همی کوشم بتائید خدای / تا که باشم مر شما را رهنمای
لیک دارم از شما این آرزوی / گر بگردانم ز حق روئی بسوی
پس شما را هست، ای قوم نجیب! / تا بمن گوئید بی شرم و شکیب
مر مرا از گمرهی آگه کنید ! / فکر من ای قوم عنداللّه کنید !
گر روم بر راه کج از راه راست / رهنمائی قوم من! کار شماست!
بنده نبود بی خطر بی زیغ و سهو / ره نمودن مر شما را ، سوی صحو"
گفت فاروق معظم این سخن / پربها چون گوهر و درِ عدن

از میان آن گروه حق پرست — آنکه ظالم از دم تیغش نرست
قد علم فرمود شخص راستین — مر عمر را داد آوازی چنین:
"ای عمر! گر بوده ای بر راه راست — خاک پایت چشم ما را توتیاست
ور شوی دور از صراط مستقیم — یا کنی میل از ره عقل سلیم
دشنهٔ تیزم که مرگ دشمن است — آخته اندر پیٔ اهریمن است
مر ترا ره سوی حق خواهد نمود — گر چه باشد فِر تو از حد فزود
می نه پنداری تو ای سالار ما! — گر زتو بینم فعل ناسزا
بر لبان ما نیاید خامشی — گر به تیغ تیز خود ما را کشی!"

قوم حُر دارد چنین کردار نیک
قول محکم، شیوهٔ گفتار نیک

[۳]

جمهوریت و دیکتاتوریٔ فقر

سالها نوع بشر زار و زبون — بود از بیداد شاهان واژگون
می نه بُد راهی که آرامد بشر — اهرمن می برد انسانرا به شر
می نه بودی بهتری و راستی — بود انسانرا همانا کاستی
روز روشن آدمی را تیره شد — روشنی هائ عدالت خیره شد
از جهان ناپید شد روشن چراغ — کس ندید از معدلت فرخ سراغ
ریخت طرح فکر جمهوری بشر — گشت افلاطون جهانرا راهبر
در کتاب خود حکیم نکته بین — داد ما را شرح جمهوری مبین
قرن بیستم آدمی را داد دست — تا ازو بازوی جباران شکست
بهترین طرز حکومت را گزید — آنچه انسانرا همانا می سزید

هـر کـسی را داد حـق انتخـاب		تـا شـود جمهـور مـردم بهـره یـاب
مـی نباشـد یـک نفـر فرمـانروا		بـر رقـاب مـردم و خلـق خـدا
لیـک آمـد در جهـان دانـشوری		"مـارکس" نـامی داهـئ نـام‌آوری
گفـت ایـن عـالم کـه بایـد رنجبـر		خـود بکـف گیـرد زمـام خیـر و شـر
جبهـه سـازد بـر خـلاف بـورژوا		کـارگر باشـد جهـان را پیـشوا
حـزب کـار آیـد فـراهم در جهـان		بـر کـشاید پـرده از رازِ نهـان
پـرچم حکمـش برایـد بـر بـشر		مـی نباشـد در جهـان جـز کـارگر
آنکـه خـون رنجبـر چـو شـد همـی		آنکـه رانـد حکـم خـود بـر آدمـی
خود فـرود آیـد بـه پـائین کـد خدای		مـی نباشـد فـرق ایـن و آن بجـای
بعـد ازو شـد بخـردی انگلـز نـام		داد پیغـام مـساوات انـام
تـا کـه آمـد نوبـت کـار لنـین		بـود شـخص رنجبـر مـرد گـزین
کـرد تعبیـرات خـواب باسـتان		رنجبـر گردیـد حـاکم بـر جهـان

شد جهانرا رنجکش فرمانروا
او فرو افگـند کاخ بـورژوا

گـر چـه جمهـوری بـود فکـر متـین		لیـک طـرح کـارگر را هـم ببـین!
مـر بـشر را انـدرین دارِ سـپنج		داد حـق امتیـازِ دسـترنج
گفـت بایـد فقـر دکتـاتور خلـق		تـا شـود روشـن شـب دیجـور خلـق
گـر شـود بـر دیگـران حـاکم فقیـر		میتـوان رسـتن ز جـور شـاه و میـر
گـر شـود روشـن چـراغ رنـج و کـار		میتـوان کـردن سـعادت را شـکار
کـارگر گـردد بگیتـي سـربلند		وارهـد از رنـج و انـدوه و گزنـد
کـاخ ثروتمنـد گـردد سـرنگون		رخـت بنـدد از جهـان کـذب و فسـون
ایـن بـود انـدر جهـان طـرح نـوین		کِـش همـی داننـد کـار بهتـرین

لیک پیش اندر جهان دیر و زود　　رونق فقر از مسلمانی فزود
فقر نیکو مر مسلمانراست تاج　　گر چه از شاهان ستاند او خراج
اینچنین فرمود سالار رسل　　هادئ ما رهنمای جز و کل:
"در جهان از فقر دارم افتخار"　　این بود آئین ما در حین کار
در جهان درویش مرُ، درویش زی　　نیک پندار و نکو اندیش زی!
فقر باشد افتخار مرد حرُ　　این بود نیکو شعار مرد حرُ
چیست درویشی؟ز خود وارستن است　　فکر مردم را بدل پروردن است
نیست درویشی، مگر وارستگی است　　این مقامی از مقامات نبی است
مرد حرُ باشد فقیر ژنده پوش　　مغز او بیدار و بازو سخت کوش
سر بلند و درد مندِ جذب و شوق　　دل پر از درد و روان دارای ذوق
در مقام بی نیازی با نیاز　　روح او رقصنده از صوت حجاز
جان او پروردهٔ عشق و جنون　　راستیها را بود او رهنمون
سر فرو نارد به جور زورمند　　می پذیرد راستی بی چون و چند
پیش حق تابع بود بی قیل و قال　　لیک نپذیُرفت کژی و وبال
گرچه دارد شوکت و فرو شکوه　　لیک باشد ژنده پوش اندر گروه
باطن او شد بحق آراسته　　ظاهر او بی نیاز از خواسته
نزد او ارزش ندارد سیم و زر　　میتر او د رود او صوت دگر
حلیهٔ او دردِ دل سوز درون　　آشنای فقر و اسرار جنون
از خرد آگاه کنه چون و چند　　و ز جنون دارای قلب دردمند
گر چه باشد واقف سِر مواد　　فکر او اسرار گیتی را کشاد
لیک تنها نیست پابند خرد　　جان او سوز درونی می خرد
یک تپش یک شور و غوغا در دلش　　مهر انسانی همانا در دلش

آشـنای شـیوهٔ نیک حـیات
جنبش آرد صوت او در کاینات

مـرد درویـشی کـه دارد فکـر حُـر
قلـب او از مهـر انسانیـست پـر

جـان او وارسـته، بـازویش قـوی
آشـنائ کاینـات معنـوی

دشـنه اش یـازد همانـا بـر عـدو[1]
لیـک مـر همکیش خـود را سـر فـرو

در زبـانش قـوهٔ سـحر بیـان
او شـرر ریـزد بجـان مردمـان

نیـست او را حـب پـول و حـب زر
دور از بیـداد، و باشـد داد گـر

مردمـان را چـون پـدر باشـد رحیم
زو گریـزد دور شـیطان رجـیم[2]

گـر چنـین درویـش باشـد رهنمـا
مردمـانرا پیـشوا، فرمـانروا

گـر چـه باشـد حـاکم مطلـق عنـان
مـی بـرد بـر راه خـوبی مردمـان

از غرضـهای خـودی باشـد بـری
بـا خبـر از رتبـه هـای معنـوی

نـسپرد راه کـژی در کـار خلـق
فِـر شـاهی دارد انـدر زیـر دلـق

یکـنفس فـارغ نـه از یـاد خـدا
مردمـان را سـوی خـوبی رهنمـا

در نگـاهش مـستمند مردمـان
شـد مـساوی بـا تـوانگر در جهـان

این بود آئین دکـتاتور خـلق
زو بود روشن شب دیجور خلق

---

(۱) اشداء علي الكفار رحماء بينهم (الآيه).

(۲) الشيطان يفر من ظل المؤمن.

در بیان آنکه حق همواره در اکثریت نیست

و استبداد مسلکی هم بشر را بشر می برد

الفقیه الواحد فی رأس الجبل فهو جماعة

پور خاور زادهٔ مشرق زمین! — با تو گویم داستان نو چنین:
پیر مغرب داد زیبا درس و پند — تا رهاند آدمیت از گزند
رأی اکثر را همانا حق شمرد — آبروی حزب کوچک را ببرد
در جهان آئین نو شد آشکار — طرح آنرا بر "دمکراسی" شمار
پیر مغرب گشت ما را رهنمون — از دمکراسی سرود و از فنون
لیک دارم اندر اینجا یک سخن — با تو گویم واشنو، حرفی زمن!
در جهان تقلید حق باشد درست — هیچکس جز این ز اهریمن نرست
حق بود همواره چون فرد و غریب — از گروه اکثریت بی نصیب
پس بود همواره پیکار فرق — مرد باشد در پئ اظهار حق
گر چه باشد فرد تنها مرد کار — لیک باشد بر حقیقت استوار
مرد دانا بر فراز رأس کوه — فِر او باشد فزونتر از گروه
تودهٔ نادان چه داند خیر و شر؟ — تا نگوید پیش شان مرد دگر
گر نباشد بخردی بین عوام — تیرگی اهریمن آرد بر انام
نور یزدانی است دانا مرد راد — بر روانش آفرین یزدان کناد
آنکه بنماید بمردم راه و چاه — وارهاند جان شانرا از گناه
بود بودا فرد واحد بین خلق — زردهشت آمد بدنیا زیر دلق
گر کلیم آمد همانا فرد بود — تیرگی را زادمیت او زدود
بعد ازان آمد یتیمی از حجاز — سخت کوش و دردمند و سرفراز

نــور یزدانــی ازو شــد جلــوه گــر کهنــه گیتــی را ازو زیبــی دگــر
همچنین ایـن چـرخ گـردون بـار بـار بینــوا را دیــده بــر حــق اســتوار
در جهــان همــواره از روز نخســت مــرد تنهــا تیرگــی هــا را بشســت
رای دانــا مــرد بینــائی پــژوه بهتــر از افکــار نــا بینــا گــروه
جمــع نــا بینــا اگــر باشــد کثیــر در میان شان مرد بینائی است میر
مـی بـرد شـان بـر رهِ خیـر و نجـات ایــن بــود آئــین کــار کاینــات
پیــر خــاور پیــشوای انقــلاب خــاک مــشرق را ازو افــزود تــاب
"سـید الـسادات مولانـا جمـال"[۱] اینچنــین فرمــود مــرد بــی همــال:

ان الحق لایکون مع الاکثریّة احیاناً

گـر فـراهم شـد بـه شـر جمـع بـشر مر بشر را نیست زیـن سنگین خطر
لاجـرم تقلیـد دانـا شـد ضـرور تــا رهانــد قــوم خــود را از فتــور
وی بــود مــر اکثریــت را امــام مــرد دانــائی اســت بهتــر از عــوام
در مقــام ســنجش فکــر متــین بــه زصــد نــادان بــود مــرد گــزین
فکر صد کودک نیاید خیر و راست فکــر یــک دانــا همانــا کیمیاســت
رای طـاغوتی کـه باشـد در گـروه بــه ازان یــک مــرد دانــائی پــژوه
یکنظــر بــر گــردش دور جهــان گـر شـود، گـردد همـی بـر مـا عیـان:
انـدر ایـامی کـه کـودک بُـد بـشر میگرائیــدی همانــا ســوی شــر
مــی پرســتیدی بــت طاغوتیــان[۲] نــور یزدانــی نتابیــدی بــران
آدمیــت بــود نابینــا و کــور او فتــاده در بــزه انــدر فجــور
جــان او در تیرگــی و کاســتی مــی نبــودی پرتــوی از راســتی

---

(۱) سید جمال الدین افغانی.

(۲) مثلاً جوپیتر را آله الآلهه گفتندی.

تـا برامـد بخـردی از هـر کـران   مهـر یزدانـی ازو پرتـو فـشان
رهنمـا گردیـد آدم را بـه حـق   مردمـانرا داد ز اگـاهی سـبق
بردشـان ره سـوی نـور فرهـی   داد زیبـائی بـه آئـین بهـی

"گر نبودی کوشش احمد تو هم
می پرستیدی چو اجدادت صنم"

ای بـرادر! زیـر سـقف لاجـورد   کـرد بـا مـا آنچـه استبداد فـرد
همچنـان گـر مـستبد گـردد گـروه   جـان مـا را آورد انـدر سـتوه
فـرد گـر باشـد همانـا مـستبد   واژگـون گـردد زدسـت ضـدوند
لیک آن جمعی که باشد جور کار   مردمـان را مـی فزایـد زو تبـار
آنچـه شـاهی میکنـد بـا آدمـی   میکنـد بـدتر ازان جمـع شـقی
آن بـرد آبـروی مـردم بهـر تـاج   ایـن بـرد مـال و متـاع مـا بیـاج
آن کُشد مـا را بـه شمـشیر دو دم   ایـن فرسـتد روح مـا را در عـدم
آن فزایـد کاسـتی انـدر جهـان   ایـن فزایـد تیرگیهـای روان
آن بـود کاهنـدهٔ جـسم و بـدن   ایـن بـدل گـردد همانـا راهـزن
همچو ماشینی است آدم پیش این   زهـر مهلـک دارد انـدر آسـتین
هـر دو باشـد دشـمن روح و بـدن   تـا شـوي آگـه، شنو حرفـي زمـن:
آدمـي را زیـن دو آمـد درد و رنـج   مي ستاند آن شرف، این مال و گنج
آنچـه مـا دیـدیم از دسـت شـهان   جـان مـا رنجیـد از شـست شـهان
سـالها دل از سـتم در خـون تپیـد   رنجهـاي جـور شـاهانرا کـشید
آبـروی مـا ز دسـت میـر و شـه   هـر زمـانی ریخـت بـر خـاک سیه
انـدرین عـصر است ایـدون حـال مـا   از فرنـگ آن تـودهٔ علـم آشـنا
مـی فریبـد مـشرقی را از فـسون   از تمـدن گویـد و علـم و فنـون

لیک این بخرد همانا بدرگ است[1] "مشک این سوداگر از ناف سگ است"
می نباید خورد از ایشان فریب ای توئی چون کودکان ناشکیب!
ما چو طفلانیم و او افسونگر است در سخن هایش فریب دیگر است

رنگ و بویش می برد ما را زجای
وای بر ما، وای بر ما، وای وای!

ملت افغان

"این سخن پایان ندارد باز گرد" ای برادر گوی، از افغانِ مرد
"باز گوی از نجد و از یاران نجد از ندائی ناقه را آور بوجد"
قصه ها گفتی چو شیر و انگبین وا سرودی داستان آن و این
رَو زخود گوی و ز افغان باز گوی شور افگن در جهان چارسوی
داستان آنکه از روز نخست اهرمن از تیغِ تیز او نرست
آنکه داند مردمانش مرد و راد آفرین بر وی همی یزدان کناد!
شاعر مشرق، ادیب نامور[2] اینچنین فرمود نکته چون گهر:

"آسیا یک پیکر آب و گل است
کشور افغان دران پیکر دل است"

در میان آسیا، قومی است حُر قلب او از مهر یزدانی است پر
مردمانش را مناعت بسکه هست چرخ گردون را همی دانند پست
آهن افرنگ در دستش گداخت حق زتیغ او بلند آوازه ساخت

---

(۱) مصراع دوم تضمین است از کلام علامه اقبال مرحوم.
(۲) علامه اقبال مرحوم.

سخت کوش و راست خوی و پاک دل — همچو او نامد بد ور آب و گل
در زمان بندگی آزاده خو — قهرمانان را نکردی سر فرو
گر چه اسکندر بیامد با شکوه — فِرّ او افزود یونانی گروه
گر چه چنگیز و تِمُر تازید سخت[1] — آسیا را هم نگون گردید بخت
نام اقوام از رخ گیتی زدود — آدمی را تیرگی زیشان فزود
آسیا ویرانه شد زتاخت و تاز — در نشیب افتاد قومی سرفراز
لیک در کهسار قلب آسیا — بود افغانی چو کوه خود بپا
پیکرش چون کوه سنگین استوار — روح او پروردهٔ این کوهسار
انقلاب چرخ گردونش نسود — فکر آزادی به مغز او فزود
هر قدر گردید چرخ لاجورد — از رهِ استیزه آمد در نبرد
صبر و استقلال او افزود بیش — گرچه نامدش از جهان جز رنج و نیش
سوخت قرنی چند در نارِ ستم — بهرهٔ او جور و اندوه هست و غم
از فلک نامد ورا جز درد و زهر — هیچکس وی را ندادی پادزهر
آنچه بدُ خشم و غضب اندر وجود — آسمان بر وي فرستادی فرود
سالها سوزید در جور شهان — فتنه ها بارید بروی زاسمان
در جهان تیره، زیبا، نیک و زشت — بهروی گردون بجز کژی نکِشت
دیگران را داد آرام و رفاه — در کنار مهر خود دادش پناه
بهر این جز خون و خشم و تیرگی — می نیامد بهره ای در زندگي
با وجود اینهمه این قوم مرد — دست گردون محو و نابودش نکرد
چیره شد اندر نبرد کاینات — داد گردون را همانا کشت و مات
من بقربان چنین قومی که کرد — رخنه اندر خشم چرخ لاجورد

---

(1) تمر: تیمور لنگ.

شیروش غرید و بالید و تپید — تا فرنگی را ز خاک خود کشید
سالها در خون تپید و کرد جنگ — تا زخود راند همی قوم فرنگ
می نیامد دشنه شان اندر نیام — سالها کرد اندرین شدت قیام

تا نماید حفظ خود از دستِ غیر
چونکه بُد نخچیر تیر و شست غیر

نالۀ من شیون غمگین بود — داستان قوم من خونین بود
قرنها اِستاد در میدان خون — خاک شد از خون او یاقوت گون
پنجۀ قهّار شاهانش فشرد — زندگی از پیکر این قوم برد
آه از شاهان ابله آه آه! — وای از شاهي و زین کژ رسم و راه
دشمنی ها در لباس دوستی — جملگی شد کاستی ناراستی
من نمی نالم همانا از ستم — آنچه آمد از اجانب بیش و کم
لیک می نالم زدستِ آشنا — آنکه بر ما شد همی فرمانروا
تاخت بر ناموس و عِرضِ قوم خویش — زو نیامد راستی، جز درد و نیش

من شکار مکر پنهانی شدم
در ضیاع روح افغانی شدم

در بیان آنکه وحدت و نظام مشترك علت العلل سعادت افغانست

درد دل دارم همی خون جگر — زشک من گلگون نماید بام و در
نالها دارم زدست جور چرخ — زو نشد ما را همانا نیک برخ
ریخت اندر جام ما مهلک شرنگ — کرد با ما شیوهای ز بو و رنگ
دیگران را داد رهبر نیکمرد — زشتخو شه را زمام ما سپرد:
زد، شکست، و کُشت، ویرانی نمود — تیرگی آورد و زشتی را فزود
آنچه آمد پیش روی او شکست — قلب مردم را به تیر جور خست

عیش و راحت کرد و ابله در گذشت　　آشنائی بهر ما چون دیو گشت
روح افغانی بیامد در انین　　از ستمهای شهٔ این سرزمین
رشتهٔ وحدت ز دست ما گسیخت　　آبروئ ما بخاک تیره ریخت
با تو گویم داستانی سینه سوز　　لحظه ای خود را درین آتش بسوز
جنبشی اندر نهاد ما نماند　　کوششی اندر نژادِ ما نماند
شعله های سوز دل گشته خموش　　بزم ما خالی زشمع گلفروش
سینه ها خالی ز سوز و ساز عشق　　عندلیب ماست بی پرواز عشق
اندرون سینه داغ و درد کو؟　　آتشی، دودی و آه سرد کو؟
شبنم ما را نمانده اشک تر　　شمع ما از سوز پنهان بیخبر
نی بدورش سوزش پروانه ای　　نی بباغ ماست رویان لاله ای
عندلیبی نیست اندر باغ ما　　نوحه گر جغد است اندر راغ ما
گریها دارند نو خیزان باغ　　لالها را دل زحسرت داغ داغ
چشم گلها اشک ریزان همچو شمع　　قطره های پاک شبنم، همچو دمع
چهچهٔ بلبل نمی آید بگوش　　جز صدای نالهای پر خروش
در چمن پروانهٔ بیتاب نیست　　روی گل را تابشی از آب نیست
"یا رب آن اشکی که باشد دلفروز　　بی قرار و مضطر و آرام سوز
کارمش در باغ و روید آتشی　　از قبای لاله شوید آتشی"

اینچنین اشک روانی دیده را
ده، زفضل خویش قوم مرده را

پور افغان! ایجوانِ مرد و حُر　　با تو گویم نکتهٔ روشن چو در
زندگانی را بقا از جنبش است　　رمز و سِر زندگانی کوشش است
گر همی خواهی تو اسرار حیات　　واکشایم عقده از کار حیات

موج را جنبش محیط زندگی
گر نجنبد قید بند مردگی
ای ترا حق داده عزم آهنین
پنجه ات چون کوهسار تو متین
در عروقت خون گرم سالفین
در نهادت نور ایمان و یقین
جنبشی کاین سرمرگ و زندگی است
کوششی کاینجا فرو فرخندگی است
از فروغ نور خود آگاه شو!
واقف اسرار الاالله شو!

شعلهٔ وحدت بکوشش بر فروز
اندکی خود را درین آتش بسوز!

نکته ها گویم ز اسرار وجود
وا نمایم پرده از کار وجود
با تو گویم رسم و آئین حیات
نکته از درس تمکین حیات
"زندگانی از خرام پیهم است
برگ و ساز هستی موج ازیم است"
گر همی خواهی حیات جاودان
یا رهائی از فریب این و آن
صحنهٔ دنیا مقام جستجوست
از تنازع للبقایش آبروست
ای دلت جولانگهٔ نور خدا!
بشنو از خاک نیاگان این صدا:
از فروغ نور حق افروز دل
غیر وحدت هر چه پیش آید بهل
ملتی بودی دلیر و پاکزاد
همچو تو گیتی دگر ملت نزاد
یک دل و یک فکر و یک آئین و راه
پیکرت بودی ز تجزیه نگاه
کرد گردون پیکرت را چاک چاک
او فتادی از سفالت در مغاک
پاره پاره قوم تو شد هر کنار
می ندارد مرکز و جائ قرار
هست از بی مرکزی آشفته روز
بیخبر از وحدت گیتی فروز
چون ندارد در جهان مرکز همی
پس نیاید در شمار آدمی
از متاعش دیگرانرا ساز و برگ
او زناداری بود همدوش مرگ
قوّت بازوی این قوم جوان
یا وه بهر سود و نفع دیگران

چـون نـدارد رهنمـائی خویـشتن — مـی تپـد در رنـج و انـدوه و محـن
بـا اجانـب میکنـد خـدمت بجـان — بـشکند بـازوی نـامی پهلـوان

من ندیدم در جهان آب و گل
ملتی مانند افغان ساده دل

ای صبا، ای قاصد فرخنده پی! — بـر اتـک بگـذر بگـو از حـال وی
بـر سـوات و بـاجور بگـذر دلیـر — بـر بنیـر و کوهـساران وزیـر[۱]
کـن گـذر بـر مرقـد خوشـحالخان — اشـک مـن بـر خـاک پـاک او فـشان
بـر سلیمان کـوه و شـال و قنـدهار[۲] — بـر سـپیده کـوه و بـر افغـان دیـار
بـاز روی گلـستان را تـازه سـاز[۳] — بوسـتان را از سـر نـو زنـده سـاز
لالهـای گلـشن شـلگر نگـر[۴] — اشـک ریـز انـده و خـونین جگـر
یـاد آر از دور فـرخ فـال مـا — آن شـکوه وحـدت و اقبـال مـا
سـوزش داغ کهـن را تـازه سـاز — آب و تـاب انجمـن را تـازه سـاز
یکجهـان آبـرو را خفتـه بـین! — انـدرین خـاک سـیه زیـر زمـین
انـدرینجا نامـداران خفتـه انـد — مردمـان نیـک و مـردان خفتـه انـد
تـل خـاکش بنیـهٔ اجـداد مـا — نـِه قـدم آهـسته تـر بـاد صـبا!

تا نرنجـد روح اجـداد نجیب
ای نسیم! ای پیک پور بد نصیب!

---

(۱) کوهسار وزیرستان.

(۲) شال: شالکوت کوئته.

(۳) گلستان و بوستان: حوزه پشین.

(٤) شلگر: غزنی.

قوم من! ای مردم نیکو نژاد
بر روانتان آفرین یزدان کناد!

خیز و مجد رفتگان را تازه ساز
در کهن گیتی ز نو هنگامه ساز

تیغ تیزت زنگ عزلت خورده است
در نیام نامرادی خفته است

عصر نو نیرنگها انگیخته
بر جبینت خاک خواری ریخته

در زمین خود نداری اختیار
پیکرت صد پاره، بازویت فگار

ایکه در دل نور قرآن داشتی!
با خدایت بود دایم آشتی

تازه تر کردی تو آئین عمر
ای زتو اسلام را شانی دگر!

وحدت از تیغت گرفته آب و تاب
دین حق را بوده ای چون آفتاب

آبروی دین یزدان بوده ای!
این جهان را روشنی بخشیده ای!

بر همن از آفتابت نور یاب
تا رسانیدی بدو ام الکتاب

دین حق را داده اِي فتح و ظفر
ای زتیغت نور ایمان جلوه گر

از چه در خاک سیه خوابیده ای
پیکر ما را تو بینا دیده ای!

ای مقام دین حق برتر زتو
اخگر اسلام روشن تر زتو

شعلۀ توحید حق افروختی!
کفر و الحاد و ضلالت سوختی!

رخش همت تاختی بر هر طرف
بهر نشر دین حق بستی تو، صف

یکدمی تیغت نشد اندر نیام
بر روانت باد از بالا سلام

رهروان را زادِ ره اندوختی!
گمرهان را دین حق آموختی!

پس کنون بر خیز ای قوم دلیر!
تا بکی در قعر ذل باشی اسیر؟

مضطرب از مکر و ضرب این و آن
بیخبر از رسم و راه رهروان

بی نظام اندر حیات خود چرا؟
انتظار مرگ تا کی؟ تا کجا؟

ساز بهر زندگی نیکو نظام
کن فراهم دورِ آن افغان خام

مرکز نیرو برای خود بساز
تا شوی اندر پنه از تاخت و تاز

تـا یکـی صد پـاره باشـد پیکـرت؟ تـا یکـی در تیرگـی روشـن خـورت!
بی نظـامی کـرد روزت همچـو شب ای گـرفتــاری بــصد گونــه تعــب
اینهمـــه زائیـــدۂ لامرکزیـــست بهـره ات انـدوه و رنـج زندگیـست!
تـا شـدی از هـم جـدا گـشتی تبـه بــر ســرت تازیــد افرنگــی ســپه
ای اتـک، ای ترنـک و ای هیرمند! بـا شـما دارم همانـا حرفـی چنـد
شـد اگـر صـد پـاره آغـوش شـما بــاز هــم هــستید بـا هـم آشــنا
یــک محــیط آشـنا داریـد پــیش مـی نبایـد ریخـت آبِ روی خـویش
قطــره قطــره را فــراهم آوریــد در محــیط زنـدگی جنـبش کنیـد!
مــی نزیبـد بـاز مانـدن از خـرام جنبـشیماننـد پیـک تیـز گــام
آبِ روی خود نباید ریخت بیش
کرد باید فرق بیگانه زخـویش

اشك

از جگــر ســوز کبــاب آورده ام آه و درد ســـــینه تــــاب آورده ام
گریهــایم نالــهٔ ســوز مــن اسـت آه مــن تیــر جگــر دوز مــن اسـت
اشـک گلگـونی کـه ریـزد از بـصر مـــی نمایــد قــصهٔ ســوز جگــر
ایکـــه داری قلــب آگــاه و خبیــر گــوی از افغــان و ایــن قــوم دلیــر
آنکــه بــرق تیـغ او پرتــو فگنـد تیرگـــی بـــرد از جهـــان پرگزنـــد
تیــــغ لاَ را از نیــــامش آختــــه آشـــــکار را رمــــز اِلاّ ســــاخته
مـــسلم از او قـــاهری آموختــــه دلبـــری را هـــم زاو اندوختــــه
قاهری با دلـبری آئین وی
مسند شرع نبی تمکین وی

مرحبا ای نیک پَی فرخ سروش! / باز آور جان ما را در خروش
داستان کهنه ای را ده نوی / باز بر افرز مجد غزنوی
کو چراغ شوکت دیرین ما؟ / کو بهار مجد فرور دین ما؟
شوکت دیرینه را نامی نماند / اندرین جا مرد خود کامی نماند
خیز! و ما را از زیان سودی بده! / شعله ای، داغی، دلی، دودی بده!
تابش شرع نبی افسرده است / رنگ و روی مسلمی پژمرده است
تاب و تب رفته ز جان مسلمین / بر فلک بدُ گرچه شان مسلمین
فطرت سیما بیٔ ما خفته است / ذوق جنبش سر بسر خوابیده است
بسمل ما از تپیدن بیخبر / رهروان از ذوق رفتن بیخبر
نالها بیتاب و دلها دردمند / اشکها لبریز و پیکرها نژند
آن فروغ مهر عالمتاب رفت / تا که قوم ما به غفلت خواب رفت
دور ایامم چنین واژونه کرد / کاخ مجد ما، همی ویرانه کرد

لاجرم ریزم ز دیده اشک تر
دامنت سازم ز مژگان پر گهر

سلسله افکار پریشان:

پیام عصر

از

عبدالحی حبیبی (قندهاری)

۵ حمل ۱۳۳۰ (۱۹۵۱)

کتاب زندگانی

کتاب آسمانی را خدا داد
بآن قومیکه خوردی گژدم و مار
روانشان روشنی یابید زانرو
جهان را شد همی روشن شب تار

عرب شد زنده از تنزیل یزدان
ز شمشیرش جهانی گشت روشن
بپرس از قرطبه این داستانرا
نمی گویم بیاوه چیزکی من

عجم شد چیره چون بر روح قران
همان مهر خدا گردید تاریک
ز تأویل حکیم و فکر صوفی
"مبین" آمد همی تاریک و باریک

گرفتم چون بکف تفسیر رازی
درو دیدم همانا هر چه شاید
ولی کو آن کتاب آسمانی؟
که جان را زو همی نیرو فزاید

"جواهر" داد ما را شیخ طنطا[1]
ولی اینهم تهی از کهنه تابش
نمیدانم چرا شد روح قرآن
همی پامال ما، از یاوه دانش؟

بروز داد خواه داد خواهی
ز دست ما همین فرخنده پیغام
که ما را بهره ای زوبییش ازین نیست:
مگر آسان شود مرگ و سر انجام

---

[1] اشارتست به تفسیر امام رازی و تفسیر الجواهر علامه طنطاوی جوهری.

همی گوید بما این "درس جاوید" یمی بودم بسی خیزان و موّاج
کنون جوئی نمی ماند ازان یم ستاند بابیل از من همی باج

من آوردم پیام نیکی و فرّ بدادم آدمی را زندگانی
بچشم خیره اش نوری فزودم زخوی نیک و صلح جاودانی

اگر جبریل آید بر زمین باز بخواند این همه تفسیر و اسرار
بگوید آنچه من آورده ام کو؟ ز دست ما بنالد پیش دادار

همانا بر کتاب الله جفا رفت فتاد از بسکه بی یاور و بیکس
نمی باشد کتاب فیلسوفان "کتاب زندگانی" باشد و بس

فغان ای مسلم پاکیزه بنیاد! زدست ما رود گفتار یزدان
یکی شعله ازین مشعل برانگیز! یکی آیات یزدانی فروخوان!

ترا "ام الکتاب" افزود دانش ترا فِر جهانبانی ببخشود
زمرز چین تا هسپانیا بین جهان را جمله بر روی تو بکشود

پیمبر داد درس راستینت تو آلودی ورا با تیرگی ها
اساطیر ارسطو را فزودی[1] بران درسی که دارد زندگی ها

---

[1] اشاره باین بیت خاقانی: قفَلِ اسطورهٔ ارسطو را بر در اَحسَنُ المِلَل منهید.

سحرگه چون کشودم مصحف پاک — ندائی آمد از بالا بگوشم:
اگر خوانی مرا ای پور مشرق! — همی درد ترا داروئ نوشم

ترا بخشم زنو جاوید بودن — پیام زندگی دارم در آغوش!
چو احبار[1] یهودی رایگانم — مرا ای پور مشرق باز مفروش!

منم شاکی ز "ملا"ئی که افگند — هزاران پرده ام بر چهر روشن
اگر آید کنون جبریل و بیند — کند از دست وی فریاد و شیون

تو ای مسلم چرا از من رمیدی؟ — منم دستور و راه زندگانی!
رسانم مر ترا تا منزل دوست — ببخشم بالِ پروازیکه دانی

سراغ کوی لیلایت دهم باز — چرا آوارهٔ دشت جنونی؟
مرو جائیکه یابد تیرگیها — روانت دررهٔ عصر کنونی

زمان نو بدامن فتنه دارد — در آغوشش بود زهری و نیشی
تو ای کودک میالا دامنت را — که از آباء همی فرخنده کیشی!

امان از عصر نو زین لولئ بد — که رنگ و بوی او دلها برد باز
زسحر او همه مدهوش گشتند — نیامد سوی من بالی به پرواز

---

[1] یشترون آیت الله.

جوان مشرق

ببالا سرو و چشم تیز بینش رسد در کنه اسرار نهانی
ولی غافل ز استعداد پنهان که دارد در نهادش جاودانی

ببازو سخت همچون سنگ خارا تهمتن، ژنده پیل و شیر شرزه
ز نیرویش رسد سودی بدیگر تنش از بیم وی افتد بلرزه

مرا زین پیکر رعناست نالش که کوشد بهر سودِ دیگران سخت
تنش حمّال بار مغربی ها ندارد فکر سود خویش بدبخت

همه مصروف عیش و نوش و زینت نخیزد مرد حُر زین کج کلاهان
ببردارد همی سوت فرنگی "تو گوئی آفتابا نند و ماهان"

جوانی بود نیرومند و زیرک نیامد در کمند پهلوانان
ولی آموخت اکنون عِلم "میشی" برامد از گروه نره شیران

ز افسون فرنگی دل فسردش ندارد کهنه دردی، آتش و جوش
زبهر لقمه نانی خم کند سر به پیش اجنبی استاده خاموش

نباشد جوش و جنبش در نهادش دلی دارد بسان سنگ خارا
بکردار زنان گرید و گوید : کجا شد چین و توران و بخارا؟

مرا زین نوجوانان ناله ای هست! | خودی را چون همی کردند پدرود
ندارد بزم شان گرمی و سوزی | نخیزد ز انجمن شان نالۀ رود

نوائ نای رومی را فسردند | ندارد شعله این آتش نهادان
کهن کانون عشق شان خمش بین! | ز هند و سند و تهران و سپاهان

فرنگی شیوه آموزید شرقی | زیادش رفت رفتار نیاکان
بکردار کلاغ ابلهی گو: | به تقلید دری کبکی است شادان

گهی پیش قجر افتاد واژون | محمد زادگان را برده ای بود
دمی در بارگاه خان و نواب[1] | بشاهان و به سلطان جبهه فرسود

جوان بت شکن گردید بیجان | جبین خود گذارد پیش شاهان
ز بهر لقمه ای بت می پرستد | ازین بی ننگ دارم داد و فغان!

ندارد جان شان آن شعله و سوز | همین گردن کلفتان بی یقین اند
یک افرنگی برد صدها نفر را | بمیدانی که آنجا صد بمیرند

دلی دارند و سوزی نی، نه دردی | روانی تار و تاریک و فسرده
بکردار تهمتن سخت، و لیکن | ز بس تن پروری باشد فشرده

---

[1] اشارتست به خاندان قاجار ایران، و محمدزائیان کابل، و خانان سرحد بلوچستان و نوابان هند و شاهان عجم و سلطان تورك.

جوان قرن حاضر از عرب بین! نـدارد پیشهٔ جز دود و قهوه
شبانگه مست جام بیهشی ها پی لولی بگردد یاوه یاوه

نمی داند که اجدادش چه کردند؟ گذارد عمر خود در یاوه و لاف
دلش باشد تهی از آرزوها جوانی بیخبر از فرِ اسلاف

گذر کن ای صبا بر کوفه و نجد! رسان از ما درودی پور طی را
بدست آور همی فرِ نیاگان زمانی چشم بکشا دوش و دی را

ندای سید افغان چرا شد؟ فرامُش از تو ای مرد نکوزاد
فرستم من نسیم کوه کابل بگوید تا ترا نو، پند استاد

مرا باشد عقیدتها به کیشت! تو خالد زاده ای ای سرو بالا!
تو آوردی بدنیا روشنی را تو آوردی بما، پیغام بطحا

الا ای نوجوانان نکو پی! شما را هست بوئ درگهٔ دوست
نسیم نجد، و گرد کوی لیلی همانا توتیای چشم ما اوست

مرا با خاک کویت آشنائی است! تو ای پور عرب خود ناشناسی!
تو پیغام خدا دادی بمردم! چرا اکنون چنین بی درد و پاسی!

نه تنها دارم از تو داد و فریاد مرا با این عجم زادان سری هست
ز پیغامیکه دادی شد فرامُش نه ما را نی ترا، اکنون فری هست

نه من دارم دلی نی تو، خدا را نه زیبد اینچنین بی درد بودن
فرنگی دشنه آمد تیز و بُران نباید پیش جلاّدان غنودن

زمین ماست کشورهای مشرق ندارد دیگری حقی درین خاک
نباید داد این زیبا زمین را بدست اجنبی، بیدرد و بی باک

یکی بکشا، تو چشمی پور مشرق! همی تازد فرنگی سخت و بیباک
نمی دانم چه خواهی کرد چاره؟ سخن گویم ترا، برخیز چالاک

یکی آن کهنه کانونرا برافروز! ضیائی بخش مر پاکیزه جانرا
ازان مشعل همی نوری برانگیز که بخشد روشنی تیره روان را

همی گرید بناله دهلیٔ زار زرنج و بست[۱] را اکنون فری نیست
نمیدانم چه آمد بر بخارا؟ زحسن تاج زیبا گوهری نیست

جفاها رفت از گردون پر کین بما ای همدمان و لیک ما را:
ازین استمگریها عبرتی نیست خدا را، همرهانِ من! خدا را!

---

[۱] زرنج و بست شهرهای بود در سیستان و مجرای هیرمند و مقصد از تاج، تاج محل آگره است.

بگو از "حسن الحمراء" سخن گو[1] زلاهور و سپاهان، از هر ورَی
جمال چهر مشرق شد فسرده بیا گرییم، ای مرد نکو پَی!

ز جور بی امان چرخ دون داد! فغان از دست بیداد شه و میر
فسرد از جور این و آن تن زار تو ای دادار، دادِ من از و گیر!

بدل دارم سخن ها، نالهٔ زار ولی نیروئ گفت و گوی آن کو؟
نیارد کس درین مورد سَرودن درین ره گَی توان کردن تگ و پو؟

خموشی راست یکعالم سخنها! توان دانست آنکو رمز فهمد
اگر آه دلم آید بیرون باز همانا خشک و تر زاتش بسوزد

دخت مشرق

مرا با دخت مشرق گفتنی ها است گذارم درد و آه خود به پیشش
ورا گویم ز عصر و فتنهٔ نو نمایم زهر عصر و نوش و نیشش

ترا ای ماهرو ای سرو بالا! نگاهی تیز بین باید درین عصر
نمی شاید فریب عصر نو خورد که دارد کاستی و کژی و قصر

بدامن فتنه ها دارد زمانه ترا از رنگ و بویش می فریبد
نباید داد دست خود بدستش که زین لولی هزاران فتنه خیزد

---

(۱) الحمراء قصری بود در اندلس از آثار مهم اسلامی.

تو ای پرده نشین کنج عفت! / گر آئی از وثاقت همچو مهتاب
جهانی را زنور دانش افروز! / ولی تنها فراز چرخ می تاب!

مرا در خاک پایت گفتنی هست / الا ای ماه سیما دخت زیبا!
به‌آغوشت جوانی پرورش کُن! / که سازد دستِ او بلخ و بخارا

زآغوشت مرا امیدواری است / که خیزد ناموز مردی محمد[1]
همان مردی که مامش داد درسی / همو سیلی بروی دشمنش زد

زمام پرورش اندر کف تست! / برافگن این نظام واژگونه
بجان نو جوانان آتشی ریز! / که دارد درد و سوزی گونه گونه

سرت گردم الا دخت نکو پی / به پور خود بده تو درس توحید
باین کودک بگو فِر نیاگان / که نام نامئ شانست جاوید!

امان از فتنه های قرن بیستم / همی ترسم بتو ای پاکدامن!
زرنگ و بوی این لولی بپرهیز / که مانی از همه آفات ایمن

زتقلید اروپائی بپرهیز! / زرقص و عوری تن دار زنهار
برای علم و دانش زندگی کن! / حیات پارسائی مغتنم دار!

---

(1) سلطان محمد فاتح عثمانی.

نمیگـویم نـشین در کـنج خانـه — ولـی دوری بفرمـا از تبـرُّج[1]
مـسلمان‌زاده را کـی زیبـد اینکـار؟ — اگـر آیـد بـرون بهـر تفـرُّج

اگـر آئـی بـرون بـا غـض ابـصار[2] — همانـا کـار و بـار زنـدگی کُـن!
پـی دانـش اگـر بیـرون برائـی! — بپـاکی آی و حـق را بنـدگی کـن!

ز آغـوش گزنـد افـزای ایـن عـصر — همـی بگریـز انـدر مـسلم آغـوش!
هـوای عـصر حاضـر پـر گزنـد اسـت — ازیـن فتنـه همانـا روی مـی پـوش!

بـا فرنگـی بتـان عـور و بیبـاک — تـو ای نیکـو منش مگـرای مگـرای!
ولـی بایـد هنـر آموخـت و دانـش — نکـو خـوی تـو دختـر! بـاد بـر جـای!

تـن آرائـی بـرای شـوی خـود بـه — نزیبـد مـر تـرا ایـن هـرزه گـردی!
فرنگـی گـر برقـصد بـا دگـر زن — کجـا شـد شـرم و طـور راد مـردی؟

بـا این شـوخی میـالا جـان و تـن را — خـدایت داد پـاکی چـون فرشـته
تـوئی مـام جـوانی کـزدم تـو — بـه پـاکی و عفـاف آمـد سرشـته

مـرا ای مـاهرویم بـا تـو نجواسـت — اگـر دادی ز کـف دامـان عفـت
نیفـروزی بنـور خـود جهـانی! — روانـت تیرگـی یابـد ز ظلمـت

---

[1] ولا تبرجوا تبرج الجاهلیة الاولی.
[2] یغضضن ابصارهن (الآیه).

توئی استاد پور شرق زاول — زدست تست این گل چهره سیراب
اگر کوشی تو این نو باوهٔ تر — همی یابد فزونتر تابش و آب

توئی ای دخت! کد بانوی خانه — توئی آرام دل، ای سرو خندان
هزاران رنج و درد پور مشرق — ز یک لبخند شیرین تو درمان

نگاه چشم تو آرام دلها — همی آزرم تو جان آفرین است
دل غمگین ما را همدمی باش! — دم گرم تو ای مه! دلگزین است

بآغوشت چنین کودک بپرور — که دارد جان وی سوز درونی
چراغی در دل پورت بیفروز — که باشد نور آن اندر فزونی

فراهم آر از دانش متاعی — زخاور طرز کودک پروردن آموز
باو در شیر خود ده ذوق شرقی! — روانش را زتاب کهنه افروز

ندارد شرق ما پخته نظامی — بپورت درس نو از زندگی ده
"نظام نو" همی اندر کف تست — باین آشفتگان فرخندگی ده

همانا شرقی اکنون بت پرستد — بت خاور، بت شاه و بت پول
تو وی را باز میخوان سوی توحید — دلش را با خدایش دار مشغول

بیـــا بنگـــر دلارامـــم دلـــم را
کــه دارد دردی و ســوزی نهفتــه!
ازان دفتــر نوشــتم ســطر چنــدی
کجــا گفــتن تــوان حــرف نگفتــه؟

بــزی انــدر عفــاف و عــصمت خــود
تــو دخــت بــوذری سـلمان نــژادی!
هنــوز انــدر دمــت آن ســوز و گرمــی
تــو تیپــوئی و محمــودی بــزادی[1]!

نظام نو

بیـــا ای همـــدم رنـــج و غـــم و درد
دمــی بــا خویــشتن پــرداختن بــه
نباشـــد عـــصر حاضـــر دور خفـــتن
سـخن از دوسـت و درد خویـشتن بـه

نمانـــــد منظـــــر ســـیر زمانـــــه
کــه مــا وقتــی زخــود آگــاه گــردیم
همانـــا کـــاروان انـــدر رحیلـــست
نبایـــد بـــی خبـــر زیـــن راه گـــردیم

همــی شــاید بمــا نیکــو نظــامی
کــه ایــن اجــزا بهــم آیــد فــراهم
نباشـــد فـــرق، اســـپید و ســـیه را
نباشـــد بهـــرۀ مـــن، زانِ تـــو کـــم

بهــم جوشــیم و بــزم گــرم ســازیم
بگـــردانیم بـــا هـــم ســـاتگین را
زافغـــانی و از هنـــدی و رومـــی
بینـــدازیم فـــرق آن و ایـــن را

نظـــام نـــو زبهـــر خـــود بـــسازیم
همانـا ایـن کهـن طـرزی اسـت واژون
بزیـــر یـــک نظـــام آریـــم خـــود را
زســـلک مـــا نباشـــد هـــیچ بیـــرون

---

[1] تپیو سلطان شهید هند و سلطان محمود غزنه.

حقــوق یکــدیگر دارنــد محفــوظ　　بهــر کـــشور بتابــد نــور یـــزدان
زاهـــریمن گریـــزد مـــشرقی زاد　　نباشـــد جــور و اســتبداد شــاهان

هـر انکـو هـست لایـق بهـر کـاری　　زمـــام امـــر[۱] مـــردم را بگیـــرد
نباشـــد دودمـــان و پـــول حـــاکم　　کهـــن فکـــر حکمرانـــی بمیـــرد

ســراپا شـرق باشـد یـک وجـودی　　نباشــد بــین ایــن و آن تــو و مــن
زنجــد و کابــل و هنــد و بخـــارا　　یـــک آوازی بـــود انـــدر شـــنیدن

خرافـــات کهـــن گـــردد فـــرامُش　　جهـــانی نـــو بـــسازد مـــشرقی زاد
کهـــن رســـم ملوکیّـــت بمیـــرد　　مـــسلمانی بیایـــد حُـــر و آزاد

روان شــــــرقیان آزاد گـــــــردد　　زقیــد شـــاهی و مــــلا و شـــیطان
مـرا عرضـی اسـت شـیخ خانقـاهی!　　تــو ایــن مــردم بزهــر خــود میــران!

بــر افتــد رســم اســتبداد و بیــداد　　کــژی خیـــزد بیایـــد راســـتی هـــا
جهـــــان آشـــــتی و داد باشـــــد　　رهــیم از جــور و ظلــم و کاســتی هــا

خـــرد گـــردد رهـــا از دام اوهـــام　　اســـاطیر کهـــن پامـــال گـــردد
فزایـــد روشـــنی هـــای دل و جـــان　　بـــرین آئـــین نـــو، مـــه ســـال گـــردد

---

(۱) اصطلاح قرآنی اولوالامر.

حیات شرقیان گردد منظّم | زدانش بهرۂ کافی بگیرند
ولی دل را نگهدارند زنده | که تا از درد بی ذوقی نمیرند

بما دردِ دل و سوزِ روان به | نباید داد از کف این تب و تاب
فروغ جاودان عشق یزدان | فزاید تیغ ما را جوهر و آب

حیات عصر نو بی سوز باشد | دلِ افرنگیان گرمی ندارد
خرد گر چیرگی آرد گُشد دل | کرختی آرد و نرمی ندارد

دمی از گرمیٔ دل سوختن به | روان را روشنی بخشد همین درد
مرا با راد مردی آشنائی است | که نو کار جهان را از جنون کرد

نظام عصر ما زاید ستیزه | نیارد مهر و عشق و دردِ جاوید
درو آهرمنی را چیرگیهاست | ولی یزدان و نور اوست ناپید

تنازع را اساس زندگی گفت[1] | چنین از پیر مغرب من شنیدم
"نشستم با خردمند فرنگی[2] | ازان بی سوز تر روزی ندیدم"

خرد شد رهنمای کار افرنگ | ولی شرقی فتاد از این گهر دور
ازان زائید یک هنگامۂ جنگ | ازین کاهید نظم و علم و دستور

---

[1] اشاره به نظریۂ نشو و ارتقای داروین انگلیسی.

[2] به تغیر کم از علامه اقبال.

نباید بود بی دانش درین عصر
خرد را رهنمائ خویش انگار
ولی نوری زعشق جاودان گیر!
ازین ره زندگی را روشنی آر

بنه بنیاد نظم نو بدستت
زنو این مردگانرا جان نو ده
گهن بنیاد واژو نیکه داری!
بهمت زیر پای خود فرو ده

نمی گویم بهل آئین اجداد
همانا زین چراغت روشنی گیر
ولی آن تیرگی هائی که داری!
بنور علم و دانش باز مپذیر

روان را تیرگی آرد خرافات
اساطیر کهن سازد تباهت
درین عصریکه تابد نور دانش
رسوم یاوه سازد رو سیاهت

فروغ جاودان گیر از کتابی
که دارد صد جهان فرهنگ و دانش
کتاب زندگانی را فرو خوان
فزاید تا ترا نوری زبینش

سیپارۀ اهرمن

ورق اول

تو افغانی، دگر هندی، دگر گُرد
غرور نسل و خون باشد چه زیبا!
نباید آن دگر را کفو خود کرد
عجم را با عرب فرقی است پیدا

ورق دوم

بسازد هر کسی "تاریخ" خود را
نهد بنیاد خود را بر مفاخر
اگر باشد زبون باکی نباشد
بنام جد و باب خویش فاخِر

ورق سوم

بود قرآن کتاب کهنه و بس		ندارد بستگی با زندگی ها
فرو افگن تو این فرسوده دفتر		بهل ای مردِ نو این کهنه گی ها

ورق چهارم

بیا ای دخترک با غریبان رقص		فرو هل پردهٔ تاریک از روی
ترا شاید نگاه مرد افگن		برای! و در خیابان کن تگ و پوی

ورق پنجم

تو ای مردیکه پُر پابند دینی!		نشین در خانقاه و کنج مسجد
بخود خوان مردم و میکن مریدش		شبان و روز باید بود ساجد

ورق ششم

خوشبختانه پاره شده بود

ورق هفتم

ترا باید پرستیدن زر و سیم		بهر طوریکه آید کن فراهم
تو آئین اکانومی بیاموز		پس آنکه در ریاض خلد می چم

ورق هشتم

فرو کن سر بهر مرد توانگر		بشاه و میر باید کرد سجده
اگر خواهی تو راحت بگیتی		بر افگن از رخ چون ماه پرده

ورق نهم

اگر باری شوی حاکم بمردم:		بعِرض و ابروی شان همی تاز!
فراهم ساز خون شان بجامت		بجز از خود بسود کس مپرداز!

ورق دهم

ترا شاید همی پیکار دایم		به دانش ساز خارا را بخود موم

بکاخ دشمنان آتش بیفگن!　　توئی انسان دورِ علم و آتوم

ورق یازدهم

هزاران رنگ دارد عصر حاضر　　"بهررنگی که خواهی جامه می پوش!"

بیک رنگی نیاید کامِ تو باز　　زهر جامی، مئ گلرنگ مینوش!

(بعد از ورق یازدهم بخط اهریمنی نوشته شده بود، و خوانده نمی شد.)

الهام سروش

فرو شد روشنی از چرخ گردون　　پیام ایزدی آمد به آدم

ولی کم دید چشم آدمی زاد　　ازان جاوید نور تیز و خرم

بنی آدم طرازِ دیگر آورد　　جهان از خون وی گردید گلرنگ

نشد گر پیرو تلقین یزدان　　تبه گردد حیاتش در رهٔ جنگ

شنو آوای من انسان بیدار!　　سمند زندگانی خوشخرام است

مپیچ اندر خلاف نسل و انساب　　"تمیز رنگ و بو بر ما حرام است"

نباشد رنج جنگ و درد پیکار　　اگر آئین یزدانی بدانی!

تو گر خواهی شفای رنج مهلک　　مده از کف نظام آسمانی

فزون شد درد و رنج تو زدانش　　دمی آسای اندر مأمن دل

خرد آلات قتل و غارت افزود　　تو باری سنج! و دامانش فرو هل

نباید اینقدر بازیچه بودن — بدستِ عصر دادن کار خود را
نسازد گر بتو دور زمانه — باو کن تیز تر پیکار خود را

برین گیتی بود دست تو قادر — خدا بخشید آدم را خلافت
روانش را بنور خود بیفروخت — توانش داد و علم و ذوق و حکمت

جهان باشد بدستت آدمی زاد ! — تو خواهی کن بهشتش خواه آتش
میفزا تیرگی را اندرین جای — روانت بر فروز از کهنه تابش

شنو از من تو این فرخنده آوا — منه بر گفتهٔ اهریمنی گوش
فزاید کُشت و خون وجور و پیکار — ازان تیره منش منیوش منیوش!

گهی آید بشکل پارسائی — گهی خیزد بکردار جوانان
گهی سازد قیادت پیشهٔ خود — گهی آید بطور پهلوانان

نگاهی کن باین دهر پر آشوب — که اهریمن دهد درس سیاست
فریبد آدمی را این سیه دل — تو پنداری که "قدَ قاَمتَ قیامت"

بدست این دهد نیروی آتم — که سوزاند بشر را خانمانی
بدیگر میدهد درسیِ که زانرو — فزاید فرق رنگ و خاندانی

بنام جنگ مسلک فتنه ها زو — فتد در بین مردم سخت و مدهش

زفاشیزم و دموکراسی و کامن[1] پدید آرد زنو پرخاش و کوشش

به اسلاوی ببخشد دشنۀ تیز برارد تا زسکسونی[2] دماری
گرین فتنه گریها زو فزاید بکشت آدمی افتد شراری

یکی پیکار عالمگیر سازید زخون آدمی سیراب تر شد
همی ترسم بتو ای آدمی زاد ! کنون جنگ دگر را راهبر شد

چرا ای آدمی زاد نکو پی َ! بدوشت اهرمن را شهسواری است؟
ازو مشنو، همانا کاین سیه دل: ترا گمراه کن در ثیه خواری است

سپاهش را بدور قصر ابیض: بایوان کرملن جایگاه است
بلندن بین ورا در پست کوچه[3] به پاریسش همی پشت و پناه است

ترا زهریمنی پرهیز باید فزاید رنج و کاهد فّرهی را
شرنگی دارد اندر جام شیرین برد مهر و نکوئی و بهی را

---

(۱)کامونزم.

(۲)اشاره به مخالفت نژاد اسلاو انگلوساکسون در عصر کنونی، که یکی مسلك کامونزم و دیگری دیموکراسی دارد.

(۳)قصر ابیض امریکا و قصر کرملن ماسکو، و داؤننگ ستریت لندن که در زبان پارسی پست کوچه ترجمه شد.

به چمبرلین و هتلر داد جرعه | ازان جا نکاه جام مرگ آور
جهان آدمیت زار گردید | بکشت و خون در میدان آور[1]

شنو از من پیام صلح جاوید | که آمد از برین درگاه یزدان
پیام آسمانی بود و لیکن: | تبه گردید از اوراق شیطان

شاعر نو

تو ای گوینده‌ٔ اسرار نهضت! | تو ای شاعر بما پیغام نو آر!
الا ای طوطئ بستان مشرق | "مبادا خالیت شکر زمنقار"

کهن آئین آداب زبانت! | کنون ای مرد نیکو پی فروهل!
نباشد عصر مدح و هجو گفتن | یکی شعله فروز از مرکز دل

ز اقبال و زنذر و فکر رحمان[2] | بگیر الهام نو ای نغمه پرداز!
ز ترکان و عرب خوش نغمه ای چند | حجازی را سرا در لحن شیراز

نگر ای شاعر آتش زبانم! | بخواب ژرف اندر مشرقی زاد
سرا در گوش او پیغام جنبش | روانش کن زدام تیره آزاد

---

(۱)آور: جنگ.

(۲)اقبال شاعر بزرگ اردو و پارسی و قاضی نذر الاسلام شاعر بزرگ بنگالی و رحمان بابا شاعر بزرگ پشتو زبان.

برا پر کن فضا از صوت دلکش! | تو ای آتش نفس آخر کجائی؟
الا ای نغمه گوی رمز وحدت | "مرا باتست بسیار آشنائی"

اگر آئی نیکوئی با تو آید | برین خوابیدگان محشر فرو آر!
بود دل را زپیغام تو جنبش! | روان را روشنی بخشای بسیار

زبزم ما ببر این سرد مهری | فروز این انجمن را از دم خویش!
بیا تا در میان گل بنوشیم | مئ گلرنگ خود با همدم خویش

بر افگن از رخ معنی نقابی | گشا بر ما تو اسرار نهانی
ندانم همنوا! پایان منزل | کجا انجام دشت زندگانی؟

ببین آخر تو این خوابیده مردم | جرس خاموش و میر کاروان مست
براه انداز ما را شاعر نو! | حدی بسرای کاین وقت رحیلست

سرت گردم بیا خاموش منشین! | نوای جانفزایت شور آرد
نشاط رهروان از نغمۀ تو: | به کشت زندگانی شعله کارد

زطنجه تا ختن قومی است غافل | زمام اختیار از دست داده
یکی گیرد پئ این و یکی آن | همین مرده است اندر دست زنده

نوایت انقلاب و نهضت آرد | بگو اسرار رفعت، گر توان گفت

ترا در عصر نو، ای شاعر نو! پیمبر نی، ولی رهبر توان گفت

پیام عصر

بزودی آ، مده از دست فرصت همانا کاروان اندر رحیل است
تو تا از خواب خود چشمی کشائی! بشر پیموده ره بی قال و قیل است

غنودی سالها ای پور مشرق! کنون بر خیز! وقت جنبشی هست
شنو فرخ پیامِ عصر حاضر ترا گر گوش هوش و بینشی هست

فلک گردید، و گیتی شد دگرگون طراز زندگانی تازه تر شد
نماند زنده آن قومی که اکنون ز راه و رسم گیتی بی خبر شد

زمان نو پر از رنج و ستیز است بخون ناتوانان دارد آهنگ
ممان آخر چنین در خواب نوشین ترا بایست فکر و هوش و فرهنگ

درین دم آن کسی کوزاد ره ساخت تگاور تاخت سوی منزل دوست
بکام خود رسد آن مرد دانا زمامِ اختیار اندر کف اوست

خوشا قومی که دارد خود شناسی غرُور بی سبب پیغام مرگ است
هر آن قومی که خود را خوب نشناخت درین دنیا بسی بی ساز و برگ است

کنام شیر مردانست مشرق ولی این شرزه شیر آموخت میشی

نیامد تیغ بُرّان از نیامش
کمی هایش نیامد رو به پیشی

شنو از من تو ای قوم غنوده!
پیام انقلاب آورده ام من
چو محمل را گران بینم همانا:
حدی را تیزتر سروده ام من

بمیر کاروان از من سلامی!
رسان ای قاصد کوی دلارام
که می زیبد ترا شور درونی
نمانی بی خبر از دور ایام

بیا ای رهنما ای میر مردم!
توئی سالار این قوم غنوده
اگر باشی چنین سر گرم راحت
بمنزل کی رسد این خواب برده؟

به غفلت کی شود کارت سرانجام!
ترا ای میر مردم جنبشی به!
نباید بعد ازین مردم فریبی
بیا گامی بمرز راستی نه!

یمی جوشد ز آغوش زمانه
ندائ انقلاب آید زگردون
بمیر کاروان از من چنین گو:
نمی ماند ترا این عصر ایدون:

اگر مانی چنین در خواب نوشین
زدهر تند خو بینی تو رنجش
خدا را خیز و گامی نه فراتر
بکار زندگی شو گرم سنجش!

بمردم رهنمائی بایدت کرد
ندارد این تهی دستان متاعی
براه شان زنو نوری بیفروز!
که تابد پیش چشم شان شعاعی

نما این کاروان را گرم رفتار
تو ای رهبر همانا شاه و میری!
اگر ماند چنین در خواب غفلت
بمرگ سفلگی میرند و میری!

جرس خاموش و محمل را گرانی
بسی دور است ره تا منزل دوست
یکی غوری بکن در دور ایام
بکارت سر گرانیها نه نیکوست

منم عصریکه دادم سالها پیش
با سلافت نوائ زندگی ها
کنون گویم ترا ای میر مشرق!
بکف آور زنو فرخندگی ها

پیر روشن

روان افسرد از تلقین منفی
همان آتش که بود افسرده تر شد
نمیدانم که داد این درس عزلت؟
که این رهبانیت را راهبر شد؟

بکنج خانقه شد شیخ خامش
ازو افغانِ نر آموخت میشی
فتاد از کف همی شمشیر تیزش
سفالت راست با این قوم خویشی

روان را مرگ آرد این تصوف
نمیدانم چرا، خواهان مرگند؟
دم راهب نشاط زندگی برد
ازان رو پیروان بی ساز و برگند

غلامی آورد تلقین راهب
ازو افغان ما شد سرد و بیجان
روان نو دمم تا قوم مرده
شود کوشان، دمان غُرّان و خیزان

من آوردم پیامِ مجد و جنبش — کشم شمشیر افغان از نیامش
بدام زرق و سالوس است پابند — به ضیغم باز گویم از کنامش

همی نالم زدست شیخ و آخوند[1] — باین روشن نهادان تیرگی داد
بشاهین و عقاب آموخت پستی — بر افغانان مغل را چیرگی داد

من از مادر شنیدم مجد لودی[2] — که گفتی داستان شیر و بهلول
کنون خواهم که افغان دلاور — نباشد پای بند دانه و پول

نهادم پیش وی "مقصود مؤمن"[3] — بود "خیرالبیانم" درس نهضت
سرودم نغمهٔ وحدت بافغان — که آموزد ازان آئین رفعت

نوائ زندگی در کوه تیرا — رسانیدم بگوش شیر شرزه
به دشت و کوه شوری را فگندم — کزان شاهان دهلی راست لرزه

ندارد کهنه شور این کوهساران — کنام شیر مردانست خامش
باین مردم دمم روحی که گردد — خرافات اساطیری فرامش

---

[1]اخوند درویزه که دشمن بزرگ بایزید پیر روشن بود.

[2]مادر پیر روشن بنین لودی بود ساکن جالندهر، و مقصود در مصراع دوم شیرشاه سوری و سلطان بهلول لودی است، که در هند بکمال عظمت سلطنت کردند.

[3]مقصود المؤمنین بعربی از مؤلفات پیر روشن و خیرالبیان بزبان پشتو است.

فسون شیخ ما افزود سردی — باین روشن نهادان گرمیٔ به!
دلی دارند همچون سنگ خارا — بایشان سوز و ساز و نرمیٔ به!

بدستش میدهم تیغ برنده — بیفزایم ورا آبی و تابی
بیاد آرد مگر مجد نیاگان — بآغوشش نهم از نو کتابی

شرنگ جان شکارش ریخت ظالم — بجام شهد و نوشینش فریبد
ملوکیت ندارد رحم و آزرم — نه اهریمن ز آسیبی شکیبد

پیام ابدالی

میان آسیا قومی دلاور — ضمیرش آشنای جهد جاوید
ولی روزش چو شب از بی نظامی — درو آرام و نیکوئی است ناپید

ندارد مرکز نیروی دایم — بود آشفته و خوار و پریشان
ندارد قاید مخلص از انرو — برای دیگران گردید کوشان

من او را آشنا کردم بمرکز — باو افروختم نو مشعل نور
سریر دهلیم آمد میسر[۱] — ولی نگذاشتم این خاک پرشور

ازین گردان سپهر لاجوردین — بقوم من بسی جور و جفا رفت

---

[۱] اشارت بیك شعر احمد شاه بابا که گفته: وقتیکه کوهسار خود را یاد آورم، سریر دهلی را فرامش میسازم.

زچنگیز و زتیمور و زنادر | برین کهسار زیبا، ماجرا رفت

فزودم گرمی آن کهنه کانون | تپش دادم دل افسردگانرا
درون قوم خود سوزی نهادم | که بخشد زندگانیها روانرا

روان غوریانرا زنده کردم | کشودم بال شهبازان کهسار
بلندی آفریدم در نگاهش | رهانیدم ورا از دام اغیار

بشاه هند دادم دست اخوت | چنین کردم بایران و بخارا
مسلمانرا بدل مهری فزودم | کزان چون موم شد آن سنگ خارا

مسلمان را بدل سوز نهان به | به تیغ وی فروغ جاودان به
شود روشن جهان از تیغ غازی | همورا دلبری، درد روان به

همی زیبد بافغان شدت و هول | فتد از وی دل دشمن بلرزه
کند با مؤمنان رحم و شفقت[1] | ولی با دیگران چون شیر شرزه

مثال مرد مؤمن همچو آبست | زلال و نرم و شیرین و گوارا
ولی گر مانعی آید برویش | شگافد قلب سخت سنگ خارا

جهان آب و گل تا چرخ گردون | مسلمانراست نیکو جایگاهی

---

[1] اشاره به اشداء علی الکفار رحمأء بینهم.

بـآئین صـفا و عـدل و انـصاف	جهـانی را بـود پـشت و پنـاهی

رفیـق بینوایـان گرسـنه	ضمیرش آشنای جهد و کوشش
با هـل دل بـود یـار و مـددگار	نگـاهش تیـز بـین نـور بیـنش

جهـان از هـوی او محـشرستانی	بـود آتـش نفـس مـرد مـسلمان
نـوایش انقـلاب آرد بـه گیتـی	ز دستش می شود سر سبز و خندان

تـو ای مردیکـه داری عـزم رفـتن	ز مـن گـو شـرقیان را درس و پنـدی
بـود نخچیـر شـست غیـر آنکـو:	زآئینـی نـدارد پـای بنـدی

تـوان از خـود جهـانی آفریـدن	نظـام زنـدگی را تـازه چیـدن
بقـوم مـرده دادن روح نـو را	بجـانش سـوز جاویـدی سـپردن

بمهـر و دلبـری کـاری تـوان کـرد	شـنو ایـن نکتـه از مـن میـر افغـان!
خـدا را قـوم راد و زنـده داری!	باسـتبداد و بیـدادش ممیـران!

نـوائ زنـدگی ده قـوم خـود را	کهن مشعل به کهسارت بر افروز!
نمانـد زنـده آن مردیکـه دارد	مباهـات کهـن بـا فقـر امـروز

متـاع زنـدگانی را بکـف نـه!	نزیبـد مـر تـرا خـواری، زبـونی
چـه مـی نـازی باجـداد و نیاگـان؟	بمن گو، پور من! اکنون که چونی؟

زبون تر زتو در گیتی کسی نیست! تـو ای ابلـه چـرا خـود را فریبـی؟
متـاعی گـر نـداری نقـد امـروز نمـانی زنـده از کهنـه نجیبـی!

الا ای پـور مـن هوشـی و فکـری! تـرا بایـست نیکـو خـود شناسـی
گـر ایـن کشور بـود ویـران زدستت همانـا زشـت خـوئی ناسپاسـی!

سـپردم کـشور زیبـا، وسـیعت! ز دهلی تـا بـه مشهد تـا بـه جیحون
بـآئین اخـوت چـون بهـشتی نبـودی امتیـاز بـشره و خـون

شکـستی ز ابلهـی آئـین الفـت نهـادی رسـم زشـتی را نهـادی
تـو ای تیمـور[1] گـر پنـدم شـنیدی زکـف آئـین بهبـودی نـدادی!

فغـان از شـه شجاع بی شجاعت[2] زمحمـودم همانـا سینه ریـش است
بـدل دارم هـزاران آه و نالـه ازان کس کوتبه ازدست خویش است

در آئـین بهـی کـشور فروشـی بـود جرمـی کـه آنـرا بخشـشی نـی
خلـف ایـن مـسلک ننگـین گزیـده بچـشمش نـورِ عقـل و بینـشی نـی

نهـادم قلـب روشـن در کنـارش دریغـا کـز دمِ او تیرگـی دیـد

---

[1] تیمور شاه فرزند احمد شاه بابا.

[2] شه شجاع و شاه محمود شاهان سدوزائی افغان که افغانستانرا به نفاق تباه کردند و شاه شجاع انگلس ها را باین خاك آورد، و میثاق ننگین شکارپور و لاهور را امضا کرد.

سروش ایزدی گردید خامش　　　زاهریمن همانا چیرگی دید

روان رهروان افسرده گردید　　　زهم پاشید قوم زندهٔ رَاد
ندانم تا بکی آشفته باشد؟　　　دریغ من برین آشفتگان باد!

تو ای باد صبا! از من پیامی　　　ببر در هند و بطحا شرقیانرا
به تنهائی نیاید هیچ کاری　　　بیفزائید از وحدت توانرا

بسود یکدیگر کوشید و خیزید　　　زهم دوری نمی باید گزیدن
تو آن مجد کهن را زنده کردن　　　باوج کامرانیها رسیدن

شما را نظم و آئین نکو به　　　برای رستگاری جستجو به!
بچشم وا توان رفتن درین ره　　　روان را زندگی از آرزو به

بداد و نیکوئی کشور فروزید!　　　ستم از دوش مردم دور سازید!
بر آئین بهی باشید ثابت　　　بکف در دشنهٔ پیکار خیزید!

قبول ظلم بدکاران گناهست　　　بدفعِ آن ستیزد قوم زنده
بکیش من ندارد آبروئی　　　ستمکش تودهٔ بیعار و بنده

امام مشرق و شاعر مشرق

(سید جمال الدین افغانی و علامه اقبال مرحوم)

فراوان خفت مرد مشرقی زاد نکرد از مجد دور رفتگان یاد
فروغ شعلهٔ دل باز افسرد بقید بندگی، آزاده افتاد

نیامد از نجف آوای حیدر نگفت اسرار بلخی را کسی باز
زدشت خاوران، و زطور سینا نیامد بال شهبازی به پرواز

ز دل آن جوشش و سوز کهن رفت تب و تاب از روان انجمن رفت
نوای بلبلان گردید خامش ازان صرصر که بالای چمن رفت

نگون شد پرچم ترک دلاور ستم افسرد روح ترکیانرا
شرار جور قاجاری به ایران سراپا سوخت آن مرزیلان را

نمیدانم چه آمد بر خراسان به مرز سور از شاهان جفا رفت
به هند و کابل و ارض مقدس ز استبداد شاهی ماجرا رفت

چگویم از دم افسون افرنگ؟ همو ما را ز خود بیگانه تر ساخت
زخود وا رفتگان وادئ جهل بنادانی عدو را راهبر ساخت

چمن افسرد و بلبل گشت خامش خزان آمد کنون آنجا گلی نیست

تهی شد آن قدح، بشکست ساغر	به بزم اندر همانا قلقلی نیست

نماند آن شور و ذوق، آن درد جاوید	نخیزد آه گرم از سینهٔ سرد
ننالم از فسون غرب تنها	"که با من هر چه کرد آن آشنا کرد"

زدست شاه و میر افغان و ناله	فراوان تاخت این قوم جفاکار
چو شد شرقی اسیر قید شاهان	غلامی راد مردان را کند خوار

نه بد در شرق یک مرد دل آگاه	که خیزد بر خلاف جور شاهان
سراید پیش ما مزمار نهضت	فروزد شعلهٔ فر نیاگان

برامد یک هشیواری زافغان	جمال افزود مشرق را زنورش
عصائ وی طلسم سحر غربی	بخاک افگند با افسون و زورش

ندای قُم ازو شد زنده از نو	به شرقی داد درس مجد و رفعت
بکاخ شاه و میر آتش در افگند	نوایش سوزناک و دل پر الفت

زتأثیر نوایش واژگونه	فتاد آئین استبداد و بیداد
زبطن مام مشرق سالها بعد	چنین فرخ اثر نیکو پسر زاد

شکست از ضرب او اصنام اوهام	وجودش جامدان را مرگ نو بود
بایران و بمصر و ترک و افغان	ندای قم ازو هر خفته بشنود

رضـا و کامـل و زغلـول و عبـده[۱] | ازو خواندنـد درس زنـدگانی
کهـن فکـر ملوکیـت ازو خـوار | نـدایش انقـلاب آورد آنـی

همانـا فکـر ایـن مـرد فـداکار | بمـشرق روشـنی داد و ضـیا داد[۲]
یکـی مـرد غیـور و راد و آزاد | بـه ندرت همچـو وی انـدر جهـان زاد

روان روشـن، دلـی پـر درد و دانـش | پیـام انقـلاب آورد مـا را
نـوایش محـشر خوابیـدگان بـود | ازان مرگـی امیـر و کـد خـدارا

مبادی ثلاثهٔ سید[۳]

وحدت اسلامی

نمیـدانم چگـویم مـرد حـق را | نـوایش زنـدگانی هـا بمـا داد
"امـام عـصر" خـوانم زانکـه از نـو | بوحـدت شـرقیانرا خـوش صـلا داد

---

[۱] رضای کرمانی شاگرد سید که ناصرالدین شاه ایران را کشت، و مصطفی کامل رئیس حزب وطنی مصر و سعد زغلول پاشا زعیم بزرگ آزادیخواهان مصر، و مفتی بزرگ شیخ محمد عبده شاگرد رشید سید جمال الدین افغانی که همهٔ اینها در تنور و ایقاظ مشرقیان خدمات بزرگی نمودند.

[۲] اشارتست به ضیأ الخافقین مجله عربی که سید از لندن نشر مکرد.

[۳] (۱) وحدت اسلامی (۲) جنگ با مغرب (۳) جنگ با استبداد.

دم گرمش چو انفاس مسیحا بدل گرمی و شور افزود جانرا
بوحدت خواند مسلم را کزانرو فزاید ربط و الفت شرقیانرا

چراغ مهر و وحدت کرد روشن زاستانبول تا هند و سمرقند
فزود از وی همانا رونق شرق نهال نفرت و کین را زبن کند

جنگ با استعمار مغرب

خودی آموخت سید شرقیان را خود آگه بود و دانا و فرهمند
بما بنمود راه خود شناسی بهم آوارگان را داد پیوند

بجنگ غربیان ما را صلا داد زضربش واژگون شد قصر افرنگ
نوایش گرم تر از نای رومی بشور آورد شرقی را پیٔ جنگ

همو افزود رونق بزم ما را زچهر زشت مغرب پرده بکشود
چو تیغ مرد سودانی بتایید[1] باو جاهِد و قُم اقتلُ بفرمود

گلادستون[2] زضرب کاری وی بخاک ذلت آمد اوفتاده
بجان ما فزود آن گرمیٔ را که زاید در دل از دیرینه باده

---

[1] سید محمد مجاهد سودانی رح.

[2] یکی از سیاسیون معروف انگلسی در دور استعمار.

به بزم ما سرود آن کهنه دستان | دمی ما را بخود، باز آشنا کرد
برآمد مردِ حق از خاک کونر[1] | بکاخ غرب آشوبی بپا کرد

جنگ با استبداد

ملوکی را گزند جاودانی | ازو شد خوارتر آئین بیداد
بشاه و مستبد دایم ستیزید | همی گفتی: ملوکی واژگون باد!

حمید و ناصر از وی لرزه بر تن[2] | هر انکو مستبد بد خوارتر شد
صدایش همچو رعد خانمانسوز | بجان ظالمان همچون شرر شد

تو ای باد صبا از ما سلامی | ببر بر خاک پاک سید حر
بگو از ما که ای سردار سادات! | همی پندت بگوش ماست چون در

علامه اقبال مرحوم

پس از چندی چو "سید" از جهان رفت | درامد بر افق رخشنده خورشید
برهمن زادهٔ رمز آشنائی[3] | فراز چرخ چون اختر بتابید

---

[1] کونر مسکن دودمان سید در ننگرهار افغانستان.

[2] سلطان عبدالحمید عثمانی و ناصرالدین قاجار.

[3] مقصد از سید، سید جمال الدین افغانست. در بیت دوم تلمیح است باین مصراع علامه اقبال: برهمن زاده رمز آشنای روم و تبریزاست.

برامد مرد دانائی زکشمیر[۱] دلش گرم و روانش شعله انگیز
پیامی داد مشرق را سر از نو "که ای شرقی زخواب ژرف برخیز!"

ز "اسرار خودی" درسی بما داد[۲] "رموز" زندگی را کرد افشاء
"زبورش" نغمهٔ داؤد بودی "درایش" کاروان را کرد احیاء

نمیدانم چي شوری در دلش بود؟ سرودی نغمه ها در نای رومی
نیاید بعد ازو "دانای رازی"[۳] کزو بازار عشق آید بگرمی

بما اسرار عشق جاودان گفت زدل گفت، ازمقام روح و جان گفت
شب تاریک ما را نور افزود ازین گیتی سرود، و زآن جهان گفت

فقیری بد ولی دانای رازی دلی در سینه اش پر درد و شوری
نگاهش تیزبین و فکر صائب بکاخ انجماد از وی فتوری

خود آگه مرد حق بینی که وی داد نکو درس خودی مر شرقیانرا
بآئین و ثقافت پای بندی ازو رونق فزودی این و آنرا

الا باد صبا از ما درودی رسان بر مرقدش در خاک لاهور
دیارِ عشق جلابی و مسعود[۴] خدایا باد، چشم بد ازان دور

---

[۱] کشمیر مسکن اجداد برهمنی علامه اقبال بود. [۲] پیام مشرق واسرار خودی و رموزبیخودی و زبور عجم آثار علامه مرحوم است. [۳] تلمیح از یك شعر علامه اقبال. [٤] علی جلابی غزنوی مشهور به داتا گنج بخش که مزارش در لاهور است و مسعود سعد سلمان.

خطاب به مسلمان

تو ای مسلم، تو ای قومیکه دادی!
همی در عصر نو میراث "محمود"[۱]
نگه‌کن ارث پاک "غوری" و "خلج"
اگر خواهی جلال و مجد و بهبود

همین مردم نهادند از ره جهد
کتاب آسمانی در کنارت
مده این روشنی را از کف خود
که افروزد جهانی از شرارت

امین نعمت ام الکتابی!
خدایت داد دین و کشورِ "پاک"
بمردی کن نگه این ملک و ملت
نگاهت تیز دار و طبع دَرّاک

بآئین "عدالت" بایدت داد
امور مملکت را نسق و تنظیم
نگهدار! اصلِ آئین "الهی"
توئی "مومن" ز غیراللّه مکن بیم

مسلمانی! دلت باید پر از درد
نهادت شعله سان از عشق و از سوز
برای دوست باید دل پر از مهر
عدو را بود باید پیک دلدوز

مپندار اینکه بی جهد مسَلسَل
توان اندر جهان آزاد بودن
زرنج "بی نظامی" بر حذر باش
نشاید مر ترا در جهل مردن[۲]

---

[۱] سلطان غزنه فاتح هند.

[۲] اشارت بحدیث: من مات و لیس فی عنقه فقدمات موت الجاهلیة.

زدردِ بـی امـان "مُلـک مطلـق" زظلـم و جـور و اسـتبداد زنهـار
نمـی بایـد مـسلمان را بجـز "حـق" سـر تـسلیم خـم کـردن بـه جّبـار

بـسان مـردِ مـؤمن بـاش آزاد خـدا را بنـدگی کـردن همـی بـه
بجـز حـق هـر چـه آیـد روبرویـت بهـل، امـا خـدا را سـر فـرو نـه

نظـام زنـدگی در دسـتِ خـود گیـر مکـن از دیگـران دریـوزه آنـرا
تـوان از خـود نظـامی آفریـدن کـه افـروزی بنـورِ وی جهـان را

مده "تهذیب" خود از کف که گیتی شـود از جهـد تـو معمـور و آبـاد
بـه عـصرِ نـو نظـامِ نـو همـی سـاز خدا دست قـوی چـون سـوریت[1] داد

پشاور، ۵ حمل ۱۳۳۰

---

[1] اشاره به نظام اداره که شیرشاه سوری در هند آفرید.

متفرقات

بآستانِ آزادگان

صبا بـه لطـف سـوی کوهسار "غـور" خـرام!
زمـا بـر اهـل وطـن گـو بـسا درود و سـلام
بجـشن فـرخ آزادی وطـن بـادا :
شـبان جـشن بخـوبی و روشـنی چـون بـام
مبـاد فـرۀ ایـزد، فـراز ازان مـیهن
مبـاد زاهـرمنش تیرگـی بتـاری شـام
همیـشه بـاد وطـن خـرم و خـوش و معمـور
همیـشه بـاد پنـه گـاه خلـق و کهـف انـام
خـدا نـداد بکـس کـشوری چنـین کـه بـرد :
همیـشه فـیض فـضیلت ازو دگـر اقـوام
بـود ز "بلخـي" و "هجـویریش" جهـان روشـن
"جمـال" اوسـت کـه گیتـی بـر آورد زِظـلام
گـر اسـتوار نـداری زسـومنات بپـرس
زِمولتـان و لهـاور شـنو فـصیح کـلام
خـدا بدشـنه شـاه جهـان کـشا "محمـود"
زِدود رنـگ جهالـت زچهـرۀ ایـام

نهاد بنیهٔ فرهنگ و کیش سخت نکوی
بگوش خلق رسانید ایزدی پیغام
چه خونها که براه خدا چو دجله بریخت
چه مردمان که برین راه کرده اند قیام
برای قوم چنین زیبد ار بآزادی:
زید بروی زمین در کمال عزت و نام
خدای را رهی و رهبر خلائق او:
ستیزه جو بعدوی خدا است چون ضرغام
زتاب تیغ عدو سوز او جهان روشن
زرخش برق جهانتاب او شکست ظلام
کشود "احمد" او "سرخ دژ" بکشور هند
همان دیار که "سوریش" داد عدل و نظام
بکوهسار جلیل و منیع او سوگند
ببلخ و بست و هریوا و کابل و بگرام:
که نیست کشور دیگر بسان وی زیبا
که نیست خط دیگر چو مرز او پدرام
بجشن ملی افغانیان راد و دلیر:
بمهرگان و باردی و بهمن و بهرام
مرا به عتبهٔ این قوم راد باد درود
خوشی بخاک چنین ملک باد و فره مدام!

دریای خشك لب

تا پا بکوی آن بت رعنا گذاشتیم
پای دگر باوج ثریا گذاشتیم
صاحب نظر کجاست؟ که گوئیم راز دل
در بند زلف بود دل آنجا گذاشتیم
گیتی است جایگاه فساد و گزند و زور
این جیفه را بطالب دنیا گذاشتیم
در راه عشق گام بدشت جنون
مشکو و شهر و خانه به لیلی گذاشتیم
دامان دوست چون بتأسف زدست رفت
دست دگر بگردن مینا گذاشتیم
گوهر نداشت ساحلِ دریای خشک لب
رخت امل به دامن صحرا گذاشتیم
اندوه فزود منظر آوردگاه دهر
جز درد سر نبود، بران پا گذاشتیم

نغمه های گرم

پیـــر گـــشتم لیـــک انـــدر عـــشق برنـــایم هنـــوز
بـــر در ایـــن مـــصطبه هـــر شـــب همـــی آیـــم هنـــوز
دیـــن و دنیـــا در ره عـــشقم اگـــر از دســـت رفـــت
بـــزم رنـــدان را زســـوز دل بـــر آرایـــم هنـــوز
مرحبـــا ای ســـاقی گلـــروی! جـــامی ده کـــه تـــا
بهـــر یـــاران نغمـــه هـــای گـــرم بـــسرایم هنـــوز
پنجـــه دادم بـــا رقیـــب ســـخت بـــازو همتـــی
دســـت مـــن گیریـــد یـــاران، پـــای بـــر جـــایم هنـــوز
بـــانوایی بینـــوائی گـــرم ســـازم محفلـــت
ریـــز گلگـــون مـــی بـــساغر تـــا نیاســـایم هنـــوز
دست کوتـه، پـای لنـگ و لیـک همت بین کـه مـن
ســـر بخـــاک درگهـــش هـــر دم همـــی ســـایم هنـــوز
دل زدســـتم میـــرود در جلـــوه حـــسن بتـــان
بـــین ایـــن لیلـــی و شـــان مجنـــون صـــحرایم هنـــوز
عمرهـــا شـــد بـــا در میخانـــه دارم الفتـــی
تـــشنه یـــک جرعـــه جانـــسوز صـــهبایم هنـــوز

کهن آوری

(نه نو آوری)

در خون تپیده دل ببر، از تیر شست تست
آماجگاه غمزه چشمان مست تست
تفسیده بر زبانه عشق است چون کباب
خواهان بوسه‌ئی زلب می پرست تست
باشد مرا چو کعبه آمال و مینوئی
آنجا که جلوه گاه بتان یا نشست تست
خواهی بسوز و خواه دگر زندگیش بخش
"امروز در قلمرو دل دست دست تست"
ما را کنون زاهرمن بدمنش چه باک؟
دل در امان حوزه مشکوی بست تست
بر عز و بر جلال دمی زندگی مبال!
ایجان من! هزار هنر در شکست تست
بود و نبود ما بتردد گذشتنی است
دل نیست در برم، و اگر هست، هست تست

سپاه ظلم

دلا منال که دور سخن نخواهد ماند
سرود دشمن و اندوه من نخواهد ماند
چنانکه جلوه مرغ چمن به جای نماند
سیاه چادر زاغ و زغن نخواهد ماند
بهار آید و گل خندد و بگرید ابر
غبار غم به عذار چمن نخواهد ماند
مدار غم که حقیقت نمی شود مغلوب
نگین جم به کف اهریمن نخواهد ماند
رود زکشور ما "جیش" دیر دون پلید
سپاه ظلم بخاک وطن نخواهد ماند

عدالت بود کار مرد مهین

کجا میتوان خوش بان ملک زیست
که تلخی در آن اصل آزادگیست
قلم قید و جان قید و فکر و عمل
نه بینی درین بوم و بر جز خلل
به چشم کسان فرو تر خطاست
نبیند کسی، نور حق در کجاست؟
بر احوال خود، جان من! خون گری
چو دار و بود دزد یغماگری
درین عصر روشن، همانا خطاست
جهاندار و میلش بکژی زراست
عدالت بود کار مرد مهین
ندارد بقا هیچ کشور جزین

کابل، جادۀ ولایت، جوزا ۱۳۲۵ش

زندانی اصطبل

شنیدم چو نادر شهٔ چیره دست
به تخت شهی خراسان نشست
نبودش چو یارای خواند و نوشت
بکلی بساط خرد در نوشت
شبی آمدش فکر شعر و ادب
شنیدم که بسرود بیتی عجب
بزودی بخود خواند منشی که هین:
"شنو، شعرِ من، همچو درِ ثمین"
چو بشنید منشی ازو آن سخن
باو گفت: "بهتر که بادار من:
نسازد چنین وقت خود را تلف
نیاید ازین پیشه سودی بکف
ندارد چو این شعر، اندک بها
چنین کار بیسود کردن چرا؟"
شهنشه چو بشنید، گفتا: "برید!
باصطبلش اندر بقید آورید!"

چو بسرود شه روز دیگر سخن
به منشی بگفت: که "ده دادِ من!"
شنیدم که منشی بتگ او فتاد
بتندی قدم پیشتر می نهاد
چو پرسید از و شه: "کجا میروی؟"
بگفت: "باصطبل شاهنشهی"
بلی! گر بنادان رسد کار شعر
بخاک افگند درِ شهوارِ شعر
بود کارِ کشور همانا چنین:
که از دست نادان فتد بر زمین
چو بر مملکت سفله ای یافت دست
باصطبل، فرزانه مردی نشست

شهدای قندهار

به راد مردی مردان وطن بود آباد
جهان پیر چنین رسم کهنه ای بنهاد
بیا به تربت ما اندکی تأمل کن!
عظیم درس شهامت پذیر از استاد
حصار شهر چو منکوب شد بدست عدو
وطن زجور اجانب نهیب دید زیاد
برای حفظ وطن سر نهاده ایم بکف
عدوی دین بهزاران هزار، و ما هفتاد
بسال هجری الف و دویست و هفت و دو
"همای اوج شهادت بدام ما افتاد"
بخاک و خون بتپیدیم در رهٔ کشور
بلی، بغیرت مردان وطن شود آزاد
همیشه زی! به جهان ای وطن بفر کهن
زخون ما بر و بومت همار ه گلگون باد!

تخریب و تعمیر

بیالینم آمد شبی نوجوان
یکی تند مردی بسا نکته دان
بُد از مهر کشور دلش بسکه گرم
خروشنده قلبش نگردید نرم
بگفتا: چه خسپی؟ چرائی خموش!
هلا خیز! و در کار کشور بکوش!
ندانی که مردان میدان رزم
نخسپند و گردند، قربان عزم
کسی کو بود زادهٔ انقلاب
سوزد، که سازد جهان خراب
چنین سهل، کامت نیاید بچنگ
نه یازی اگر دشنه درگاه جنگ
چو خواهی جهان را به نیکو نظام
چه باک ار کشی چند نادان خام؟
بعزم نکو ساز، بد را تباه
جهانرا بود اینچنین رسم و راه

چنین گفتمش یار دلجوی من!
سخن فهم، تلمیذ نیکوی من!
بگیتی بود کار ما به "ساختن"
نه تخریب و تشویش و برهم زدن
کسی را که نیروی تعمیر نیست
باید بفکر تباهیش زیست
چو ما را نباشد یقین بهتری
چرا رو به تخریب خود آوری؟
بلی! کار تخریب آنجا رواست
که اندر پیش ساختمان بناست
نسازم اگر این جهانرا درست
خرابی بود اندران کار سست

نبینی که در عهد شاه امان
بامید نیکی چو حزب جوان
بیفگند در کار کشور خلل
فرو رفت پای خودش درو حل
مبارک بود بر کسی انقلاب
که سازد زنو این جهان خراب
نهال امید ار نیاید ببار
مروت نباشد خرابی بکار

۳۱۳

سزاوار ما نیست جز فکر وصل
نه در خور بود بهر ما سعی فصل
ندارم چو یارای کار صواب
چرا چیز معمور سازم خراب؟
سزد فکر تخریب کاخ جهان
که سازد کسی قصر بهتر از آن

کویته، ۲ سپتامبر ۱۹۵۳م

نوید آینده

دلا منال که دور سخن نخواهد ماند
سرود دشمن و اندوه من نخواهد ماند
چنانکه جلوهٔ مرغ چمن بجای نماند
سیاه چادر زاغ و زغن نخواهد ماند
بهار آید و گل خندد و بگرید ابر
غبار غم، بعذار چمن نخواهد ماند
شمیم پیراهنی یوسف آید و یعقوب
همیشه ساکن بیت الحزن نخواهد ماند
ببزم وصل، رقیب هر چه گشته صدر نشین
ولی همیشه در آن انجمن نخواهد ماند
مدار غم که حقیقت نمیشود مغلوب
نگین جم بکف اهریمن نخواهد ماند
رود زکشور ما جیش "دیردون" پلید
سپاه ظلم بخاک وطن نخواهد ماند

آزاد افغانستان د سرطان ۲۷- ۱۳۳۱

ای دست حق به داوری ما برای!

بتبع قصیدهٔ معروف حبسیهٔ "حصارنای" مسعود سعد سلمان

شاعر مظلوم قرن ششم!

زاندوه و رنج همدم من، داستان سرای!
کاشفتگیست بهرهٔ ما، اندرین سرای
قوم بدرد و رنج، گرفتار صد تعب
جمع فتاده در ته اندوه جانگزای
آشوب جور و ظلم، براورد داد خلق
بار شنو! تظلم بیچاره ای خدای
تا کی کنند خیره سران کارهای زشت؟
دزدان جو فروش، ولی گندمی نمای
تا کی برند ثروت مارا به رایگان؟
تا کی کنند ملت بیچاره را گدای
هان ای بشر! ببین که دزد و عسس متاع
بر استخوان ماست که کاخ کند بپای
شاه که مال خلق خورد دزد و رهزن است
زشت تباهکار که دیده است رهنمای؟

ای ظالم پلید، میفزای رنج خلق
وی جابر خصیص، ازین بیشتر مه پای
لنت بر آن که تاخت، برین ملت نجیب
نفرین بر آن که باخت چنین نرد نابجای
اشک یتیم و بیوه چو باران بود روان
کشور پر از خروش و هیواهوی و های های
خون جوان ماست که جوشید در بهار
کوته نظر شمرد، که لاله است در نمای
ای دودمان ظلم! ستم تا بکی رواست
وین آز تا بکی بود، ای قوم ژاژخای
زشتی نماند آن که نکردید در عمل
تاکی بقوم خویش چنین زشت و ناسزای؟
بوردید آنچه بود بدست جوان و پیر
سیمین زیور و پراهن و قبای
آخر نماند گردهٔ نان بخوان من
اینک فتاد گرسنه با قامت دوتای
ای داور قدیم! ستان داد ما ازانک
دادار هر ستم زده ای داوری نمای

بر آستان عز تو داریم داوری
ای دست حق، بداوری ما برای

تـا کـی بـریم جـور سـتم، ای خـدای خلـق!
اخــر بــذات پــاک تــو اریــم التجــای
بفریـــست موســیی بــسزای ســتمگران
دســت بــه انتقــام تبهکــار برگــشای!
از خــون ماســت غــازهٔ لعــل بتــان شــان
هـم چـون حناست بـر کـف مهـروی دلربـای
ای چــرخ! گردشــی بمــراد دل غریـــب
ویــن زنــگ غــم زچهــرهٔ ایــام بــرزدای
بــردار! رســم جــور وســتبداد را زملــک
ای قــوم، خیــز! بــر رهــی مردانگــی گــرای

آزاد افغانستان د اسد ۲۷- ۱۳۳۱

کاخ تاریك

شـبانگه چـو خـور سـر بـدامن کـشید
بتــاریکی هــیچم نیامــد پدیــد
خزیــدم دمــی در تاریــک جــای
یکـی آمـد از راهـی در بـی سـرای
چـو درخانـه شـد روشـنایی ندیـد
شــنیدم کــه آه زحــسرت کــشید

همی گفت حیفا ! که این کاخ و باخ
شبانگه بماند همه بی چراغ
مگر اهل کاخند بی هوش و کور
نیفروزد انجا کس شمع و نور؟
بتای چه دیدند، کز روشنی
گریزند بر طرف اهریمنی
گر این قصر والا شود بر ضیا
چراغ عدالت فیروزد و راه
ستمدیده در وی گزینند پناه
شود مرکز داد هر دادخوا
الا ای خردمند مرد سعید !
خوشا ان که پندی عزیزان شنید
بنور عدالت وطن برفروخت
همو ریشهٔ ظلم و عدوان بسوخت

ایبټ اباد، ۲۷می ۱۹۵۴ع

دژخیم

بیــرف و زمــستان و ســرما و بــاد
گـــذاری مـــرا برمقـــر[1] اوفتـــاد
وزیدی جو صرصر درآن دشت سرد
بیــردی همــی بــرف را همچــو گــرد
درآن ســهمگین دشــت چــون زمهریــر
شنیدم کـه بـودی بسی گـرگ و شیر
نــه یــارای گــشتن نــه توفیــق سیر
پناهیـــدم از رنـــج ســـرما بـــدیر
دران کلبـــه بودنـــد خلـــق گـــروه
زبـــیم دد و گـــرگ انـــدر ســـتوه
کــه آمــد درون مــرد دشــخین خــو
چـــو دیـــوی دژم چـــوبکی[2] نـــام او
بدســـتش بـــودی نامـــهٔ کوتـــوال
زدیـــدار او جملـــه راگـــشت حـــال

---

[1]: نام جایی نزدیك غزنی
[2]: چوبکی یك نوع پولیس غیر رسمی که مردم را به چوب میزند

ندیدم دمی اندران کلبه کس
دویدند بیرون زچنگ عسس
چو دیدم من آن حال زار و زبون
دویدم پی شان زکلبه بیرون
بگفتم که گرگست و آزار دد
مبادا گزندی شمارا رسد
شنیدم که گفتی یکی زان گروه
دوان سر نهاده بدشت و به کوه
"توانم زچنگال گرگان جهید
ز آزار این مرد نتوان رسید"
الا ای که هستی خداوند ده
چنین رنج بی جا بمردم مده
مده نامه در دست پولیس زشت
که دستش بساط خوشی درنوشت
فرستی اگر گرگ در روستا
نماند رعیت به کشور ترا
گریزد همه از ده و خانمان
به گردون رسد نعرۂ الامان

ایبٹ اباد، ۳۰مئی ۱۹۵۴ع

وطنخواه

یکی را به ارباب بست و کشاد
به کار سیاست خلاف اوفتاد
چو گفتی مکرر همی حرف راست
برو خشم و کین جهاندار خاست
ز کشور براندش به قهر و بکین
به حسرت به ملک دیگر شد مکین
به رنج فراق وطن شد زبون
ز چشمش چکیدی بس عشق و خون
بلی! خاک کشور بود بس عزیز
فرامش نسازد ورا باتمیز
بدوری رود، مهر او، کی ز دل؟
نباشد وطنخواه، پیمان گسل
نشد غافل از فکر و ذکر وطن
به تنهایی و خلوت و انجمن
چنین گفت بار قرینش به وی!
"که این سوز و عشق و جنون تا به کی؟"

شنیدم که گفتا : "توانم به تن:
شوم دور و محروم خاک وطن!
ندارد ستمگر، همانا توان
که سازد جدا روح ما را ازان!
اگر نیست ائین انصاف و داد
مرا زان سبب دوری ایش افتاد !
نسازم فرامش دم خاک وی
همان بزم و باغ و می و تاک وی
بیادش کنم قلب ناشاد ، شاد
وطن! خاک تو قبله جمله باد !"

مری ۲۸جون ۱۹۵۴ع

زندان

به زندان کابل در ایام عید
رسیدم به دیدار مرد سعید
سیه موی او گشته چون پر قاز
زجور زمان، رنج حبس دراز
جهان بین ضعیف و دلش پر ملال
نشسته به یک خانه در هفده سال
ولی داشت جان، بس آزاده جان
ندیده ازین حبس بی جا زیان
چو مردان حر حق پسند و دلیر
درون قفس همچو غرنده شیر
بدو گفتم: "ای پیر مردان را
چه دیدی درین حبس و حال تباه؟
شب و روزت ای مرد چون بگذرد
که عمر چنین خستگی اورد"
به پندم همی مرد حق لب کشود!
که ما را دیگر فرق حالت نبود
که کشور بود همچو سجن کلان
بود حال مردم چو زندانیان

یکی را به زندان کوچک نشاند
بنام سیاسیش مجرم بخواند
به قید اسارت شما را درون
فگندند حکام ظالم نگون
چه فرق است بین من و این و آن
که هستند جمله چو زندانیان
نباشد به کشور، گز ازادگی
چو زندان شمر اندران زندگی
کجا میتوان خوش به آن ملک زیست
که ملغا در آن اصل آزادگیست
قلم قید و جان قید و فکر و عمل
نبینی درین بوم و بر جز خلل
به چشم کسان چون فروتر غطاست
کس نبیند کسی نور حق در کجاست؟
بر احوال خود جان من! خون گیری
چو داور بود دزد یغماگری
درین عصر روشن همانا خطاست
جهاندار و میلش به کژی زراست
عدالت بود کار مرد مهین
ندارد بقا هیچ کشور جز این

کابل ۲۵ جوزا ۱۳۲۵

عید آواره گان

به عید که بودم زکشور بعید
دم خاطرم روی شادی ندید
نشستم بجایی که بد جنگلی
یکی چشمه یی در کنار تلی
چکیدی زچشمان من خون دل
بیاد حبیبان پیمان گسل
غریوام درآن جنگل پرسکون
چنان شد زدرد درونی فزون
که بشنید مرد چو فریاد من
بیامد رسد تا به امداد من
بگفتا : "درین روز عید و خوشی
چه گری؟ چرا انده و غم کشی؟
نبینی که امروز روز خوشیست
چه جای چنین ناله وناخوشیست
درین روز خوش، گریه دیوانگیست
نباید چو ماتم گران خون گریست

بـرو رقـص! درمجمـع محوشـان
هـشیوار مـرد و زیبـا جـوان
زکف چون دهی وقت عیش و نشاط؟
نبینـی کـه خـد گـل از انبـساط؟
شـنو! ایـن کـه ایـام عهـد شـباب
بعجلـت رود از بـرت بـا شـتاب
مـده ایـن زمـان خوشـی را زکـف
کـه فـردا شـوی خـم چـو مـن یکطـرف
نمانـد طـراوت بـه چهـره تـرا
نـه ایـن روی گلگـون نـه قـد رسـا
دریـن شـهر خوبـان بـرقص و بخنـد
بـه بیهـوده فکـرت همـی دل مبنـد!"
بـدو گفتم: "ای ناصـح پنـد گوی
مـه رنجـان مـرا، بـر ره خـویش پـوی!
کـسی کـه از وطـن شـد بزحمت بعیـد
پـرانـده بـود مـرورا روز عیـد
بگریـد بیـاد بـر و بـوم خـویش
زچـشمش چکـد خـون قلـب پـریش

زدل کـی رود یـاد بـستان و بـاغ
همـان سـاقی و بـزم رنگـین ایـاغ

همان مهر احباب شیرین سخن
همان عشوه مهوشان وطن!
گرفتم درین شهر خوبان
بسیست ولی همسر دلستانم کسیست
نسیم که جان بخش و فرحت فزاست
یکی از مزایای کهسار ماست
خدا اندران کشور پر نعم
بسی حسن و خوبی نهاد از کرم
کسی کز چنین کشور پر جمال
کشد رنج دوری بسا ماه و سال
کجا بیند از حجر و غم روز خوش
شود کی ببزم خوشی باده کش
به‌آواره گان عید خوش ماتم است
بیاد وطن دیده گان پرنم است"

مری عید الاضحی ۱۹۵۴ع

دخت سمرقند

هنگامیکه در طیارهٔ سمرقند، دختری زیبا،
شیرینی را به مسافران میداد:

چه شیرینی دهی دخت سمرقند
تو خود قندی ولی شیرینتر از قند
فروهشتی دو زلف عنبرین را
مبادا دل فرو پیچی درین بند *

عقرب ۱۳٤۸

* مجلهٔ آریانا، دورهٔ ۲۸، ۱۳٤۸ش، شمارهٔ ۲، ص ۹۸